

לא ערב הישראל רק בעד הריבית אסור להיות אפילו ערב סתם בעד הגוי אם הלזה בלא משכון שהרי גם אחריות הקרן הוא על הישראל שכ"ז שאינו מסלק הקרן צריך ליחזר לו ריבית (ט"ז סק"ו וס"ך סק"ז):

(ח) אם היה לישראל משכון מגוי או ערב גוי ובא ישראל וא"ל למלוה שיחזיר לגוי את המשכון או שיפטר את הערב והוא ערב לו צריך לשלם לו כל הקרן והריבית שעלה עליו עד אותו היום וא"צ לחבוע לא את הלזה ולא הערב גוי אבל לא הריבית שיעלה עליו מכאן ואילך שכל מה שעלה עליו עד אותו יום נעשה הכל קרן ואינו נקרא ערב אלא בעד הקרן אבל מה שיתרבה מכאן ואילך עליו מתרבה אם לא שהמשכון היה שוה יותר שאז צריך להעלות לו גם הריבית שיעלה עליו מכאן ואילך עד כדי דמיו של המשכון אז יחזיר לו המשכון שהרי על פיו נתנו להגוי והוא ערב בעד כל המשכון ואם זקף הגוי מחלה הקרן עם הריבית או אפילו מה שיעלה אה"כ הוי כקרן עד כדי הזקיפה וצריך לשלם עד כדי הזקיפה בין היה לו משכון על הכל או לא אלא שפטר הערב ע"פ דיבורו דכיון דהכל נחשב כקרן הרי לא נעשה ערב אלא בעד הקרן ואין כאן ריבית ואם היה משכון ואמר שיחזיר לו המשכון או שפטר את הלזה שא"ל מעתה לא יהיה לי עסק עמך רק עם הערב אפי"ל לא קנו מידו צריך לשלם כיון דעל פיו החזיר המשכון או שפטר את הלזה ה"ל כערב בשעת מתן מעות אבל בפטר הערב כיון שיש לו עדיין עסק עם הלזה י"ל דהוי כערב שלא בשעת מתן מעות וצריך קנין עיין ש"ך ס"ק ט' דהניח בצ"ע והיינו דוקא בערב סתם אבל ערב שלוח דו"ק דהיינו ערב קבלן דינו כלזה עצמו וה"ז כאלו פטר הלזה עצמו (ס"ך סס):

° (ט) דין ישראל שלוח מעות מגוי ואה"כ נתגייר או גוי שלוח מישראל ברבית ונתגייר מבואר בש"ע ס"י קע"א: ס"י קע"ב נתבאר לעיל כלל קל"ה:

כלל קל"ט דין ריבית שעי"י מצורה (ס"י קע"ג):

(א) כל ריבית שהוא בדרך מקח וממכר אסור מדרבנן כגון שמכר דבר ששואה י זהו ב"ב בשביל שממתיך לו אסור אפילו אם המוכר עשיר וא"צ למעות וגם הסחורה לא היתה נפסדת אצלו ואם ישנהו אצלו וימתין עד אותו זמן ידוע שעתיד להתיקר באותו זמן דהשתא אין כאן ריוח כלל לזה ממה שקנה זה עכשיו מ"מ אסור כיון שאם היה ללוקח מעות היה קונה כשער של עכשיו נמצא מה שנותן לו יותר בשביל המתנת מעותיו אע"ג דאין המלוה מתרבה מ"מ הלזה נחסר ואפי"ל אם גם דעת הלזה להגיהו לשער היוקר אסור דעכ"פ בשעה שנוטלו ממנו נוטלו באיסור (קע"ג ונט"ז סק"ח):

(ב) בד"א בדבר שיש לו שער ידוע או דבר ששומתו ידוע אבל דבר שאין לו שער ידוע ואין שומתו ידוע אם אמר לו בפירוש אם תתן לי מיד הרי הוא לך ב"י זהו ואם לזמן פלוני ב"ב אסור אפי"ל לא החזיק הלוקח עדיין במקח והוי א"ר אבל בסתם שאמר לו הריני מוכר לך שתחלק לי לזמן פ' מותר (סס) ואפי"ל דבר שיש לו עכשיו שער קבוע ואמר לו תפרעני לזמן פ' כפי השער שיהי' באותו הזמן בין ביוקר ובין שיהיה בזול משער של עכשיו אע"פ שדרך אותו הסחורה שבאותו זמן תתיקר אפי"ל מותר (ס"ך סק"ג ודבריו אינם נוננים אצל דבריו מתנאים כמ"ס צ"י דנמנ"ס אומר דבר שאין שומתו ידוע ונוודה בקרקעות דמוכר עוד כ' נסס חכמי לונל דקרקע כיון דאין לו אונאה מוכר לומר לו אם תפרעני עכשיו הוא לך נמנה ואם תאחר תפרעני תן לי ר' זהו כיון שלא החזיק הלזה כשאוחר לו נמנה כיון שאין אונאה לקרקע יכול המוכר לומר איני מוכר אלא צרי' דדוקא כשהחזיק כצד ואח"כ ח"ל אם לזמ"פ אסור וע"ז כ' נעה"ת דנמנ"ס ל"ע ולכן כתב דאפילו לא החזיק אסור):

(ג) ואפי"ל בסתם דוקא במוכר לו מעט יותר אבל אם מעלה הרבה עד שניכר לכל שבשביל המתנת המעות הוא מעלהו הוי ליה כמפדש ואסור (סס נט"ע כ' נסס י"א ונחמת אין חולק בזה אלא כיון שלא נמנ"ס זה אלא צמור כ' י"ח) והוי א"ר ס"ך ס"ק ד':

(ד) דבר הגמכר ב"י זהובים ולפעמים כשבאים שרים לעיר או שאר סיבה נמכר

355 חכמת הלכות רבית כלל קל"ט שער משמי צדק אדם

נמכר ב"ב אם רגילות ברוב פעמים שבאים שרים לעיר מותר למכרו ב"ב (טס) רנ"ח):

(ה) היה לו סחורה או פירות שאם ירצה למכרה בשוק וליקה דמיהם מיד מוכרם ב"ב ואם יתבע אותם הלוקח לקנותן ויתן המעות מיד יקנה אותן ב"ב ה"ז מותר למכרם לזמן ב"ב מאחר שהם שווין עכשיו י"ב שכן כל הנא לקנותם יסלק י"ב אלא ישהמוכר בשוק הוא מזלזל במקח (סעיף ז') ונ"ל דה"ה אם המקח בכל התנויות ב"ב והמוכר הזה צריך למעות ואומר אם תרצה ליתן לי במוזמן אמכור לך ב"ב וא"ל איני מוכר אלא כפי השער בכל התנויות ב"ב אע"ג שמפרש מותר שזה רוצה לזלזל בשביל המעות:

(ו) המלוה לחבירו מעות ע"פ שיקנה ממנו סחורה ידועה ביותר משוי במעות בעין מחלוקת הפוסקים אי הוי ר"ק או א"ד (ס"ד סק"ו):

(ז) מכר לו סחורה כפי המקח שעשה עמו לפרוע לו לזמן פלוני ונגמר המקח זכה בו הלוקח כבר יכול לומר לו תפרע לי מיד ולא אקח ממך אלא י' ואם לא נתרצה הלוקח ליתן עכשיו י' מותר ליקח ממנו לאח"ז י"ב אבל קודם שנגמר המקח אם אמר לו תפרע לי עכשיו י' שוב אסור ליקח אח"ז י"ב אם לא ירצה הלוקח ליתן עכשיו י' (סעיף ג'):

(ח) מי שיש לו שט"ח על חבירו או מלוה ע"פ מותר למכרו לאחר או ללוה עצמו בפחות שיסלקנו קודם הזמ"פ וצריך שהמלוה יסלק עצמו לגמרי מתוך אותו החוב שאם הוא בשטר ימסרנו לקונה ויכתוב לו קני לך איהו וכל שעבודו ואם הוא נכתב סתם למוכ"ז א"צ אלא שימסור לו השט"ח ואם הוא מלוה ע"פ צריך שיקנה בו הקונה במעמד ג' דהיינו שהמלוה יאמר ללוה במעמד אותו הקונה הרי חוב זה שמגיע לי מזה יהיה שייך לך וצריך שיהיה אחריות השטר והמלוה על הלוקח כדי שלא יהא קרוב לשכר ורחוק מהפסד ואפילו לקבל אחריות רק על הסך כפי שמקבל מהלוקח אסור אלא הכל על הלוקח כגון אם יעני הלוה שלא יהיה לו ממה לפרוע או שלא יוכל לגבות מהמת גזרת המלך שלא יחזור על המוכר אבל אחריות שבא מהמת המוכר כגון שנמצא פרוע או שטרפו בע"ח מוקדם א"צ שיהיה על הלוקח ואם יש ביד המלוה משכון של הלוה מותר למכרו ללוקח. וכן מותר ללוה שיבטיחנו בערבות או במשכון ואם עבר וקיבל עליו המוכר אחריות תנאו קיים ואם אינו יכול לקבל חובו מחזור לו מעותיו דהוי בשטר שיש בו ריבית דגובה את הקרן ואם יש בו ריוח יהיה למיכר (סעיף ד') ואם הלוה הוא לגוי מלוה ע"פ דלא מהני קנין ומעמד ג' יאמר המוכר להקונה אני מוהל להגוי כל מה שהייב לי ובטח בי שלא אודיע לגוי וכשאגבה אתן לך ולא אזכה בו לעצמי ומעכשיו אני פטור ממך וע"ע לעיל כלל קל"ז סי' כ"ו (ס"ד סק"ח) וכשם שיוכל למכרו לאחר בפחות כך יוכל למכרו ללוה עצמו (טס):

(ט) ונ"ל דאם אה"כ אמר בעל החתום שמעילם לא היה שט"ח זה שייך להמוכר אלא שהוא נתן להמוכר שימכור שט"ח זה מפני שהיה דוחק למעות אם נודע להקונה או שמאמין לדבריו אסור ליקח ממנו יותר ממה שנתן ואפשר דהוי ר"ק אע"ג שאמר לו בלשון מכירה כמו שכתבתי ס"י י"ב וע"ש בב"א סי' ו' אבל אם אינו ידוע יכול לומר לו איני מאמין כדאיתא בש"ע סי' קס"ה סעי' ט' ולעיל כלל קל"ז סי' ט' וכ"ש אם המוכר אמר כן להקונה שיוכל לומר לו לדברך הראשונים אני מאמין שאמרת שהשט"ח הוא שלך כדא"י בש"ע שם סעי' י"ג ובש"ך ס"ק ל"ח ולקמן שם ס"ח ט"ז:

(י) אבל אסור ללוה ליתן לאחר פחות מחובו כדי לשלם הוא למלוה חובו בשיגיע הזמן דהוי ריבית גמור שהרי זה מקבל עליו ליתן יותר משום הקדמת מעות אע"פ שאפשר שימסרנו בזה (טס נלמ"א ונ"ט"ך ס"ק י"א) וכן כל חוב ברור כגון ראובן שהשכין ביתו לשמעון לה' שנים באלף ונתן ללוי ח"ק וקיבל עליו לשחרר לו השעבוד משמעון לזמן המשבונה אסור אע"ג דאפשר שיפייס לשמעון בפחות כיון שהוא חוב ברור (סי' קע"ז ע"ז ס"ק י"ח) וע"ן לעיל כלל קל"ב:

(יא) האומר לחבירו תן לי כך וכך זהו ואני אתן לך עבורם כסף או משבעות

שאני

356 חכמת הלכות רבית כלל קל"ט שער משפטי צדק אדם

שאינם יוצאים וכיוצא בו יותר מזה אע"פ שדעתו ליתן לו תיכף באותו שעה אם יש לו בפיתו אלא שאבד המפתח וכיוצא בו מותר וכן אם אמר תן לי סאה חטים ואני אתן בעדם יותר שעורים או דוחן מותר והוא שיש לו בכיתו מה שהכתיב לו אלא שאינו עכשיו ברשותו מחמת שאבד המפתח או שכנו ושלוהו אינו בכיתו ואע"פ שלא אמר לו בהדיא עד שאמצא המפתח מ"מ מותר כיון דנותן לו מין אחר וגם לא אמר לו הלוני הוי כמקו וממכר כמו כל הליפין דכיון דזה משך דבר אחד נקנה השני לזה ואפילו במעות שאינו קונה בתורת חליפין מ"מ מותר דה"ל כפוסק על הפירות ומוזיל גביה כדלקמן כלל קמ"א ס"ג דכיון שיש לו כסף או מטבע שאינו יוצא דינו כפירות ולכן צריך דוקא שיהיה בידו כנגד שיעור כל מעותיו ועיין כלל קל"ב בס"י י' בדין הזקוקים וע"ש בב"א :

(יב) ודוקא שנותן לו מין אחר דהוי דרך מכירה אבל מעות במעות אפילו שניהם אינם יוצאין או פירות בפירות אפילו אמר לו בהדיא עד שאמצא מפתח מ"מ אסור והוי ר"ק אם נותן לו יותר ואינו מותר אלא שוה בשוה כדלעיל בדין ריבית באוכל סימן א' ואפילו אמר מכור לי דאין כאן מכירה כיון שהכל מין אחד כן ג"ל (עיין ט"ז כס"י קע"ג ול"ט) ? (עיין בדד"כ ח"א סימן תמ"ט בכלוונן סלמנ לחצירו מכור לי זה (כ"ל טל"ל זה) ולתן לך מ"ה מלדי ולינו טוס חלל מ"ס מלדי):

(יג) ואפילו שוה בשוה אינו מותר ליתן מין אחר אלא באמר לו סתם או תן לי אבל אם אמר הלוני כבר נתבאר שם דאסור לומר הלוני סאה היטין ואתן לך סאה דוחן אפי' יש לו דוחן דלא שייך לומר שנקנה לו הדוחן כיון שאמר בהדיא הלוני (עיין כ"ז כס"י קע"ג סעיף ו' וצ"ח ס"ס):

(יד) כשם שאסור למכור דבר ששוה י"ב בי"ב אם מפרש לו משום המתנת מעותיו ה"ה דאסור לקנות דבר ששוה י"ב בי"ב בשביל שמקדים המעות קודם קבלת הסחורה ודוקא כשאומר לו בהדיא אם תתן לי עכשיו הממון הוא בי' ואם לזמן פלוני בי"ב אבל אם מוכר לו סתם אם יש לו הסחורה בביתו אפי' הוא דבר ששוטתו ידוע ויצא השער מותר שהרי אדם יכול למכור משלטלו אפי' שוה אלף כדינר אבל אם אין לו אותו סחורה אם הוא דבר ששוטתו ידוע או שיצא השער אסור אפילו בסתם כיון דידוע שדבר זה שוה י"ב ומוכרו בי' הוי כמפרש אם תתן לי עכשיו ה"ו בי' ואם לאח"כ בי"ב אבל אם הוא דבר שאין שומתו ידוע כלל לעולם לא עכשיו ולא בזמן הפרעון ומוכר לו בסתם מותר אפי' באין לו דלא מחוי כלל כריבית חן (סעיף ז')

(טו) המקדים מעות לבעל הנגיה מעות עשר דלועין אלו שיתנם לו כשיהיו גדולים בני אמה בעד דינר אע"פ שעתיה הם בני חצי אמה מותר כיון שנותן לו אלו שהם כבר בשעת הפיסוק וכבר גדלו קצת וממילא קא רבי אין כאן ריבית דה"ל כאלו הקנה לו מעכשיו והשאל לו קרקע עד שיתגדלו אבל לתת לו מפירות אחרים אסור ועיין בס"י ט"ז (סעיף ח')

(טז) אבל אמר לחבירו מה שבהמתי הולבת ומה יצאני גוזזות ומה שכורדתי דוד' דבש מכור לך כל מדה בכך וכך ומוזיל גביה בשביל הקדמת המעות אסור דאינו דומה לפירות דכל מה שגדל אח"כ אינו גדל אלא מכת הראשון שהרי אם יתלוש אותם בקטנותם לא יגדלו אחרות באותו שנה משא"כ בכל אלו דמה שגדל אח"כ אינו גדל מכת הראשון שהיה בשעת המכר דהא אפי' אם יכול הראשונים שהיה בשעת מכר לגמרי יבואו אחרים ואסור דהוי כמו לעיל בפירות אחרים אבל אם אמר כל מה שחולבת וגוזזות הן רב הן מעט מכור לך בכך וכך מותר כיון שאינו מוכר לו ע"פ מדה הוי קרוב להפסד כמו לשכר (סעיף ט')

(יז) ודוקא פירות מדלועין וכיוצא בהן דלאחר שגדלו כבר קצת א"צ בעל הפירות לעבוד ולטרוח בה הרבה ועוד שלא ניכר כ"כ התוספת שמוסיף לו עתה שאין זה אלא דבר מועט אבל אסור לקנות פרי הכרם של יין קודם שיגמור ויתבשל שאין דרך כלל למכרם כך שמה שהוא שוה עכשיו עשר כשיגמור יהיה שוה עשרים וניכר לכל התוספת ועוד שצריך עוד לטרוח הרבה בגדולתן אע"ג שהלוקח יקבל עליו אחריות מן הברד והקור אפי' אסור (סעיף י') אבל מותר לקנות עגל בזול ולהניחו

357 חכמת הלכות רבית כלל קל"ט שער משפטי צדק אדם

ולהניחו ביד המוכר עד שיגדל ובלבד שיהיה באחריות של הלוקח ואם ימות או יכתוש יהיה באחריות של הלוקח שזה דבר מצוי (סס):

(ח) מי שיש לו סהורה ונמכרת כאן בזול ובמקום אחר ביוקר וא"ל חבירו במקום הזול תנה לי ואוליכנה למקום היוקר ואמכרנה שם ואעשה שם צרכי במעות עד זמן פלוני ואפרענה לך כפי מה שישוה שם אם אחריות בהליכה על הלוקח אסור שהרי זה מלוה גמורה ואם האחריות על המוכר מותר שאין זה אלא כשליח. ומ"מ כיון שהתנה עמו שלאחר שמכר שיהיה הלואה אצלו צריך ליתן לו שכר מרהו (ועיין בס"ך ס"ק ל' והט"ז ניקל דסני זקניל עליו חפ"י דינר כדלקמן צדין עיסקא ונ"ל דה"פ אם יש לו מעותיו ואם יסע עמו לנד יעלה לו הוללות גדולות יש למנוך על הט"ז ודי צדינך דלל גכע מלס המוכר אדם חשוב שפוטרין ללוקח המכס דל"ל ליתן לו שכר טרחה) (סעיף ט"ו):

(ט) הבית של י"ן שהיא שוה עתה דינר ומכרה לו בשתים עד הקיץ על מנת שאם תארע תקלה ה"ה ברשות המוכר עד שימכרנה הלוקח אע"פ שלא הי' יכול להחזיר' למוכר בשלא הי' מוכרו ביוקר כמו שירצה אפ"ה מותר כיון שעכ"פ הוא ברשות המוכר לתקלה וכן אפי' אם היה הכל ברשות הלוקח אלא שא"ל היתר על ב' יהיה שלך בשביל שאתה מטפל בה למכרה ואם לא תמצא למכרה כמו שתרצה החזיר' לי ה"ז מותר אע"פ שהוא תיכף באחריות הלוקח דכיון דיש לו רשות להחזיר' לבעליה כל זמן שירצה מותר (סס ס"ך ס"ק כ"ט) ואם הוא באחריות המוכר מכל תקלה אע"פ שהמקבל מהזיק המעות עד הקיץ ומרויה בה וה"ל הלואה מ"מ מותר (סס נסס דריסה) וכן אם המוכר מקבל אחריות עד הזמן שקבע לו אם לא ימכרנה ואחר שהגיע הזמן הוא ברשות לוקח לכל דבר אע"פ שלא ימכרנה כלל כיון שאם אבדה או נשברה תוך הזמן אין משלם לו כלום וכן אם הוול ולא מצא למוכר' ולהרויח בה היה יכול להחזירה תוך הזמן שקבע לו דכ"ז הוא בכלל אם תארע תקלה וא"כ כיון שקבל עליו אחריות מותר (סס נסס הנ"מ ויש מקוון צדצניו נס"ך) וכ"ז כשקצץ לו קצבה לדמי החביות שמוכר אבל אם מוכר לו בלא קצבה כגון שמכר לו ז' חביות ואמר לו תשלם לי כל החביות כמו שיהיה השער בעת שתקח כל הבית שרי אע"פ דעכשיו אינו שוה כ"כ (סי' קע"ג סעיף י"ד):

(כ) מותר ליתן מעות להולכים על הכפרים ששם קונים תבואות ושעוה וכיוצא בו בזול ולהביאם לן לעיר ששם הוא ביוקר לא מבע"י אם חייב ליתן לו תיכף בשוכנו לעיר דא"כ אין כאן הלואה כלל ואינו אלא שליחות ואז אפי' מקבל זה כל אחריות עליו מותר ואפי' בלא שום שכר שהרי רשות לשומר הנס שיתנה שיהיה כשואל אלא אפי' אם מתנה עמו שיעמיד לו סהורו הנ"ל לזמן דאז מרויח זה שנושא ונותן במעות שקיבל עד אותו זמן ונמצא מלוה אצלו ויש כאן ריבית שבשכר המתנת המעות מביא לו ממקום הזול למקום היוקר אם מקבל הנותן המעות עליו אחריות הדרך בחזרה מותר דתיכף באותו זמן שקונה הסהורה ליתן לזה הנותן המעות הרי נקנה תיכף שם הסהורה במקום הזול לזה הנותן המעות וא"כ אין כאן אלא הטורה של הבאה וזה ניהא להו אפי' לא היה נותן לו שיהזיק המעות זמן ידוע אלא שיביא לו תיכף היה ג"כ עושה שע"י שרואין הסוחרים שם שיש לו ממון הרבה נותנין לו בהקפה וגם אם ידעו שהוא משולח מזה כיון שיודעין שאין זה מרויח כלום מוכרין לו סהורה קצת בזול ומיהו אדם חשוב ראוי להחמיר על עצמו שיתן ג"כ שכר מרהו ואז לכ"ע מותר ואז בשנותן לו שכר מרהו אפי' כל האחריות המעות על המקבל מותר (סעיף ט"ז) ונ"ל דבזמנה"ז מותר כן בכל הסהורות על הירידים הגדולים אע"פ דבגמרא ובש"ע לא התירו אלא דוקא בחיטין וכיוצא בו ידוע דבזמנה"ז כל ב' המעטים שייכים בכל הסהורה ולכן ג"ל דמותר ליתן מעות למי שנוסע ללייפציג וכיוצא בו וליתן לו שכר מרהו ואפי' אם מתנה עמו שבכואו לביתו יקנה הוא הסהורה ממנו בריוח דמותר. ואע"פ דבש"ע ובס"י שאח"ז לא הויר אא"כ מקבל הנותן הסהורה לידו היינו לפי מש"כ בש"ע דבמיני סהורות אסור משא"כ בזמנה"ז כן ג"ל:

(כא) המולך פירות ממקום הזול למקום היוקר ואמר לו חבירו תנם לי ואני אתן שם פירות תחתיהם לזמן פלוני אם יש לו שם פירות מותר דתיכף נקנו הפירות

358 חכמת הלכות רבית כלל ק"ט ק"מ שער משפטי צדק אדם

הפירות הרם לזה ואם לאו אסור דדינו כהלואת סאה בסאה לעיל בדין ריבית אוכל (סעיף י"ז) ונ"ל דלפ"ז זה לא שייך אלא בפירות אבל במטבעות אין כאן איסור כלל ואפילו ארומים כיון שנוהגין להתיר בהלואת זהב בזהב ועיין כלל קל"ב סימן ט':

(כב) מותר ליתן ק' זהובים לחבירו על היריד שיקנה לו בהם סחורה ושיתן להמלוה בשונו לביתו ק"ך זהובי' ובלבד שיקבל המלוה הסחורה ויוליכנה לביתו ויהיה אחריות הדרך על המלוה דהוי כמו שיש לו חלק בריוה הסחורה הואיל ומקבל עליו הסחורה (סעיף י"ט):

(כג) דין להלוות על אחריות הספינה מבואר לעיל כלל קל"ב סי' י"ט:

כלל ק"מ. דין ריבית שע"י מכירה במוכר בית ע"מ להחזיר (סי' קע"ד):

(א) המוכר שדה לחבירו והתנה עמו המוכר שכשיהיו לו מעות יחזיר לו קרקע או שהמנהג כך שכל מי שקונה צריך להחזיר בשיהיה להמוכר מעות במשך זמן ידוע נמצא שאין כאן מכר כלל ואסור ללוקח לאכול הפירות ואם אכל כיון דאינו אלא צד א' בריבית תליא בפלוגתא כלל קל"א סי' א' די"א דהוי ר"ק וי"א כיון דאפשר שלא יהיה לו פירו' לא הוי רק א"ר (סי' קע"ד ע"ס נט"ך) אבל במקום שהמקח קיים רק שהבטיח לו הלוקח כן ולא כתבו בשטר אין כאן תנאי כלל והמקח קיים והלוקח אוכל הפירות ואפילו אם לאחר שנגמר המקח בלא שום תנאי חזר הלוקח ונתן שטר למוכר שיחזיר לו מ"מ מותר ללוקח לאכול הפירות אפילו לא היה אלא שעה אחת אחר גמר המקח דאין זה אלא חסד שרוצה להתחסד עמו ולהחזיר לו מקחו ובלבד שלא התנו כן קודם המכר או בשעת המכר דאל"כ אין כאן מכירה כלל (קע"ד סעי' ח"ג):

(ב) מכר לו קרקע מעכשיו או אפי' לא אמר בפירוש מעכשיו אלא שהלוקח החזיק בו כראוי והמתין לו המעות הלוקח מותר לאכול הפירות והמוכר אסור שהרי זה אוכל בשכר המתנת מעותיו. ואם נתן לו מקצת דמים ואמר לו קנה כשיעור מעותיך כל א' אוכל הפירות כשיעור מעותיו ואם אמר לו המוכר ללוקח לכשתביא לי המעות תקנה המוכר אוכל. ואם אמר לו לכשתביא שאר המעות תקנה מעכשיו שניהם אסורים לאכול הפירות. המוכר אסור שמא ישלים זה המעות ונמצא שקנה הלוקח למפרע ונמצא שאכל המוכר בשביל המתנת מעותיו והלוקח אסור שמא לא ישלים המעות ונמצא השרה היה שייך להמוכר והלוקח אכל בשכר קצת המעות שנתן להמוכר אלא יניחו הפירות ביד שלישי אם יביא שאר המעות יתנם ללוקח וא"ל יחזירם למוכר ואם אמר הלוקח אוכלם ואם לא יגמור המקח כשיחזיר לי המוכר המעות אנכה לו דמי הפירות מותר וכן אם המוכר אומר אוכלם וכשיגמור המקח אנכה לו דמי הפירות מותר ודווקא שיאמר אנכה לו מן הדמים נמצא כאלו לא אכל מעולם אבל אם יאמר אשלם לך הפירות שאכלתי אסור דסוף סוף ריבית אכל אלא שחזר ומשלם לו (סעיף ד' סי' ו') וה"ה בזבין ולא איצטרכי ליה זוזי וכה"ג במקום שהמקח חוזר אסור לאכול הפירות עד דידע דהמקח קיים או שמתנה שינכה לו דמי הפירות (סעיף ז' וע"ס נט"ז):

(ג) שאר תנאים שבין המוכר והלוקח ובמקום שהמקח בטל מבואר בי"ד סימן קע"ד:

(ד) דין המוכר ביתו ושדהו ע"מ שיחזיר וישכיר לו מבואר כלל קל"ז סי' ז':

כלל קמ"א. דין לפסוק על הפירות כפי השער (סי' קע"ה):

(א) אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער פירוש הרוחה להקדים מעות לחבירו על חיטין או שאר פירות או סחורות כדי שיתן לו אותה הסחורה במקח זה כל השנה כשיעור מעותיו שנותן לו עכשיו ואזיל גבי' בשביל הקדמת המעות ומקבל עליו שאם יתיקר יתן לו בזול כמו שהן עכשיו אסור לעשות כן דהוי עכ"פ ריבית דרבנן אבל משיצא השער אפי' אינו שער קבוע כשער מדינה הנמשך זמן רב אלא כשער של עיירות שמשתנה באיזה ימים כיון שזה נותן לו מעות א"כ יכול לומר לו שקיל מיבוחך ושדי אחיזרי מאי אהנית לי שהרי כיון שיצא השער יכול לקנות

לקנות בעד מעותיו כפי השער של עכשיו שיספיק לו כל השנה ולכן אפילו אם אין למוכר אותה סחורה בביתו הוי כאלו קנה הוא בשוק בכל הדמים והקנה אותם ללוקח וכה בהן הלוקח וכשנתיקרו אח"כ ברשות הלוקח נתיקר (קע"ה) ואם יצא שער בכרך אחר כל העיירות המסתפקין ממנה פוסקים על אותו שער אע"פ שלא יצא השער בהם (ט"ד ס"ק נ"ו) ואין פוסקין על חישין חדשות על שער של חדשות וכן בישנות על שער של ישנות עד שיצא השער לחדש ולישן דכ"ז שלא יצא לשניהם לא מקרי שער קבוע (סעי' ז' וע"ש בט"ד וט"ז):

(ב) לא מבעי דמותר לפסוק עמו שיתן לו חישין כל השנה כשער של עכשיו אלא מותר לפסוק עמו אפי' כשער הנבואה ר"ל שאם יזלו יתן לו כשער הזול כגון שעכשיו נמכרות ד' סאין בסלע מותר לפסוק עמו שאם יזלו ויהיה י' סאין בסלע יתן לו י' סאין בסלע ולא מחזי כריבית שהרי זה לא הלואה לו חישין אלא שנתן לו מעות מזומן ואלו היו מעותיו בידו באותו זמן היה יכול לקנות י' סאין בסלע אע"ג דאמרינן דהוי כאלו הקנה לו המוכר החישין זה דוקא לענין ההיתר שמוותר לפסוק עמו דכ"ז אינו אלא ריבית דרבנן כיון שהוא בדרך מקו"ם הקילו רבנן וגם מש"ה לא חיישינן מה שהוא קרוב לשכר ורחוק להפסד כיון שאין כאן הלואה כלל ואם נתן לו מעות בסתם ולא פסק עמו כשער הנבואה נותן לו כשער שהיה שוין כשנתן לו המעות ומי שהוזר בו צריך לקבל מי שפרע שהרי קיבל הכסף ואם היה שם קנין אחר אין יכול לחזור בו ואם היה שליח לאחרים אינו נוטל אלא כשער הזול או מחזיר דמים וא"צ לקבל מי שפרע דהשליח פשיטא דפסוד דלאו דידיה הוא והמשלח יכול לומר לתקוני שדרתיך בו' והיה לך לך לפסוק כשער הזול (סעיף ז' ונע"ז):

(ג) בד"א דאין פוסקים עד שיצא השער ה"מ כשאין למוכר פירות בביתו אבל אם יש למוכר אותו הסחורה יכול לפסוק עמו אפי' בזול גדול ודוקא כשכבר נגמר קצת מלאכתו אפי' חסר עוד ב' מלאכו' כגון לפסוק על הגדיש שכבר נתיבשו בחמה ואע"ג שחסר עוד לדוש ולזרות כיון שאינו חסר אלא ב' מלאכות מותר אבל אם חסר ג' מלאכות אפי' אם בידו לנמרו אסור ודוקא שיש לו כפי שיעור מעותיו מאותו המין שכל אדם יכול למכור פירותיו וסחורותיו בזול והרי נקנה מיד ללוקח ואפי' מכר אח"כ המוכר מה שהיה בידו חייב ליתן ללוקח כפי מה שהוא שוה בשעת פסיקה (סעיף ד' ונע"ד ס"ק א'):

(ד) הפוסק על השער צריך שלא ירויח בדבר כלום כגון שאם מנהג שהלוקח נותן שכר סרסור צריך ליתן לו וצריך שינכה למוכר החסרון שראוי לאכילת עכברים או מתפורת לפי המדה והזמן במבואר בח"ס סי' רצ"ב (סעיף ה'):

(ה) הפוסק על הפירות ובשעת הפרעון נתיקרו י"א דאסור לשום אותן אף בדמי' ולקבל עבורם מעות דכיון דמעות נתן וגם מקבל מעות יותר ממה שנתן מחזי כריבית (נע"ז ס"ט) ויש מתירין (כ"ח) גם בזה כיון שהפסיקה היה בהיתר אמרינן מה לי הן מה לי דמדין אבל פירות אחרים לכ"ע מותר לקבל עבורם (סעיף ו'):

(ו) פסק עמו על החישין והגיע הזמן פרעון ואמר לו תן לי חישין שאני רוצה למכרן ולקנות בהם יין ואמר לו אני אתן לך בעד זה כך וכך מדות יין או שאר דבר אם לא שם החישין בדמים רק שאומר כך וכך סאין יש לי אצלך תן לי בהם כך וכך יין או שאר דבר מותר אע"פ שאין לזה יין אם יצא השער של יין דכיון דמתחלה לא באו המעות לידו בתורת הלואה ה"ל כמחליף פירות בפירות אבל אם שם החישין בדמים שאמר כך וכך מעות יש לי בידך תן לי בהם יין אם יש לו היין מותר אבל אם אין לו אסור אע"ג דיצא השער כיון שאינו מקבל עכשיו ממנו מעות לא שייך לומר שיכול לקנות ועיין לעיל כלל קל"ד סימן י"ב י"ג י"ד (ט"ט):

(ז) ממה שנתבאר לעיל מבואר מה שנוהגין הסוהרים שנותנים מעות כסף לחלסן להעמיד להם אדומים או שאר מטבעות וכשביל הקדמת המעות מזלזלים קצת

360 חכמת הלכות רבית כלל קמ"א קמ"ב שער משפטי צדק אדם

קצה במקח האדומים בפחות מהשער שהוא באותו עת אם יש לחלפן כפי שיעור מעותיו מותר ואם לאו אסור אלא יותר טוב שיכתוב שטר ע"פ היתר ויתנה עמו שאם ירצה ליתן לו המטבע בעד כך וכך המקח הרשות בידי הלוח (ועי' נקונפוס סמ"ע וכלל קמ"ג נוסח הסער):

(ח) וכן להיפך שחסוהר נותן לחלפן אדומים ליתן לו בעד זה מעות כסף ובשביל המתנת המעות נותן לו יותר בעד כל אדום זהב שניכר לכל שהוא בריבית הוא איסור גמור ודינו כדלעיל בדין ריבית ישע"י מכירה כלל קל"ט סימן בגד"ה אלא צריך לכתוב שטר ע"פ היתר כנוסח הג"ל:

(ט) ומה שנוהגים עוד הסוחרים שיש להם אדומים וצריך למעות פריימעש וכיוצא בו לסלק בלייפציג ואם ירצו למכור האדומים בעירם ויכלו להשיג כ' זהו בעד אדום זהב והחלפן אינו נותן להם רק י"ט זהו' שם בלייפציג רק משום שהחלפן מלווה לו עוד סך אם מזכיר לו בפירוש שהוא משום הלואה הוי ר"ק דאף דיש לו רשות לזלזל בזה שיש לו מ"ט במה שמלו' לו הוי ר"ק ואמנם בסתם י"ל אפשר דמה שמזלזל במקח הוא מטעם שהחלפן מקבל עליו אחריות הדרך ואמנם הם מזלזלים ביותר ממה שהדרך ליתן בעד קבלת אחריות ומכ"ש שלפעמים אדרבה הסוחר מקבל המעות לידו על אחריותו ולכן הוא איסור גמור אלא יכתוב שטר ע"פ היתר:

(י) וכן מה שנוהגין שהחלפן מלווה להם סך ופוסק עמם שבעד המזומן יתן לו המקח כך וכך ובעד ההלואה כך וכך כ"ז איסור גמור וצריך לכתוב שטר ע"פ היתר:

(יא) מותר להקדים מעות על היין בשעת הבציר ע"מ שיתן לו יין טוב בניסן או בטבת לפי המקום שדרך לבחור היין אם הוא טוב אע"ג דלא יצא השער כיון שיש לו אע"ג דהמוכר מקבל עליו אחריות שאם יחמיץ יהיה ברשותו והוי רחוק מהפסד שהיין רגיל להחמיץ וא"כ הוי כריבית דשמא אם היה מקבל בתיצור היה מחמיץ אפ"ה מותר דקים להו לרבנן שכל יין שסופו טוב גם תהלתו היה יין וכל שמחמיץ לבסוף גם מתחלת עשייתו הוי הומץ והיה קלקולו בתוכו אלא שלא הורגיש בעודו תירוש מחמת מתיקתו ונמצא אם נתחמץ הרי המכירה בטל יזוה קנה ממנו יין ולא הומץ ומ"מ צריך הלוקח לקבל עליו אחריות מיוקרא וזולא אבל אם המוכר מקבל עליו גם יוקרא וזולא אסור (סי' קע"ג סעיף י"ג וע"ז וס"ך ע"ס ועיין כ"ז נדף ס"ד תוס' ד"ה אי תקפה ותוס' ד"ה קרוז לסכר):

(יב) ואפילו על הבית ידוע של יין ואפילו באמצע השנה מותר להקדים מעות ולהתנות עם המוכר שאם יזול או יתיקר עד זמן מכירת היין יהיה ברשות הלוקח ואם יחמיץ יהיה ברשות המוכר דכיון דנמצא הומץ גם מתחלה הוי הומץ ואין חילוק בין אם הוא מושכו ברשות הלוקח או שהוא בבית המוכר אבל אם הלוקח מקבל עליו אחריות הזול אסור אפי" מושכו לרשותו (ע"ס ונש"ך):

(יג) מקח שנעשה באיסור כגון שהוסיף במקח משום אגר נטר וכיוצא בזה המקח קיים ויתן כשער של היתר והריבית אם נתן לו אין מוציאין מיד המוכר והוא שנתקיים המקח בא' מדרכי הקנאה אבל א"ל נתקיים המקח אלא לענין מי שפרע בטל לגמרי (סי' קע"ה סעיף ח')

דין איזה השכרה אסורה בסי' קע"ז נתבאר לעיל כלל קל"ז:

כלל קמ"ב. דין הנותן לחבירו בהמה או סחורה או שאר דבר או שנותן לו מעות על עיסקא (סי' קע"ז):

(א) אין מקבלין צאן ברזל מישראל (לפי שכן היו רגילין לקבל לאן שהגזות והולדות והחלב יחלוקו עד שנה כמו שהתנו ולאס ממו הלחן המקבל נשלים דמיהס וזהו רחוק להפסד וקרוז לסכר ולכן כל עיסקא צין סחורה וכל דבר נקרא לאן ברזל כן פירש"י) ולכן כל הנותן עיסקא לחבירו בין בהמות ובין סחורה ובין מעות שיעסוק בהם אם המקבל העיסקא מקבל עליו כל האחריות ואם ירויה יתן לו גם חלק ריוח ואם לא ירויה כלום לא יתן לו כלל ואפי" נותן לו שטר כפועל אפי"ה אסור מדרבנן דהוי

חכמת הלכות רבית כלל קמ"ב שער משפטי צדק אדם

א"ד ונקרא רשע שהרי הוא קרוב לשכר ורחוק להפסד והוי כמלוה לפיכך אם קיבל עליו הנותן שאם הוקרו או הוזלו או נטרפו הם ברשותו ה"ו מותר. ואם מתנה עמו עוד וקונה ממנו הספק שמשער בד"מ שירויה כ' זהו' על חלקו וזה קונה ממנו הספק שבין ירויה או לא יתן לו י' זהו' ריוח (זכו פי' ל"ת זלזלן זרזל) הוי ר"ק לכ"ע שהרי אין כאן עיסקא כלל אלא מלוה גמור כיון שכל האחריות על המקבל וגם קצין לו ריבית (סעי' ה' ונש"ך ס"ק ה')

(ב) ולא מבעי זה דאסור אלא אפי' אם נותן לו בתורת עיסקא גמור שיהי' חצי אחריות על הנותן וחצי על המקבל נמצא שהחצי הוא ג"כ ברשות הנותן מ"מ אסור מדרבנן דקיי"ל כל עיסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון והרי החצי שהוא באחריות המקבל הוא מלוה גמורה לכל דבר והחצי שהוא באחריות הנותן הוא פקדון גמור ונמצא זה מטריח א"ע מהלק הפקדון בשביל זה שהלוה לו והלכך תיקנו חכמים שצריך ליתן לו שכר עבור חלק הפקדון ומ"מ הקילו בזה שאם יש לזה בלא"ה עסק אחר נמצא שטרחתו בחלק הפקדון מעט די שנותן לו אפי' זהב א' לכמה אלפים וכן אפי' אין לזה עסק אחר אם מתנה עמו בתחלת השותפות ונתרצה זה אפי' בדבר מועט מותר ואם נשתתפו ולא התנו וזה תובעו שיתן לו שכר טרחו או בסדר חילוק ההפסד והריוח מבואר ב"ד (סימן קע"ז סעי' ד' ונש"ך ס"ק ונש"ך ס"ק י"ד) דלרוב הפוסקים המקבל נוטל ב' חלקים ריוח ואם יש הפסד מקבל חצי הפסד ואם כבר נתן המקבל להנותן קרן וריוח שלו ולא נתן לו שכר טרחא אין לו עליו שום תביע' ולא הוי אלא א"ד ואפי' אם נשאר המקבל הייב להנותן מצד אחר שאינו מעסקא זו אינו יכול לנכות מזה כיון שבשעת פרעון העיסקא לא ביקש כלום הוי מהילה אבל כ"ו שלא נתן לו עדיין הקרן שלו מן העיסקא יכול לעכב לעצמו מן הקרן כדי שכר טרחא (ט"ז ס"ק ז') וצריך להיות כל אחריות פלגא הפקדון על הנותן אפי' אחריות אונסין אבל אם אחריות האונסין על המקבל אע"פ שאחריות יוקרא וזולא על הנותן לא מהני וכ"ש אם נותן לו מעות לטחצית שכר דלכ"ע לא מהני (סעי' ז' ונש"ך ס"ק י')

(ג) וכל זה כשיש למקבל חלק בריוח דמהוי כמלוה אבל אם אין לו ריוח כלל אלא שעושה לטובת הנותן א"כ אינו אלא שלוחו ואין כאן מלוה כלל ולכן אפי' אם מקבל עליו כל האחריות מותר דהא מותר לשומר הנם לקבל עליו כל האחריות (סוף סעי' ה')

(ד) ואם הנותן מקבל עליו כל האחריות מכל העיסקא בין מאונסין ובין מגניבה ואבידה וביוקרא וכזולא כ"א בפשיעה גמורה ויהיה המקבל העיסקא נאמן בזה ע"פ עדים או בשבועה ונגד זה מתנה עמו שיתן לו ריוח דבר קצוב אפי' לא ירויה כלום יש מתירין בזה כיון שמתחילה נותן בעיסקא ז' ועיין בש"ך ס"ק י"ט כ':

(ה) וכ"ו כשאחד נותן המעות והשני עוסק בשכר המעות אבל שנים שנסתתמו יחד וכל א' וא' נתן מעות ואפי' אם א' לבד מתעסק הוי כשותפין בעלמא וחולקין ההפסד והריוח באיזה ענין שירצו ואין הושישין משום ריבית (סוף סעי' ג' ומדלא חילק חס' ה' נותן יותר מחבירו מוכח דאפי' ה' נותן יותר הוי כשותפין וכן מוכח בסמ"ג מ"ע ס"י פ"ג הל' שותפין שכ"כ וז"ל אמר שמואל השותפין מהעילו לכיס זה ק' וזה ל' כו' יתעסקו כולם צממון ונשערי כ"ף כתנן סוף חס' ה' נתעסק צממון כן הדין כו' וכ"כ עוד ס"ס נדף כ"ז והתיימה שצמ"מ ס"י קע"ו לא הזכיר מזה כלום לא צמ"ע ולא צמ"מ (סוף סעי' ג')

(ו) ואם הנותן העיסקא מתיירא ורוצה להיות בטוח על הקרן יכול להתנות עם המקבל כל תנאי שירצה בגון להתנות עמו שלא ישמור הכסף אלא תחת הקרקע ושלא יעסוק בהם אלא בעסק פ' ואפי' מה שאינו כלל מנהג של המקבל להתעסק בו בגון אם דרכו לסחור בסחורה יכול להתנות עמו שיעסוק דוקא במעות שלו בהלוואה על משכנות כסף וזהב ואם הוא חלפן בחילוף מטבעות יכול להתנות עמו שדוקא יהיה קונה סחורה ולמכור במעותיו או שיתלויף דוקא בביתו ולא ע"י אנשים אחרים כן ג"ל ובכל לילה ישמנם תחת הקרקע וכל כיוצא בזה מן התנאים שאפשר להתקיים אע"ג דהכל יודעים שאין כלל בדעת הנותן והמקבל להתקיים התנאי מ"מ מותר (סעי' ה') עוד יכול להתנות שלא יהי' נאמן למעון שהיה לו הפסד מן הקרן

כ"א ע"פ עדים כשרים המוחזקים לכל אדם לאנשים כשרים ושלא יהיו מקרובי אפי' קרוב רחוק או ממחותניו שכ"ז דבר שאפשר שיתקיים התנאי (ע' נט"ך ס"ק כ') ושואם יעבור א' מן התנאים אזי כל האחריות על המקבל ושואם ירויח מ"מ צריך ליתן לו חלקו בריוח ואינו קרוב לשכר ורחוק להפסד דהא אם לא ישנה קרוב לזה כמו לזה ומ"מ מותר למקבל לשנו' לכתחלה ולא הוי כגזול שהרי אין בוונתו לגזול אלא לטובת הבירו שירוויח הרבה ואם מתיירא שמא לא ירויח באמת והוא רוצה להרויח דווקא יכול להתנות עמו שלא יהיה נאמן לומר שלא הרויח כ"א בשבועה בנק"ת וקרוב הדבר שלא ישבע שמא לא ילוו לו עוד ואם מתנה עמו מתחלה שאם ישנה יהי' כל ההפסד עליו והרויח יחלוקו לא מהני עוד שיאמר לעצמי שגיתי כיון שהתנה עמו (סעיף ה') ועיין בנוסח השטרות:

(ז) יכולין להתנות שאם ירצה המקבל ליתן לו סך קצוב למאה כפי שיתפשר יהיה המקבל פטור משבועה ואף אם ירויח יותר יהיה הכל להמקבל אך כשיטעון זה שאינו מגיע לחלקו כפי מה שנתפשר עמו או שאינו מגיע לו ריוח אזי יהיה נאמן בשבועה ומ"מ צריך ליתן לו שכר טרחו כמו שכתבתי בס"י ב' ואין לחשוב זה לשכר טרחו דמאן יימר שיגיע על חלקו יותר ריוח ממה שנתפשר עמו (ק"י ס"ע וט"ז ס"ק ד')

(ח) המושיב את הבירו בתנות להתעסק ויהלכו הרויח לא יהי' לוקח ומוכר דברים אחרים ממעותיו שלא יתבטל ממלאכתו שהרי מחוייב לעסוק תמיד בחנות ואם עשה כן שלקה ממעות של עצמו ומכר חצי הרויח לבעל החנות כאלו התעסק במעות החנות (סעי' כ"ט):

(ט) אע"פ שכל עיסקא פלגא מלוה אינו יכול להוציא החצי לצרכו ולהתעסק בהציו השני לבד לצורך הנותן דאם מתעסק גם עבור עצמו מתעסק יפה ועוד דשמא לא יהיה למלוה ממה לפרוע וכן לא יכול להגיה חלק הפקדון ביד ב"ד (סעי' ל') ואפי' אם יתעסק בכולו רק יקנה בעד החצי שלו היטין ובחלק הבירו שעורים או שאר ב' מיני סחורות אסור אלא יהיה הכל בשותפות (סעי' ל"ז) אבל מותר לו לקנות ממעותיו אפילו ממין שקונה לשותפות רק שלא ימכרם ביחד דשמא מה שקנה לעצמו אינו משובח כ"כ כמו של שותפות ונמצא חבירה נפסד (סעיף ל"ח):

(י) נ"ל דאפי' אם הפסיד המקבל מותר ליתן לו חלק בריוח כפי תנאו ואין באן מיהוש כלל (ורא"י גדולס מדנרי רלנ"ד סכתנתי זנ"ח סימן י' זכוונת אמימר):

(יא) אם נתן לו עיסקא על זמן ונתעכב בידו לאחר זמ"מ אפי' צריך המתעסק ליתן לו ריוח דמסתמא נשאר בידו על תנאי (ט"ז ס"י קע"ז ס"ק י"ד וס"ק ל"ח) ואם הפסיד כתב בק"י הסמ"ע דההפסד על המתעסק ואם התנה מתחלה שבכלות המשך יהיה נחשב חלק הרויח ג"כ לקרן כגון שנתן לו ק' זהו' ונתפשר עמו שיתן לו בעדס לא יותר מ"ב זהו' כדלעיל סימן ז' וא"כ בכלות המשך נחשב לקרן קי"ב זהו' וצריך ליתן לו ריוח מן קי"ב זהו' י"ב למאה כיון שהתנה מתחלה כך או אפי' לא התנה אלא שכ' בשטר ואם ימשוך הפרעון אפי' מקצתו קיבל עליו מעכשיו להתעסק באותו סך שיעכב אצלו בתורת עסק כיון שהרויח נחשב לקרן הייב ליתן ריוח מן הרויח (ט"ז ס"ק ל"ח) ואם לאחר שכלה זמן העיסקא עשו קצבה ביניהם והתנה עמו לתת לו כך וכך לשנה אם הלוח הוציא המעות ביציאותיו ונתן ריוח הוי ר"ק להסוברים בכלל קל"א דאפי' לא קצין בשעת הלואה הוי ר"ק ואפי' חצי אחריות על המלוה כיון שהוציא המעות ביציאותיו אבל אם ה"י מתעסק והולך ופרע מריוח שהרויחו הנכסים כיון דמתחלה בא לידו בתורת עיסקא אם חצי הרויח שהרויחו המעות עלה למה שנתן לו מותר ואין משכיעין אותו ע"ז אלא אומרין למקבל זכור דסמכינן על אמונתך (סעיף ז' ונ"ז וס"ך):

(יב) הנותן ק' זהו' לעיסקא ונתפשר עמו ליתן לו י"ב זהו' לשנה בעד השבועה אסור לכתוב בשטר עסקא קבלתי מפ' מנה למהצית שכר וקנתי ממנו הרויח בעד י"ב זהובים ולא אשבע והרי אני הייב לו קי"ב זהו' אע"פ דזה דומה לקונה ממנו הספק דמאן יימר שירוויח ונמצא נותן לו ריבית (ס"י קע"ז סעיף כ"ד):

(יג) וכן לא יתן לו שמי"ח או וועקסיל אפי" על הקרן לבד ואפילו נותן לו ג"כ שומר עסקא ואפי" מבטיחו שנותן לו נאמנות שאם יפסיד או לא ירויח יהיה נאמן ואפי" היה המלוה חסיד גדול אסור שמא ימות ויבא השמר לידי יורשין ואינם יודעין מזה התנאי או שיכחישו ויעלימו השמר עסקא אא"כ השלישו השמר עסקא או שיתנו בפני עדים שהשמי"ח הוא רק בתורת עסקא כ"כ הש"ך בס"ק מ"ט בשם הב"ח ומט"י ס"ק ל"ג משמע דלא מהני וכ"מ בריטב"א שכ' דאם השלישו השמר מותר משמע אבל עדים לא מהני דשמא ימותו העדים ויגבו היורשים ולעת הצורך יש לסמוך על הב"ח וש"ך בריבית דרבנן או שיכתבו על הוועקסיל שהוא ע"פ אופן המבואר בשמעי"ס. ובדיעבד ג"ל דכיון דבאמת זה היה מתנה עמו ע"פ היתר מותר לו ליתן ריוח אבל המלוה אם כוונתו הי' באמת שאם יהיה הפסד יעלים השמי"ע ויתבענו עם השמי"ח או הוועקסיל אסור לו ליקח ריבית אבל אם כוונתו ג"כ באמת היה לו להאמין מותר לו לקבל בדיעבד (סס):

(יד) עוד יש היתר בהלוואה כעין עסקא דהיינו שיתעסק בו הלוה לתועלת המלוה עד שיהא שם ריוח כך וכך וכל אותו הזמן יהי הכל באחריות המלוה מיוקרא זולא ומאונסין כדן פקדון ויהיה נאמן בשבועה או בעדים כשרים מפורסמים כדן שומר פקדון ועל הריוח לא יהא נאמן כ"א בשבועה חמורה כרצון בעה"ש"ט ולאחר שירווח למלוה כך וכך אזי יהיה הכל הלוואה ובאחריות הלוה אפילו מאונסין וכל מה שירווח עד הזמן פלוני יהיה הכל ללוה וה"ה איפכא שתחלה יהיה הלוואה ולבסוף פקדון ובין כך ובין כך צריך שיתן לו שכר מרחו כדלעיל סי' ב' (קס"ז):

(ט) אם יש ללוה סחורה וצריך למעות ע"ל בקיצור קונטרס סמ"ע מסי' ה' ואילך: (מז) ג"ל דהמלווין לסוחרים גדולים על עסקא מסתמא סביר וקיבל שלא יצטרך הלוה ליחד סחורה ידוע דוקא אלא שיקנה לאמצע ואם יהיה הפסד ג"ל דהושבין לפי ערך המעות דהוי כאלו התנו (כדליתא נח"מ סי' קע"ו סעי' ס')

(יז) המתעסק בשל חבירו ונותן לו ריוח כל שנה ובסוף טוען שלא היה שם ריוח אינו נאמן מאחר שנתנו לשם ריוח (סעיף כ')

(יח) הנותן לחבירו עסקא סחורה או שאר דברים בתורת עסקא שמי"ן אותו כפי המנהג בענין שלא יהא בו הפסד למקבל דאל"כ הוי ריבית ולכן אם דרך לשכור כתף להוליכו לשוק לא יאמר לו כיון שאני נותן לך שכר מרחך אתה חתן שכר הכתף אלא שמי"ן כמה צריך ליתן והוא בכלל הקרן (סעיף כ"ח):

(יט) אם יש למקבל סחורה שקנה בזמן הזול ועבשיו נתקר לא ישום אותו כמו שקנה שהרי יכול למכרו ביוקר אלא כפי מה ששיה עבשיו במקום שנהגו לתת מעשר מדיוח המעות אין המקבל יכול ליתן המעשר אלא יתן חציו לנותן והוא יתן למי שירצה (סעיף כ"ג):

(כ) כל עסקא שנעשה מתחלה באיסור אינו נוטל הנותן שום ריוח כיצד היה לו הימי"ן שקנה בזמן הזול ונתן לו ראובן מעות של עסקא שיקנה לו החיטים כמו שקנה ויתעסק בהן כדן מתעסק אם נתן לו שכר במלה וא"כ העסקא עכ"פ נתקיים אלא ששמי"ן החיטין כשער שהיו בעת שנתן לו המעות וחולקין הריוח ואם לא נתן לו ג"כ שכר במלה א"כ נעשה כולו באיסור אין לנותן שום ריוח וכן כל כיוצא בו (ט"ז ס"ק כ"ו) וע"ש בב"י:

(כא) דין הנותן בהמה לחבירו בעסקא עד כמה יפאל בהם ודין לחלוק הולדות מבואר בש"ע (סעיף כ"ג):

(כב) מתעסק שמת ויש עדים שמעות או משלמין אלו הם מזה העסק נוטלין בעל המטין בלא שבועה ואין בע"ח ולא האישה נוטלין כלום מהקרן ולא מחלק ריוח הנותן ויכול הנותן ליקח כל עסקא מידם אע"פ שעדיין לא בלה הזמן שקצין עם המקבל (סעי' ל"ח וע' נח"מ סי' ע"ח סעיף ג' ואם הנוקבל נתן נמחנה לאחרים ע' נמ"ע סעי' ל"ג ונמ"ז וש"ך סס):

(כג) כבר בארנו דסתם עסקא הוא פלגא מלוה ופלגא פקדון ולכן כשנותן לו למחצית שכר והפסד צריך שיתן לו שכר מרחו ולא דוקא שיתן לו למחצית שכר
אלא

אלא אם רוצה להתנות עמו שלא ישול המתעסק רק שלישי ריוח או רביע הרשו בידו אלא דאז יהיה אחריות על המקבל ג"כ לא יותר משליש או רביע כללו ש"ד לפי ערך הריוח שיסול המתעסק כן יקבל עליו האחריות רק שיתן לו שכרו כמבואר לעיל סימן ב' (ועיין ג"כ וצטיטה נקונל' גסס רי"ק) אבל כשהיה על המקבל חצי ההפסד ושליש ריוח הוי רבית דמה שמקבל עליו אחריות הוא מלוה ואע"ג דנותן לו שכרו ורשאי שומר חנם להתנות שיהיה כשואל מ"מ הכא הוי מלוה ואסור (כ"כ צתשו' לח"ס כלל פ"ח סי' ג' ולע"ג דהתם נייכי שהמקבל קיבל עליו כל אחריות כ"ל דל"ס דצתשו' לדצ"ז ח"א סי' תקע"ח כ' ג"כ דמותר לנותן לקבל ז' תלמח צאגד וכן צהפסד חס נותן לו סכר טרחו ולעפ"כ כתב דהוי כהעדרות רבית וכ' עוד שס דחס חתנה ז' תלמח צאגד ותלמח צהפסד ונותן לו סכרו כ' גסס לח"ס דאסור דמתזי כריצית) (ול"ע שהרי צתשו' לח"ס שס נסנוע דהוי רבית ועכ"פ ח"ר ול"ע) רק שיהיה דוקא חלק הריוח וההפסד של המקבל שוה ומה שמצריח בשל הנותן בחלקו לזה מהני שבר טרחו ולכן מה שנהנו קצת סוחרים שאינם בקיאים היטב במו"מ ונותנין להבקיא מעות למחצית שכר והמקבל אינו נותן לו לשותפות מעות רק הנותן לכד ומתנה עמו שיהיה למחצית שכר והפסד רק שקודם לכל יקח הנותן א' למאה רוחים בעד מעותיו זה איסור גמור ואם מתנה עמו שאפילו לא יהיה שום ריוח אעפ"כ יקח רוחים הוי ר"ק ואפי' מתנה עמו שיקדים ליקח מן הריוח א' לשאה והשאר יחלוקו עכ"פ הוי א"ר שהרי לעולם אדרבה המקבל צריך ליסול ריוח יותר מן הנותן ולכן אין לזה תקנה אלא שהמקבל יניח מעט מעות לשותפות ואז כיון שהם נותנים מעות ה"ל כשותפין בעלמא כדלעיל סימן ה' וכאשר נכתוב לקמן בנוסח שטר שותפות וגם יתן הנותן להמתעסק אפילו דינר בעד טרחו (וכמו שכתב הנ"י גסס תשו' לח"ס צעקל סנעסס צאיסור סכאשר נתן לו סכר טרחו הוקל האיסור ע"ס וכדלעיל סי' כ')

(כד) אם כתוב בשטר פלגא באגר ובהפסד אם הנותן או המקבל אדם גדול וידוע שלא היה עושה איסור רבית דנין אותו להיתר ומפרשין לשון השטר דר"ל אם ישול חצי הריוח שיקבל עליו ב' חלקים באחריות ואם לא יקבל עליו אלא חצי האחריות שלא ישול אלא שלישי ריוח ור"ל פלגא באגר או בהפסד ואולינן בתר משמעות השטר אם כתוב בה דיהוב מרי דעסקא למקבל פלגא באגר ובהפסד משמע שהדבר תלוי בנותן ובדידיה תליא מילתא ליקח לו הברירה הן להפסד או לשכר ואם כתוב בזה שיסול המתעסק פלגא באגר ובהפסד משמע שנתן להמתעסק הברירה מה שיבחר הן להפסד או לשכר (סעי' כ"ו) ומפקינן מן הלזה בע"כ אבל באדם דעלמא דלא אתהזק בהכי דייגינן לשטרא כפשטי' וה"ל שטר שיש בו רבית ואם יש הפסד יפסיד החצי כפי תנאו ואם יש בו ריוח אפי' אם רוצה ליתן לו עכשיו שכר טרחו כיון שאינו מפורש בשטר ובשטר כתוב בו רבית ה"ל כדיון עסקא שנעשה באיסור ולכן לא יקבל כלום מן הריוח כדלעיל סי' ב' (סעי' כ"ח):

(כה) המקבל עסקא מחבירו והפסיד ולא הודיע לו אלא נתעסק ומילא הקרן אינו יכול לומר תפסיד חלקך מהפסד אלא יתמלא הקרן מריוח ואם יש מותר יחלקו לפי תנאם ואם הודיע לו שהיה הפסד וא"ל לא אעסוק עוד עד שתקבל עליך שנפלוג בריוח מהיום והלאה ולא יהא הריוח משועבד לקרן הרשות בידו (סעי' ל"ד) דכל המקבל עסקא לזמן קצוב יכול המקבל לחזור בו כדיון פועל שחוזר בחצי היום אבל בעל המעות אינו יכול לחזור בו עד שיכלה זמן הקצוב (סעי' ל"ו):

(כו) מי שנתן לחבירו עסקא א' וב' עליה ב' שטרות אין שטר א' משועבד לחבירו שאם הי' בא' ריוח ובשני הפסד ל"א שימלאו הקרן ואח"כ יחלקו הריוח אלא יחלקו כל שטר לפי תנאם ונמצא המקבל מרויח שהרי ההפסד מגיע עליו בפחות ממה שמגיע בריוח (דסיינן חס תני תלמח צהפסד על סנותן) ואם נותן לו ב' עסקות בב' פעמים וכתבם בשטר א' והריוח בא' והפסיד באחרת ימלא הקרן תחלה ואח"כ יחלקו המותר (סעי' ל"ג):

(כז) היכא דאיכא פלוגתא בין הפוסקים אי הוי ר"ק או א"ר כודאי ראוי לכל אדם להחמיר על עצמו והב"ד יאיימו עליו ויאמרו שהוא איסור ואם אינו משגיח

חכמת הלכות רבית כלל קמ"ב קמ"ג שער משפטי צדק אדם 365

בכ"ז אין כח ביד ב"ד להוציא ממנו כיון דהוי ספיקא דדינא והממע"ה (ס"ד ס"ק ס"ט ונ"ל דל"ל אם כנר נתן הריניתי ואין רונה להחזיר כדין א"ר דנצח לנצח י"ס יחזיר ונזה יחיימו עליו דשמא הוא כ"ק):

כלל קמ"ג. קיצור מקונטרס בעל כמ"ע על הלי ריבית נדפס בק"ק שקלאו תקמ"ג ובתוספות שלי ונוסח שמרות:

(א) שלא יעשה שום הלואה או נתינה על סחורה או התעסקות בענין שיהיה לו ריוח בודאי אבל צריך שיהיה קרוב לשכר ולהפסד בשוה ואם ניתן לו מעות בעסקא צריך ליתן להמקבל שכר מרחו ואם החנה עמו בתחלת ההלואה ליתן לו אפי' דינר א' ונתרצה הלוח שפיר דמי אבל לא מהני שיאמר לו שאם יהי הפסד יהיה החצי עלי ואם יהיה הריוח אפילו שתרויח הרבה אין אתה צריך ליתן לי אלא כך וכך והמותר יהיה שלך בשכר מרחך דזה לא מהני דשמא לא ירויח יותר ונמצא שטרה בחנם:

(ב) אע"ג דתקן מהר"מ (הוא הגאון נסוי מענדיל אב"ד דק"ק לאדוני) שלא יהיה נאמן על הפסד בקרן כ"א ע"פ עדים אבל על הריוח לא מהני מה שמחנה שלא יהיה נאמן כ"א ע"פ עדים דשמא באמת לא הריוח ונמצא נוטל ריבית (עיין נצחוס ל"ס ס"י קס"ז ונקו' סג"ל ס"י ח' ט') אלא צריך שיהיה נאמן על הריוח בשבועה כדין שבועת השותפין בנק"ה יא:

(ג) וגם צריכין שיהיו הענינים הללו מבוארין בשטר וידעו ויבינו זה הלוח והמקבל (כ"ל דס"ל כנ"ס כ"ה ס"ח הנ"ל ס"ד נס"י קס"ז ס"ק ז' וס"ק ט' וגם ס"ד כ' דלכתחלה לריכין סידעו):

(ד) ויוכל המלוה לומר ללוח אני מחנה עמך שלא תתעסק אלא בעסק פלוני כגון אבנים טובות ואם המקבל הוא מלוה בריבית יתנה עמו שלא ילוה אלא על כסף וזהב וישמנם בקרקע כדלעיל בכלל קמ"ב:

(ה) הסוחרים שכבר קנו סחורה ואח"כ לוקחין מעות לא יפה הן עושין אלא צריך להקנות להמלוה הסחורה בקנאות או בדרך התגרים לפי הזמן ואח"כ יחזור המלו' ויאמר ללוח הסחור' הזו יהי בידך בעסקא והוהר בהן שלא תסחור אלא עם פלוני ובמקום פלוני ועל משבע ס' ואיזה תנאי שירצה אע"פ שיודע בודאי שלא יקיים וא"צ לעשות הקנין בפני עדים דלא איברי סהדי אלא לשקרא אלא המלוה יתן סודר שלו ויאמר ללוח שע"י שמקנה לו מקצת סודר זה יהיה הוא קונה החליפין דהיינו הסחורה כדין כל ק"ס שהוא בכליו של קונה אבל נתינת מעות לא מהני כי מעות אינן קונות (ול"ע כיון שאין כאן אלא משום היתר קיי"ל דגם מעות מהני ול"ל דכאן יש נכירה גמורה):

(ו) או שהלוח יקנה להמלוה סחורה שיש לו בביתו ואפי' בזול גדול וא"ל העמד הסחורה הלז לביתי חוך חצי שנה או שנה על אחריותי והוצאותי ואם לא תעמידנה אצ תצטרך ליתן לי בעבורה כך וכך אפילו יותר מהכפל רק שיהיה באמת שיש ללוח אותה הסחורה:

(ז) ואם אין ללוח שום סחורה בביתו יכתוב לו שחייב לו סחורה ידועה שכבר יצא השער ושחייב לו להעמידנה לזמן פלוני בעד אותו שער ואם לא יעמידנה לאותו זמן חייב לו בעדה כך וכך רק בזה צריך שיהיה המלוה בטוח שלא יתן לו הסחורה (עיין נצחוס ס"י קס"ז ועיין דדין כינית טע"י סלואס ס"י י"ג):

(ח) אם יש בידו שט"ח על אחר יכול למכור אותו בפחות ובלבד שיהיה באחריות הקונה לבד שאם ישעון פרעתי וכיוצא בו זה מותר להיות באחריות המוכר ואם אין לו שט"ח יכול לפייס לחבירו שיתן לו שט"ח עליו או מה שייזן לו על אחר וימכרנו בפחות אבל אסור למכור שט"ח בח"י אפילו ע"י שליח והוי ר"ק (נכלל קלט):

(ט) אסור למכור סחורה בהקפה יותר משווי' בדבר ששומתו ידוע וגם אם אין שומתו ידוע ס"ס אסור ליתנו בהקפה כ"כ ביוקר עד שגראה שנותן בעדה כ"כ בשביל הריבית (סס) ועיין לעיל כלל קמ"ב:

(י) הנתן מעות על סחורה כגון עורות ושעור והדומה להם קודם שיצא השער כ"ש בשיצא השער והוא נותן על הסחורה פחות מדמי השער לאותה סחורה הוא איסור גמור אם לא שיש להמכר מאותה סחורה כ"כ כמו שפוסק עמו ואם הסחורה שנתן עליה אין שומתו ידוע יכול לקצוץ עמו בקצת בפחות משווי' לרוב עולם וכדין המוכר בהקפה דבר שאין שומתו ידוע כדלעיל בס"י הקודם (ט"ז) ושם כלל הג"ל: (יא) ואם נותן להמחעסקים עם כפרים על דבש או שעור שהם דברים הנולדים וההויים תמיד כל שנה ושנה ביד הכפרים ויש להם מ"מ הרבה עמהם רשאי ליתן להם מעות בפחות על זמן כשיעור שהם יכולים לקנותם מהכפרים:

(יב) והדרך הכלל לכל מיני סחורות יעשו כדרך הזה שאם ירצה ראובן ליתן לשמעון שהוא קצב על עורות או חלב יעשה עמו עסקא בקצבו ויאמר הריני נותן בדרך ק' זהו' להצי ריוח והפסד להצי שנה ונותן לו שכר מרחתו ונאמנות בשבועה על הריוח כנוכר לעיל והברירה בדרך שבאם תרצה לסלקני מכל ריוח שבועולם שיעלה לי מכל הקצבות תתן לי העורות דהיינו עורות של שוורים כ"א בסך () ושל פרות כ"א בסך () ושל עגלים בסך () והלב כל אבן בסך () ומותר כל הריוח ישאר בדרך ואם תפסיד יהי' לחצאין וה"ה לנותן למי שאינו קצב מותר להתנות עמו כך בעסקא לזמן ויעשה כן וגם בשאר מיני סחורות יעשה ער"ז ודוקא בעסקא והברירה ביד המקבל:

(יג) ההולך למקום שקונים סחורות בזול מותר ליתן לחבירו מעות שיקנהו שם בזול ויביאם למקום שהוא מקום היוקר ולאחר שיבא למקום היוקר יכול למוכרו אפי' להמביא עצמו כפי השער או בדבר שאין שומתו ידוע אפי' במעט יותר אפי' שלא נותן לו שכר מרחתו וגם אחריות הדרך היה על המביא שהרי אין כאן אגר גמר כלל למי שקנאו כפי השער או שאין שומתו ידוע וגם בדרך הליכתו לא נהנה המביא מן המעות כמבואר בכלל קל"ט:

(יד) מי שיש לו סחורה הנמכרת כאן בזול ונותן לחבירו להוליכה למקום היוקר מבואר שם ס"י כ"א:

(טו) מה שנוהגין שלווין זה מזה מעות ע"מ שיחזור להלוות לו כפל או לזמן ארוך יותר אסור לכ"ע ואפי' כשמלוה לו כסך הזה וכזמן הזה יש בו פלוגתא כדלעיל כלל קל"ב ומיהו אם מלוה לו בלא תנאי ואין מקפידין זה על זה אם יחזור וילוה לו כסך הזה חזן הזה או פחות והברירה ללוה הראשון למאן דמתיר שוה בשוה ה"ה אפי' מלוה לו יותר כיון שלא התנו ואין מקפידין:

(טז) המוכר לחבירו חטים בזמן הקציר שהם בזול ע"מ שיפרע לו בניסן כשער שיהי' אז מותר ובלבד שלא יקצוץ עמו בשעת מכירה בדבר פסוק שהרי יכול להיות שלא יהיה בניסן יותר ביוקר ממה שהן עתה וה"ה למוכר לו כל כיוצא בזה:

(יז) דין ללוות על משכנות של עכו"ם וכל הדינים שבאמצעות העכו"ם מבואר הכל לעיל כלל קל"ז קל"ח:

(יח) כשאחד מן השותפין מלוה מעות לצורך השותפות צריך לעשות בדרך היתר ומבואר לעיל בכלל קל"ב ס"י ח':

(יט) כשאחד נותן לחבירו מעות למחצית שכר והנותן רוצה ליקח חלק ריוח יותר מן המקבל מבואר לעיל כלל קמ"ב ס"י כ"ג:

(כ) בענין הילוף המטבעות מבואר בכלל קמ"א סוף ס"י ז':

נוסח שטר עיסקא בקצרה עצהו"מ:

(ל) מודה אני ח"מ שקבלתי לידך סך (כך וכך) בתורת עיסקא והתחייבתי א"ע ישכל סחורה טובה שתהי' נראה בעיני שהיא היותר קרובה להרווח בה מחוייב אני לקנות בעד סך הנ"ל והם קודמין למעותי וכל הריוח שיזמין ה' לידי מאותה סחורה אזי יהיה מחצית הריוח לי ח"מ והמחצית למוכ"ז רק שאנכה מהלקו בעד מרחתי רבע רוי"כ לכל משך השותפות בין שיהי' ריוח או לא וכן ח"ז להפסד הוא חלק כחלק ואין לי נאמנות לומר הפסדתי אלא ע"פ ב' עדים בשו"נ מוהזקים לכשרים ועל הריוח אין אני נאמן רק דוקא בשבועה חמורה ובפירוש הותנה שכאשר ארצה ליתן

367 חכמת הלכות רבית כלל קמ"ג שער משפטי צדק אדם

למוכ"ז מחלקו הריח א' וחצי למאה לכל חודש אוי אף שארויח הרבה אין לבעהש"ט עלי שום שבועה כי המותר שייך לי לבד וכדת"נ לבעהש"ט אף לאחר זמ"ס והזמ"ס בכל חודש וחודש אך כשיהי' ריח כנ"ל אוי אינו יכול ליקח העיסקא מידי עד כלות משך ששה חדשים (או יומי כולונס) רק שמחוייב אני להודיע לו בכ"ח אם לא הי' ריח וכ"ש הפסד הי' וכשלא אודיע לו אוי שתיקה כהודאה שהי' ריח כנ"ל ובל זמן שלא אחזיר המעות הנ"ל הם בידי בעיסקא הנ"ל כל הגיל נעשה בקנא"ס כתיקן חז"ל ורשות להעתיק על נייר שמעמסיל כו':

נוסח שטר עיסקא להיות בטוח על קרן ורווחים:

(ג) מודה אני ח"מ שקבלתי לידי ממוכ"ז סך (כך וכך) להתעסק בהם וכל עסק ומו"ס טוב שיזדמן לפני לקנות מחוייב אני לקנות דוקא במעות הנ"ל ותמיד מעות הנ"ל קודמין למעותי וכל מה שארויח בהם יהי' חצי ריח להנותן וחצי ריח לי ח"מ ועבור טרחתי נתרציתי לנכות מחלק הנותן רבע רוי"כ לכל משך השותפות כשלא יהי' ריח וכן אם יהי' ח"ז הפסד הוא לתצאין וכפידוש הותנה שאין אני רשאי למסור המעות הנ"ל לשום אדם שבעולם ואפילו לקרעמר שלי או לאישי וכו' אלא דוקא אני בעצמי מחוייב לעסוק במעות הנ"ל בין בקניית הסחורה ובין למכור גם אין לי רשות להחזיק בכל חנותי שום סחורה האסורה ע"פ קיסר יר"ה וכ"ש לקנות במעות הנ"ל מסחורות האסורות וגם אין לי רשות לנסוע עם המעות הנ"ל לקנות סחורה הוי' למדינה ושלא ליתן מסחורה הנ"ל או מעות הנ"ל בהקפה לשום אדם בעולם ומחוייב אני לשמור המעות הנ"ל כדון כספים בקרקע וכשאקנה מהם סחורה מחוייב אני להחזיקו בלילה דוקא בבית שאני ישן בתוכו או להעמיד שומר ועל כל הנ"ל אני נאמן לומר שקיימתי כל הפונקצין הנ"ל אלא ע"פ עדים כו"נ המוחזקים לכשרים בעיני כל אדם בלא פקמוק ושלא יהיו מקרובי אפי' קרוב רחוק או קרוב ונרתק או ממחותני ובפידוש הותנה שאם אשנה א' מכל הפונקצין או אפילו אם אפסיד כל ההפסד חל עלי ח"מ ואם יהי' ריח החצי שייך לנותן ואפי' כשאקיים כל הפונקצין הנ"ל אין אני נאמן לומר שהי' ההפסד בהסחורה או במעות הנ"ל אלא ע"פ עדים כשרים ונאמנים כנ"ל וגם אין אני נאמן לומר שלא הרוחתי או כמה הרוחתי אלא ע"פ שבועה חמורה אך זאת הותנה בפידוש שאפילו אם ארויח הרבה אם אתן לנותן העיסקא בעד חלקן סך (כך וכך) למאה כפי ספקן) אחר ניכוי שכר טרחתי כנ"ל אוי אין לו עלי שום שבועה וג"ש וקב"ה בעולם וזמ"ס של העיסקא הוא בסוף החודש ואמנם כשיהי' ריח בסוף החודש על חלק הנותן כפי התנאי הנ"ל אוי אינו יכול לכופף אותי לסלק לו סך הנ"ל אלא ישאר בידי על כל האופנים הנ"ל עוד על חודש וכן עד כלות ששה חדשים מהיום דלמטה ולאחר כלות ששה חדשים (או יומי כפי התנאי) מחוייב אני להחזיר סך הנ"ל עם ריח המגיע לחלקו כפי התנאי הנ"ל במזמן דוקא ולא בסחורה ואמנם בתוך ששה חדשים הנ"ל מחוייב אני לעשות חשבון בסוף כל חודש וחודש וכשלא יהי' ריח עכ"פ שיגיע לחלק הנותן סך () למאה כנ"ל וכ"ש שיהי' הפסד ח"ז ויתברר הכל כנ"ל אוי מחוייב אני להודיע למוכ"ז ע"י הסרסור ושמש ב"ד שהי' הפסד או שלא מגיע על חלקו ריח כנ"ל ורשות או למוכ"ז לנכות מעותיו תיכף וכן בכל חודש וחודש ובאם שלא אודיעו ע"י הנ"ל או השתיקה כהודאה דמי וכאלו הייתי מודה בב"ד חשוב שלא הי' הפסד והרוחתי על חלקו כנ"ל ואין אני נאמן לומר לא בשבועה ולא בעדים שלא הי' ריח ופישיטא הפסד. ורשות להעתיק על נייר שמעמסיל ולשלם פאסל"נע כפי חוק הקיסר יר"ה ויהי' לכתב עיסקא הלז כל תוקף שט"ה וועכסיל בד"י וב"דא וכדת"נ לבעהש"ט נגדי זכ"ב וי"ח אף לאחזמ"ס כל הנ"ל נעשה בת"כ ובפ"ס ובקנא"ס ובאופן כו':

נוסח שט"ח על מעות יתומים או של הקדש:

(ג) מודה אח"מ שקבלתי לידי זוי דיתמי (או של הקדש) סך (כך וכך) להתעסק בהם וכל עסק טוב שיזדמן לידי מחוייב אני לקנות במעות הנ"ל והם קודמין תמיד למעותי

למעותי וכל מה שארויה בהם מחויב אני ליתן הסחצה למוכ"ז אוטרופוס היתומים אך בפירוש הותנה שכאשר אתרצ' ליתן ליתומים חלק ריוח (כך וכך) לכל מאה אוי-אפי' ארויה הרבה המותר שלי ואין להם עלי ש"ש וקב"ה אך כשאומר שאין מניע על הלקם ריוח כפי התנאי הנ"ל אין אני נאמן כ"א בשבועה המורה ואם יהיה ח"ו הפסד הל הכל עלי ואם לא יהיה ח"ו שום ריוח לאחר שאשבע בשבוע' המורה ואהויר להם הקרן סך הנ"ל אין להם עלי שום פו"מ ורשות להעתיק כו' כל הנ"ל נעשה בקנא"ם ובת"כ ובפ"מ ובאופן היותר מועיל כתיקון חז"ל:

נוסח שמר שותפות:

(ד) אנחנו ח"מ עשינו שותפות על אלו אופנים דהיינו אני ח"מ ראובן הנתתי בכיס השותפו' י' אדומים ואני ח"מ שמעון הנתתי בכיס השותפו' צ' אדומים וראובן התחייב א"ע לעסוק בכל סך המעות הנ"ל ומה שנרויה או נפסיד ח"ו יהיה לחצאין וזאת הותנ' בפירו' שיש לשמעון מעות קדימה מהריוח בכל הדש א' למאה והשאר נחלק בשוה וכבר קבלתי לידי שכר טרחתי עד כלות השותפות (ויזכר שמעון ליסן לראובן חפי' זהונו צעד טרחתו) ויהר תנאים כפי רצונם:

נוסח שמי"ע עם החלפנים:

(ה) מודה אח"מ שקבלתי לידי סך עשרת אלפים רובל אסי"ג להתעסק בהם למחצית שכר במר"מ של חילוף מטבעות ומה שארויה יהיה לחצאין וכן להפסד ח"ו ובעד טרחתי נתרציתי לנכות מהלק הנותן חצי רוי"כ לכל משך העסקא אף כשלא יהיה שום ריוח ובפירוש הותנה שאין לי רשות למסור המעות הנ"ל לשום אדם ממשולחי ואפילו לאשתי ובני רק יהיו דוקא צרורים בידי בכל ענין החילוף ואין לי רשות להוליק המעות לבית אהר ופשיטא לעיר אחרת להחליף רק דוקא בביתי או בקאנטאר שלי ועל ידי עצמי דוקא ומהויב אני לשמרם כראוי דהיינו ביום יהיו צרורים בידי ובלילה יהיו עמי במטה שאני ישן בה ואין אני נאמן לומר שקיימתי כל הפונקטין הנ"ל כ"א ע"פ עכו"נ המוחזקים לכשרים ושלא יהיו מקרובי אפי' רחוק וממהותני וכ"ש שיהפי אפי' במו"מ אחר או משרתי וכשאשנה א' מכל הפונקטין אוי ההפסד ח"ו חל עלי הכל ואם יהיה ריוח יהיה לחצאין ועל הריוח אין אני נאמן כ"א בשבועה המורה אך הברירה לי ח"מ כשארצה ליתן למוכ"ז בעד כל מאה רובל אסי"ג סך () אוי אין לו עלי ש"ש וג"ש אפי' ארויה הרבה שייך הכל לי לבד וז"פ של העסקא הוא לזמן () ובפירוש הותנה שכאשר יעוכב הפרעון הנ"ל בידי אפילו ברצון בעהש"ש אוי מחויב אני ליהן מהריוח עד שיעלה חלק ריוח של מוכ"ז () למאה לכל הדש או שאשבע כנ"ל שלא הרוחתי ובכל עת שירצה ליקח העסקא מידי לאחר זמ"ם הנ"ל רשות ביד המוכ"ז וכ"ז שלא יקח מידי הוא תמיד על כל פרטים הנ"ל וכדת"נ לבעהש"ש ננדי ונגד ב"כ. כל הנ"ל נעשה בקנא"ם ובאופן כו' ורשות להעתיק כו':

(ו) להיות שראיתי שבמה פעמים מניע להסוחרים הפסד שאינם כותבים כ"י כד"ת ולכן כתבתי נוסחתה:
מודה אני ח"מ וח"י תעיד עלי כק' עדים כו"ג שאני חייב למוכ"ז סך לשלם במזומנים דוקא ויהיה לכ"י כל תוקף שש"ח או וועקסיל וכדת"נ לבעהש"ש אף לאחזמ"ם והזמ"ם נאם ראובן בן יעקב בפנינו הח"מ הודה התתום הנ"ל דדא ח"י ממש ואשרנוהו וקיימנוהו כדחזי יום:

נאום פב"ם

נאום פב"ם

בכל שמר או כ"י יזהרו שיקיימו עדים התימתו או שיהיה ח"י ניכר שיכול לקיים התימתו כשירצה וז"ל ח"ו יהיה מהצועקים ואינם נענים וגם יהיו נזהרים לכתוב וכדת"נ לבעהש"ש אף לאחזמ"ם:

הלכות צדקה

כלל קמ"ד דין חיוב נתינת צדקה (סי' כנ"ז כנ"ח כנ"ט כ"כ):

ועיין עוד מהל' צדקה בס"ח מס"י שי"ז עד סי' של"ג:

(א) מצות עישה ליתן צדקה כפי השגת ידו וכמה פעמים נצטוונו בה במ"ע וגם יש בה ל"ת המעלים עיניו ממנה שנאמר לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך וכל המעלים עיניו ממנה נקרא בליעל כדכתיב פן יהיה דבר עם לבבך בליעל כו' וכאלו עובר ע"ז ומאד יש לזהר בה כי אפשר שיבא לידי שביבת דמים שימות העני המבקש אם לא יתן לו מיד כמעשה דנהום איש גם זו (נתענית כ"א ע"ג) ולעולם אין אדם טעני מן הצדקה ולא דבר רע ולא היזק מתגלגל על ידה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום וכל המרחם על העניים הקב"ה מרחם עליו ויהן האדם אל לבו שהוא מבקש כל שעה פרנסתו מהקב"ה וכמו שהוא מבקש שישמע שועתו ותפלתו כך הוא ישמע שועת עניים גם יתן אל לבו שגלגל הוא שהוזהר בעולם וסוף שיבא הוא או בנו או בן בנו לידי מדה זו ואל יעלה על לבו לומר איך אחסר ממנו ליתנו לעניים כי יש לו לדעת שאין הממון שלו אלא פקדון לעשות בו רצון המפקיד וזה חלקו מכל עמלו בעוה"ז הוץ משאר מע"ט כדכתיב והלך לפניך צדקך והצדקה דוהה גזירות רעות ומוספת לו היום (כנ"ז):

(ב) כל אדם חייב ליתן צדקה כפי השגת ידו ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה כגון שיש לו מעט ממון ואינו נושא ונותן בהם דמותו ליטול מצדקה כיון שאין לו כדי להתפרנס מן הריוח מ"ט כיון שיש לו במה להתפרנס חייב ליתן צדקה ממה שיתנו לו וב"ד כופין על הצדקה כיון שעובר בלאו ומשיכנים על הצדקה (כנ"ח). ב' עניים שהיבים ליתן צדקה יכול כל א' מהם ליתן צדקה שלו להבירו אבל אם התחייב כל א' קנס שעברו על איזה דבר אינם יכולים לתת א' להברו דא"כ אין כאן קנס (כנ"ח סעיף י"ג):

(ג) וראוי שיכופ אדם יצרו וירחיב ידו. וכל דבר שהוא לש"ש יהיה מהטוב והיפה. האכיל רעב יאכילנו מהטוב והמתוק שבשלחנו. הלביש ערום יכסנו מהיפה שבבסותו. הקדיש דבר לבהב"נ יקדיש מהיפה שבנכסיו שנאמר כל הלב לה' (סס):

(ד) אין פוסקין צדקה על היתומים אפי' לפדיון שבויים אפילו יש להם ממון הרבה אא"כ כוונת הדיינים לכבודם שהם בני בלי שם טוב ועל ידי שפוסקים עליהם משימים להם שם אבל כשהם בלא"ה בעלי שם טוב אין פוסקים עליהם להחשיבם יותר ואם אין כוונתם לעשות להם שם גם בזה אסור ומוציא ממון שלא כדין וכן אם האפוטרופוס עומד ואומר שאינו חפץ שיצא להם שם אין כופין אותן ודוקא לפסוק עליהם עכשיו אבל אם יש להם עניים קרובים וכבר היה להם קצבה מאכיהם כל שנה ושנה ואם לא יתנו להם יהוו על הפתחים ויהיה גנאי ליתומים כופין אותן ליתן הקצבה ואפילו אינם מופלגים בעשירות. ודוקא כשהיה להם כבר קצבה מאכיהם אבל אם לא היה קצבה מאכיהם אע"פ שיתכנו אין פוסקים עליהם דאין זה אלא סילוק פגם ולא קבלת טובה (ס"ד סס):

(ה) שיעור נתינתה אם ידו משגת יתן לעני די מהסורו אשר יחסר לו. היה רעב יאכילהו. הצריך ללבוש ילבישנו. אין לו כלי בית קונה לו כלי בית. ואפילו היה דרכו לרכוב על סוס ועבד לרוץ לפניו כשהיה עשיר והעני חייב לקנות לו סוס ועבד וכן לכל א' וא' לפי מה שצריך הראוי ליתן לו פת הראוי ליתן לו פת המה המה צונן צונן להאכילו תוך פיו מאכילין אין לו אישה וכו' לישא משיאין לו ושוכרים לו בית ומציעים לו מטה וכלו תשמישו ואת"כ משיאין לו אישה ואישה שנאה להנשא נותנין לה כפי הראוי לה כל הצטרבות (ס"ד סק"ג) ואף שאפשר שאין כ"ז הל' על היהוד לבד אא"כ הוא עשיר מופלג מאד או שאינו דר באותו מקום רק הוא לבדו מ"ט על כלל העיר ודאי הל' כל החיוב הזה

370 חכמת הלכות צדקה כלל קמ"ד שער משפטי צדק אדם

וכ"ו בעניים שאינם מחורים על הפתחים אלא שמתפרנסים בחשאי אבל עניים המחורים על הפתחים נותנים לכ"א מקופת הקהל וכן כל יחיד ויחיד שמהור אצלו נותן לו מתנה מועטת (כ"ו):

(ו) ת"ח הייבים לתת לו לפי כבודו ואם אינו רוצה לקבל מתעסקין לסחור לו סחורה שקונים לו בזול וקונים מטנו ביוקר ואם יודע להתעסק בפרקמציא מלויין לו מעות לסחור בהם ואמרו חכמים כל המטיל מלאי לת"ח זוכה ויושב בישיבה של מעלה ואמרו כל הנביאים לא נתנבאו אלא לעושה פרקמציא לת"ח ומשיא בתו לת"ח (ס"י כ"ג):

(ז) עני העובר ממקום למקום נותנין לו לחם מזון ב' סעודות ולפתן עם הפת כגון ירק וקטניות וכיוצא בו וכשבת נותנין לו צרכי שבת ואם לן נותנין לו מצע וכסת לישן עליו ואם מכירין אותו נותנין לו לפי כבודו (כ"ז):

(ח) עיקר היוב הצדקה חל לפי ממון לפיכך אם היו עניי העיר מרובים והעשירים אומרים שיהזרו על הפתחים והבינונים אומרים שלא יהזרו אלא תהיה פרנסתן מוטלת על הצבור לפי ממון הרין עם הבינונים (ס"ח):

(ט) מי שהוא עבריין שרגיל לעבור אפילו באחת מן המצות ולא עשה תשובה אינן הייבין להחיותו או להלוותו ולפרותו אבל אם עבר לתיאבון איזה עבירה פעם א' מ"מ לא יצא מכלל אחוה בזה ובעושה להכעים עבירה א' עיין ב"ד ס"י רנ"א סעיף ב' בש"ך וט"ז שם:

(י) עשיר מופלג מותר לבזבז אף יותר מחומש מנכסיו (עיין רס"י רנ"ט) ואם אינו מופלג בעשירות יתן עד חומש נכסיו ואל יבזבז יותר מהחומש כדי שלא יצטרך לבריות ומדה זו היא עין יפה ומדה בינונית ליתן עכ"פ מעשר פחות מכן הוא עין רעה:

(יא) חומש ומעשר שאמרנו היינו שנה ראשונה מהקדן מכאן ואילך חומש או מעשר שהרויח בכל שנה וי"א דלעולם הייב ליתן חומש מן הרויח דהיינו בכל חצי שנה יעשה השבון ויתן מעשר כדכתיב עשר אעשרנו (ע' כנ"ג סנדפ' סניב הס"ך) ואין לעשות מחומש או ממעשר שום דבר מצוה כגון מה שנתחייב בה כבר אלא יתנה דוקא לעניי וכן מותר ליתן מזה להיות בעל ברית ולהכניס התן לחופה ולקנות ספרים ללמוד בהן ולהשאילן לאחרים אם לא היה יכולת בידו בלא"ה לעשות מצות אלו וכן לקנות מצות בכהכ"נ אפילו לכבד אחרים שהרי אף במעשר דגן טובת הנאה שלו ליתן למי שירצה ובלבד שיהיה כוונתו בשעת קניית המצות שיפרע ממצות מעשר שלו דאל"כ כיון שכבר נתחייב אסור לפרוע חובו ממצות מעשר וכן כל דבר שהוא מחויב ליתן אע"פ שנקראת צדקה כגון לפרוע מסים דאע"ג דכתיב ונוגשיך צדקה וכל מה שנוטלין א"ה נקרא צדקה מ"מ כיון שהייב בלא"ה ליתן מס אסור לפרוע חובו ממעשר וכן מותר לפזר מזה לבניו הגדולים שאינו חייב לספל בהם ואפילו כשבידו לפרנסם בלא"ה אבל לקטנים כיון שמחויב לפרנסם אסור וכן לאביו אם אין ידו משנת לפרנסו מותר אבל אם יש לו לפרנסו תבא לו מארה ואם הוא עשיר והם סמוכים על שולחנו אפילו לבניו הגדולים אסור (דנ"ג סעיף א') ואם קנה ספרים צריך לכתוב עליהם שהן מן המעשר כדי שלא יהיו בניו שחם כשלהם וגם צריך לזוהר שישאילן לאחרים אם לא שהוא צריך ללמוד בהם אזי הוא קודם (רמ"ע ס"ט ע"ז סק"ח) ועיין לקמן כלל קמ"ח ס"י ד' נתבאר עוד מדיני מעשר:

(יב) הא דאסור לבזבז יותר מחומש דוקא בחייו אבל בשעת מותו יכול אדם ליתן צדקה כל מה שירצה ומ"מ נ"ל דאין ראוי ליתן מממונו לצדקה ולהניח בניו ריקים אם הם צריכים לפרנסה (כדליתא במ"מ סס"י רנ"ג סהלוונד לעשות דבר טוב מנכסיו נותנין ליוצאין) ועכשיו מצאתי בשאלתות דר"א סוף פ' כי תשא אהא דהמבזבז כו' יותר מחומש הנ"מ מהיים אבל לאחר מיתה תילתא וכן הילכתא ובכתובות ד' ס"ז ע"ב א"י התם הנ"מ מהיים אבל לאחר מיתה לית לן בה משמע כדברי רמ"א אלא דמר עוקבא לא רצה ליתן יותר ממחצית אך כיון דמשאלתות משמע דהא דקאמר לית לן בה ר"ל מותר יותר מחומש אבל לא כולו אלא או מחצה או שליש לפי הנוסחאות בדברי מר עוקבא וכ' שם הגאון ר"י ברלין אלו ראה רמ"א דברי השאלתות ודאי היה כותב כזו:

חכמת הלכות צדקה כלל קמ"ד קמ"ה שער משפטי צדק אדם 371

(יג) צריך ליתן הצדקה בסבר פנים יפות בשמחה וטוב לב וזה עיקר קבלת השכר ויתאונן עם העני בצערו וידבר לו דברי תהומין ואם נותנו בפנים זועפות ורעות לא מבעי שהפסיד זכותו אפי"ו אם נותן לו הרבה אלא גם עובר בלאו ולא ידע לבבך כו' ואם אין לו מה יתן לו לא ינער בו ולא יגביה קולו עליו אלא יפייסנו בדברים ויראה לכו הטוב שרצונו ליתן לו אלא שאין ידו משגת. ואסור להחזיר העני השואל ריקם אפי"ו נותן לו רק דבר מועט שנאמר אל ישוב דך נכלם (סס): (יד) המעשה אחרים ומשתדל אצלם שיתנו שכרו גדול משכר הנותן שהרי ב' מצות בידו. א' שזיכה את העני במה שנותן לו להחיותו ועוד מצוה ב' שזיכה את הבירו לעשות מצוה. כן נ"ל בירושו:

(טו) ה' מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו. המעלה הגדולה שאין למעלה הימנה המחויב ביד ישראל שאינו צריך עדיין לבריות רק שאין בידו כ"כ מעות להתפרנס מפירות של מעותיו וע"ז נאמר וכי ימוך אחיך והחזקת בו ומדקאמר והחזקת משמע שעדיין הוא עומד אלא שאם לא יהיך אותו אזי יפול לגמרי וידוע כי עד שלא יפול האדם דבר נוח הוא להקימו אבל משנפל אזי קשה להקימו ולכן מצוה לעשות עמו שותפות או להלוות לו או להמציא לו מלאכה כדי שיתפרנס במעשה ידיו (כנ"ט):

(טז) פחות מזה הנותן צדקה לעני ולא ידע למי נותן והעני אינו יודע ממי מקבל וקרוב לזה הנותן לקופה של צדקה שקורין מתן בסתר ואמנם לא יתן אדם לקופה של צדקה אפי"ו יודע שהממונה עליה נאמן ויודע לנהוג בו כשורה:

(יז) פחות מזה שיודע הנותן למי נותן אבל העני אינו יודע ממי לוקח כגון גדולי החכמים שהיו הולכים בסתר ומשליכים המעות בפתחי העניים וכו' ראו לעשות ומעלה טובה היא אם אין הממונים על הצדקה נוהגים כשורה ויש אנשים ששולחים לעניים ע"י שליח נאמן שהעני רגיל עמו ואינו מתבייש מן השליח ומהיר לשליח שלא יגלה להעני מי הוא הנותן והם בכלל מדה זו (סס):

(יח) פחות מזה שהעני יודע ממי נוטל ולא ידע הנותן למי נותן שאעפ"כ העני מקבל קצת בושה כיון שיודע ממי נוטל ובמדה זו הנותן לשליח מהימן לחלק למי שירצה והשליח הודיע להעני מי הוא הנותן (סס):

(יט) פחות מזה שיתן לעני בידו קודם שישאל:

(כ) פחות מזה שיתן לו כראוי אחר שישאל:

(כא) פחות מזה שנותן לו בסבר פנים יפות אבל אינו נותן לו כראוי:

(כב) פחות מכולם שנותן לו וצר בנתינתו אע"ג שאינו מראה לעני פנים זועפות אבל אם מראה לו פנים זועפות אינו נהשב לצדקה כלל כדלעיל (סס):

(כג) ולא יתפאר האדם בצדקה שנותן ואם התפאר לא דיו שאינו מקבל שכר אלא אפילו מענישין אותו עליה ומ"מ מי שמקדיש דבר לצדקה מותר לו שיכתוב שמו עליו שישאר לו לזכרון או לטעם אחר ובלבד שלא יהיה כוונתו להתפאר בזה (עיין בחסדי לט"ח ס"י מקפ"ח) ולכאורה כל הראיות שהביא אינו אלא שאחרים מפרסמים מעשיו אבל מנ"ל שהוא עצמו יכתוב עליו:

(כד) טוב ליתן צדקה קודם כל תפלה שנאמר אני בצדק אחזה פניך (סס):

(כה) אמרו החכמים יהיו עניים בני ביתך ר"ל שמצוה שיהיו בני ביתו העניים והיתומים ומוטב להשתמש בהן משישתמש בעבדים ויחשב לו לצדקה (ס"י כנ"ח סעיף ו'):

כלל קמ"ה. דין איזה צדקה קודם לחבירו (ס"י כנ"ח כנ"ג):

(א) פרנסת עצמו קודם לכל אדם ואינו חייב ליתן צדקה עד שיהיה לו פרנסתו דכתיב וחי אחיך עמך משמע חיך קודמין להי אחיך ואח"כ יקדים פרנסת אביו ואמו אם הם עניים ואם ידו משגת לפרנסם ממעותיו ומפרנסם ממעות מעשר אמרו חכמים תבא לו מאירה שמבזה אביו ואמו לפרנסם ממעות צדקה והם קודמין לפרנסת בניו שנאמר ויאמר יהודה כו' ונחי' גם אנחנו גם אתה גם שפינו (דריסה)

(דליסה) ואח"כ פרנסת בניו ובנותיו אף שהם יותר מבני שש שנים דאו אין חיוב על האב מ"מ אם מפרנסם כדי ללמד את הבנים תורה ולהנהיג הבנות בדרך ישרה והם קודמים לאהיו וכופין האב לזון בנו העני ואפילו הוא גדול וכופין אותו יותר משאר עשירים שבעיר וכן שאר קרובים. ואהיו מאביו קודם לאהיו מאם והם קודמין לשאר קרובים והקרובים קודמין לשבינו (כ"ל עניי ציתו כן הוא צמנ"ס וכמדותא לי סכ"מתי צס' קדנון ולינני זוכר דסכן ר"ל וני סרגיל עמו ולא מי סדר צסכונת ציתו וצח"מ סימן קע"ה סעיף כ' ע"ס צצ"מ דף ק"ח צכס"י ונשנוע כסוד חלא ל"ע דסס חיתא דסכן קודם לקרוב מדכתיב טוב סכן קרוב ע"ס) וישבינו לאנשי עירו ואנשי עירו לעניי עיר אחרת אפילו באים לעירו ואפילו לעיר ארץ ישראל ויושבי א"י קודמין לעניי עיר אחרת שבח"ל (כנ"ח) ולא יתן אדם כל צדקותיו לעני אהד או לקרוב א' ולהניח שאר קרובים (כנ"ז) ונ"ל דר"ל שלעולם הוא נותן רק לזה:

(ב) האישה קודמת לאיש בין לפרנסה ובין להלבשה שאין דרך האישה לחזור על הפתחים ואע"ג שעתה גם האישה מהורת על הפתחים יש להקדימה וכן יתום ויתומה שבאו לישא מקדימין היתומה ליתום שבשתי מרובה אבל להציל מסכנת מות לעולם האיש קודם שלומד תורה (סי' כנ"ח) וע' לקמן סי' ט"ו:

(ג) הייב להקדים להאכיל הרעב מלכסות הערום ומי שבא ואמר האכילוני אין בודקין אחריו אם הוא ראוי אלא מאכילין אותו מיד היה ערום ובא ואמר כסוני בודקין אחריו אם הוא ראוי ואם מכדין אותו מכסין אותו מיד (סי' כנ"ח):

(ד) היו לפניו עניים הרבה ואין בכיס לפדנם או לכסות או לפדות מן הישבי את כולם מקדים הכתן ללוי והלוי לישראל לישראל לממזר ואם היה הממזר ת"ח והכתן ע"ה ממזר ת"ח קודם ואפילו הכס לכסות וע"ה להאכיל ת"ח קודם ואישה חבר כחבר. והא דת"ח קודם היינו כשיש לע"ה עב"פ להם לאכול אבל אם יש לחוש שימות ברעב או שאר סכנה ובת"ח אין השש סכנה פשיטא שאין לך דבר שעומד בפני פ"ג ואפ"י יש ספק שמא יחסר אח"כ לת"ח. ת"ח וקרוב או שכן צ"ע מי קודם ואף דבה"מ סי' קע"ה סעי' ג' מנואר דת"ח קודם אין ראוי כ"כ שהרי שם ישכן וקרוב שכן קודם ולענין צדקה הקרוב קודם (ול"ע):

(ה) כ"ז בפוסק צדקה סתם דמסתמא דעתו להלקם כד"ן תורה אפילו אם מת כיון שלא מסרו ליד גבאי אלא שאמר שיתנו צדקה כך וכך אומדן דעתו הוא לחלק כד"ן תורה דבכל דיני נדרים והקדשות אולינן בתר אומדנא ועל פיהם דנין (עיין ס"ך סי' כנ"ח סק"ט ונמסק"ק ססי' קכ"ג) אבל הפוסק צדקה לעניי עולם אינו רשאי להחזיק לקרוביו לבד אבל רשאי להחזיק המתצה לקרוביו וי"א ב' שלישים (עיין צ"י סי' כנ"ח) והשאר צריך לחלק לעניים אחרים וכ"ז בפוסק צדקה לבד אבל אם פוסק צדקה עם בני העיר על דעת בני העיר נדר:

(ו) זמנה תראה שנואלו אותן הב"ב במקום שיש תקנת הקהל ליתן מכל בנד שיעשו בני העיר למלביש ערומים ולהכנסת כלה וכיוצא בו ומחזיקים זה לקרוביהם שאסור לעשות כן דכיון דמחויבים מצד תקנת הקהל ואינו תלוי בדעתו וא"כ דינו בפוסק צדקה עם בני העיר שאין לו בו שום זכות (ע' צמנדכי פ"ח דצ"צ סכ' דלפי' אם הוא עלמו העני אינו יכול להחזיק וע"ס סה"ל דצ"צ מיוסב ג"כ קוסית תוספות צמרכין ו' ע"צ ומהסיח דחנן ציסל"ל דהיה עני כדנשנוע ליסגל איזיל ולצני צ"י נפשי ע"ס וע"ס עוד צמנדכי סימן תק"ב):

(ז) לפרנס עניים החולים ונ"ל דה"ה מהוסרי להם אע"פ שהן בריאים בזמן הרעב (כדליתא פ' וינח סלמס קדסי דוד כו') הוא קודם לכל הצדקות ואם אין סכנת מות אלא ליתן לעניים כדי צרכם וגם צריכין לבנות בהב"ג או לישאר צרכי בית הכנסת עדיף טפי ליתן לבית הכנסת אם אין בידם להספיק שניהם ולהספקת נערים ללמוד תורה וב"ש ליושבי בה"מ כדי שילמדו וכל צרכי בה"מ קודם לבה"כ (ועיין צ"י סי' כנ"ז ע"ס חסונת מהרי"ק) ולהשיא בתולות עניות וב"ש יתומות עדיף טפי מליהן לעניים (ומשמע צמנהרי"ק ססי' קכ"ג דעדיף טפי וננין צמכ"ג דקתס לזקה לעניים ע"ס) סי' רמ"ט (סעיף ט"ו ע"ז):

(ח) כל דבר שהוא סכנת נפשות כגון למרוע המס להמלך ולהשר ואף יש כמה

378 חכמת הלכות צדקה כלל קמ"ה שער משפטי צדק אדם

כמה עניים שאין להם ליתן ויכוס ויפשיטום ערומים וכיוצא בזה וכ"ש פדיון שבויים קודם אפי' לתלמוד תורה וכ"ש מפרנס' עניים ומלכסוהן ואין מצוה גדולה כפדיון שבויים (ל"א סעי' י"ד):

(ט) כ"ז שא' קודם להבירו היינו בסתם צדקה שלא פירש על איזה מצוה מפירש אבל אם פירש על איזה מצוה מפירש עיין לקמן כלל קמ"ז בדין גבאים. והאומר סלע זו לצדקה אין פדיון שבויים בכלל (וע' זי"ד ס"י כנ"ג נט"ז וס"ד סס) ואין לפדות בסלע זו רק מדעת בני העיר ואע"ג דא"א להזור ולגבות יכולין בני העיר לשנותו (ס"ד ס"ק ג') משא"כ בשאר צדקה כדאיתא לקמן:

(י) בזמן הש"ס כשהיה לאדם ר' זהו היה יכול לפרנס עצמו בהם ולא היה רשאי ליטול צדקה אבל בזמננו יכול ליטול עד שיהיה קרן כדי שיחפרנס הוא וב"ב מהריוח (כנ"ג סעי' א' ז'):

(יא) בעה"ב העובר ממקום למקום וכלו מעותיו בדרך ואין לו מה יאכל יטול צדקה וכשיחזור לביתו אינו חייב לשלם דה"ל כעני והעשיר. ול"ד שנטל צדקה אלא אם אדם א' עשה עמו הסד ונתן לו ספוקו בדרך הסד כיון שלא היו לו נכסים באותה שעה אינו חייב לשלם אמנם אם היו לו נכסים או קרקעות אפילו ביד אחר חייב לשלם אם חבירו תובעו אבל הון יתום ויתומה בתוך ביתו אין עליהם שום תביעה ואפילו אם יש להם אם לא שפירש שבתורת הלואה זן אותם אבל בסתמא לא אבל אחר אפי' בסתם גמי אמרינן שדרך הלואה עשה מאחר שיש לו נכסים (סס סעי' ד'):

(יב) עני שאין רוצה ליקח צדקה מערימים וניתנין לו לשם מתנה או לשם הלואה ועשיר המרעיב עצמו אין משגיחין בו ועני שנתנו לו צדקה אין בע"ח יכולים להפרע מזה שגבה אם לא שנכתב בכתב קבוצו שהייב לאחרי' דאו אדעתא דהכי נתנו לו שישלם (סס סעיף ט'):

(יג) ת"ח חייבים לתת לו לפי כבודו ואם אינו רוצה לקבל מתעסקין לסחור לו סחורה שקונים לו סחורה בזול וקונים ממנו ביוקר ואם יודע להתעסק בפרקמטיא מלויין לו מעות לסחור להם (סס סעיף י"א):

(יד) המעלים עיניו מפ"ש עובר על לא תאמץ כו' ועל לא תקפוץ כו' ועל לא תעמוד על דם רעך ועל לא ירדנו בפרך לעיניך וביטל מצות פתוח תפתח כו' ומצות והן אחיך כו' ואהבת לרעך והצל לקוחים כו' והרבה דברים כאלו. וכל רגע שמאחר לפדות השבויים היכא דאפשר להקדים הוי כאלו שופך דמים (ונפ"י המשנה לרמב"ם פ"א דפסח נ"א כ' שחייב ליתן קומם נכסיו מן הקנן ע"ס) ועיין בפירוש הגר"א ריש פאה בענין המכובז (כנ"ג סעיף ז'):

(טו) איש ואשה שהם בשביה ואין בהם סכנת נפשות האשה קודמת לאיש שלא יטמאו אותה ובמקומות שרגילין במשבב זכור האיש קודם. ובמקום שיש סכנת נפשות האיש קודם שהוא חייב במצות טפי מאשה (סס):

(טז) פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן וכדומה לזה הילכך לכל דבר מצוה שגובה מעות בשבילו יכולים לשנותו לפדיון שבויים ואפילו אם גבו לצורך בהכ"נ ואפי' אם כבר קנו העצים והאבנים שאסור למכור בשביל מצוה אחרת מותר למכרו בשביל פ"ש אבל אם בנאוהו כבר אם אפשר לגבות בע"א לא ימכרו אבל אם אי אפשר בע"א מותר ומכ"ש דמותר למכור ס"ת דקיימא בקדושתה (סימן כנ"ג ע"ז וס"ד):

(יז) אין פודין שבויים יותר מכדי דמיהן מפני תיקון העולם שלא יהיו אויבים מוסדים עצמם לשבוי' אבל אדם יכול לפדות עצמו בכל מה שירצה וכן לת"ח או לתלמיד הריף שאפשר שיהא אדם גדול פודין אותו בדמים מרובים ואם אשתו כאחד דמי או לא מבואר באה"ע ס" ע"ד. אין מכריהן השבויים מפני תיקון העולם שלא יהיו האויבים כשעתידים לשבות עוד אחרים מכבידין עולם עליהם ומרבים בשמירתם. וזי שמכר עצמו לעכו"ם או שלוח מהם ושבו אותו בהלואתו פ"א וב' פודין אותו ג' אין פודין אותו אבל פודין את הבני' אחר מיתת אביהם ואם יש הש"ש שלא יטמעו בין העכו"ם פודין אותם אפי' בחיי אביהם ואם בקשו להרנו

להרנו פודין אותו מיד אפי' אחד כמה פעמים (סס) ואם אוכל נבלות להבעים אין פודין אותו ועיין סי' רנ"א סעיף ב' ולעיל סי' ט':

(יה) הפודה חבירו מן השבי חייב לשלם לו אם יש לו וצריך לשלם לו מיד ונפרעין בזה אפילו מנכסי יתומים קטנים ואפילו אם יש לו מענות ואומר שרוצה לציית דין אעפ"כ צריך לשלם לו מיד ואח"כ יתבענו לדין דבלא זה אין אדם פודה את חבירו (סי' ס"י כ"ג):

(יט) דין אם נכו לעניים או לשבויים והותר או שמת העני והשבו או שהמיר טבואר בכלל קמ"ח סי' ט"ו:

כלל קמ"ו. דין להרחיק מקבלת הצדקה ושלא לקבל צדקה מן העכו"ם (סי' כ"ד כ"ה):

(א) לעולם ירחיק אדם עצמו מהצדקה ויגלגל עצמו בצער שלא יצטרך לבריות וצונו חכמים עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות ואפילו היה חכם מכובד והעני יעסוק באומנות ואפי' באומנות מנוולת ואל יצטרך לבריות אבל אם אינו יכול להיות אפי"כ יטול כגון זקן או חולה או בעל יסורין או שיש לו בנות רבות ואינו יכול להשיאן ולפרנסן אלא אפי"כ יטול ומגים דעתו ואינו נוטל הי"ז שופך דמים ומתחייב בנפשו ואין לו בצערו אלא עוונות וחטאים וכל מי שאינו צריך ליטול ומרמה העם ונוטל אינו מת עד שיצטרך לבריות וכל מי שצריך ליטול ומצער עצמו ואינו נוטל עליו הכתוב אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה' בו' (סי' כ"ד):
(ב) אסור לישראל ליטול צדקה מעכו"ם במרהסיא מפני חלול השם שישראל אין מפרנסים אותו. ואם אינו יכול להיות בצדקה של ישראל מותר (סי' כ"ה):
(ג) מלך עכו"ם או שר ששלח ממנו לישראל לצדקה מקבלין משום שלום מלכות ואם שלח סתם לחלקן לעניים ינתנו לעניי עכו"ם אבל אם שלח לחלקם דוקא לעניי ישראל אסור לגנוב דעתו ואפי" של עכו"ם ויעשה מה שצוה השלטון ודוקא כששלח משום מצוה אבל אם שלח רק מחמת רחמנות מטבעו השוב מותר ואם מנדבין דבר לבית הכנסת מקבלים מהם דהוי כמו קרבן ומקבלין נדרים ונדבות מעכו"ם ממשא"כ צדקה דהוי כקרבן הבא על החטא כדכתיב וחטאך בצדקה פרוק וקרבנות אלו אין מקבלין מן העכו"ם (סס) ואם התנדב מנורה וכיוצא בו אין רשות ביד זשה"ע למוכרו כ"ז שלא נשתקע שם בעלים וכ"ז ששם הבעלים הקוק על הבלים מקרי לא נשתקע שם בעלים אע"פ דבישראל שהתנדב ולא נשתקע מותר לשנותה לדבר מצוה כדלקמן כלל קמ"ה אבל בעכו"ם אסור משום חילול השם שיאמר אני הקדשתי והם מכרוהו אבל בישראל אע"פ שיצעוק אין כאן חילול השם אבל בנשתקע לא שייך חילול השם ומותר אפי' לדבר רשות (סי' כ"ה) והא דמקבלין מעכו"ם מנורה וש"ד לבית הכנסת דוקא כשאמר בדעת ישראל הפרשתי דאל"ה שמא בלבו היה לקרבן ומעון גניזה (סס) אבל מן המומרים צ"ע מקבלים אפילו נדבה לבהכ"נ (סי' כ"ה וע"פ נס"ך ס"ק ה' ס"ז דדוקא קרבן אין מקבלין נהס אצל הקדיש לעניים או הקדיש ציח לנ"ס מקבלין):

כלל קמ"ז. דין גבאי צדקה ואפטרופסים וכיצד יתנהגו בו (סי' כ"ז):

(א) בזמן הש"ס הי' בכל עיר קופה דהיינו שהיו מחזרים לגבות מכל אחד מה שהוא ראוי ליתן ודבר הקצוב עליו והם מחלקין המעות מערב שבת לע"ש ונותנים לכל עני מה שיספיק לו לשבעה ימים וזו היא הנקראת קופה וזה מחויב להיות בכל מקום. ועוד היה מנהג בקצת מקומות להעמיד גבאים שלוקחים בכל יום ויום מכל חצר וחצר פת וטיני מאכל או פירות או מעות ממי שמתנדב לפי שעה ומחלקין את הגבוי לערב בין העניים ונותנים ממנו לכל עני פרנסת יומו וזה הנקרא תמחוי. ולכן מי שיש לו מזון שבעה ימים לא יקח מן הקופה ומי שיש לו מזון יום אחד לא יקח מן התמחוי. בתענית מחלקים מזונות לעניים וכל תענית שאכלו העם ולנו ולא חלקו צדקה לעניים הרי אלו כשופכי דמים. כמה דברים אמורים בשלא נתנו להם הפת והפירות אבל אם אחרו המעות או החטים אינם כשופכי דמים (כ"ז סעיף א')

הקופה

חכמת הלכות צדקה כלל קמ"ז שער משפטי צדק אדם 875

(ב) הקופה אינה נגבית בפחות משנים שאין עושים שררה על הצבור בממון פהת כשנים אבל לאחר שנגבית אחד נאמן עליה להיות גובר וכן יכולים למנות שני אחים להיות גוברים ואינה מתחלקת אלא בשלשה לפי שהיא כדוני ממונות לעיין על כל עני ועני כמה ראוי ליתן לו ותמחוי כמו שמתחלק בשלשה כך אינו נגבה אלא בשלשה לפי שאינו דבר קצוב וצריכים לעיין על כל אחד ואחד כמה ראוי שיהן (סס):

(ג) התמחוי נגבה בכל יום והקופה מע"ש לערב שבת. התמחוי לעניי עולם והקופה לעניי אותה העיר בלבד. רשאי בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה ולשנות לכל מה שירצו מצרכי צבור ואע"פ שלא התנו כן בשעה שגבו ואם היה במדינה חכם גדול שהכל גובים על דעתו והוא יחלק לעניים כפי מה שיראה הרי זה יכול לשנותו לכל מה שיראה לו מצרכי צבור (סס):

(ד) ובזמן הזה אין נוהגים בקופה ותמחוי מ"מ כל עיר ועיר שיש בה ישראל חייבין להעמיד מהן גבאים לצדקה ידועים לנאמנים וצריכין הגבאים שיהיו חכמים ונגונים שידקדקו על כל עני ועני ליתן לו הצריך לו ושלא יהיו העניים רמאים חוץ ממי שמבקש שיאכילוהו אין מדקדקין אחריו ואם אין הגבאים חכמים וראוים לכך דוחין אותם ולא יגבו כלל ואם אין יכולין לדחותן אסור ליתן צדקה על ידם שכן אמרו חכמים לא יתן אדם פרוטה לארנקי של צדקה אא"כ ממונה עלי' כר' הנניא בן תרדיון ואע"פ שבזמן הזה לא נהגו להקפיד שיהיה דוקא ת"ח מ"מ אדם כשר בעינין (סס):

(ה) ג"צ כשגובים לצדקה אינם רשאים לפרוש זה מזה בשוק מפני החשד שלא יאמרו שזה הגוב יחדי דעתו לנגוב אלא כדי שיראו זה את זה כגון שיהא זה פורש לשער וזה פורש לחנות וגוברים. מצא הגבאי מעות בשוק לא יתנם לתוך כיסו אלא לתוך ארנקי של צדקה וכשיגיע לביתו יטלם. היה הגבאי נושה בחבירו מנה ופרעו בשוק לא יתנם לתוך כיסו אלא לתוך ארנקי של צדקה וכשיגיע לביתו יטלם. ולא ימנה מעות מהקופה שנים שנים אלא אחד אחד מפני החשד שלא יהשדוהו שנוטל אחד מכל מנין שנאמר והייתם נקיים מ"י ומישראל (כ"ו סעיף א'):

(ו) ג"צ שאין להם עניי להלק מחל"פ המעות בדינרים לאחרים אבל לא לעצמם וכן אם צריכים למכור מה שגבו מהתמחוי ימכרו לאחרים אבל לא לעצמן מפני החשד. אין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה אם הם כשרים ונתמנו ע"פ הצבור ומ"מ כדי שיהיו נקיים מ"י ומישראל טוב להם ליתן חשבון וב"ז בגבאים הכשרים אבל מי שאינו כשר אפילו נתמנה מדעת הצבור אם קוראין עליו תגר וחושדין אותו צריך לתת חשבון אבל א"צ ליתן חשבון (כ"ג ונש"ך מס' חנו' מ"י) לפני כל מערער עליו דידוע כמה דברים צריכין להוציא ממעות צבור שאין לגלות אלא לצנועין ומב"ש מי שנתמנה באלמות והוקה צריך ליתן חשבון וה"ה בכל ממונים על הצבור וכשרוצים הצבור יכולים לסלק הגבאי כשיגיע הזמן כפי מנהגם לקבוע גבאים אבל בתוך הזמן אין הצבור יכולים לסלקו משום חשד (סס סעי' ז'):

(ז) כשהסר בכיס של צדקה צריך הגבאי להלוות וכשימצא בכיס יפרע ממנו וא"צ ליטול רשות מהניתנים (סס):

(ח) ג"צ שאומר בעודו גבאי כך וכך הלוייתי לכיס של צדקה נאמן לאחר שסלקוהו אם אמר בשעה שסלקוהו אע"פ שעדיין לא גבה מעותיו עד לאחר שסלקוהו נאמן בלא שבועה אבל אם לא אמר עד יום או יומים לאחר שסלקוהו צ"ע ואם הוא מוחזק בכשרות ומפורסם בצדקות נאמן (סעיף ו')

(ט) ג"צ אם יתפודה העניים אין לו להושי ואז זכותו יותר גדול (סס):

(י) עני שיש לו קרובים עשירים שיכולים לפרנסו אין גבאי העיר חייבי לפרנסו ואפי' לפרותו מן השב"י אע"פ דקרוביו ג"כ נותנים בכיס (כ"ג סעי' ז' ורכ"ז ס"ח) יונ"ל דזה מיירי במקום שיד ישראל תקיפה ויכולין לכוף קרוביו אבל במקום שאין שכט ומושל בישראל מה יעשה עני זה אם ימירו כל בני משפחתו וכן מצאתי להדיא בתשו' רדב"ז סי' קמ"ז:

(יא) גבאי המהלך צדקה צריך ליהדר שלא ירבה לקרוביו יותר משאר בני אדם אדם אבל שאר אדם אדרבה קרוביו קודמין רק שלא יתן הכל לאחד (סס ס"י):

(יב) המניח מעות שהקרן יהי קיימת והפירות יתנו לצדקות כיון שאין בידם אלא הפירות אינם יכולים להפקידם ביד אחר או למנות אחרים אבל אם יש להם רשות אמ"י על הקרן יכול למנות אחרים (ס"ט סעי' י"א ע"ס צט"ז וזנקה"כ):
(יג) גבאי צדקה שיש בידם מעות צדקה ישאו בהם בתולות עניות שאין צדקה גדולה מזה (למ"א סעי' ט"ו):

(יד) הצדקה עד שלא בא ליד גבאי אע"פ שהפריש כבר המעות יכול ללוותו לעצמו או לאחרית ויפרע אחרים תחתיו וכן אם הקדיש כלים יכול למכרם בפני ג' הבקיאים בשומא ונותן דמיהם לצדקה אבל משבא ליד גבאי אסור ללוותו בין לו בין לאחר בין לגבאי אבל לדבר מצוה יכול הגבאי לשנוי אבל לא לדבר רשות אם לא שהמנהג כן (כ"ו ס"ד סק"ח) ואין נושאין ונותנין בצדקה העומדת לחלק לעניים כי אם כסף בכסף וכיוצא בו שמה יבואו עניים ולא יהיה להם מעות לחלק אבל צדקה שאינה עומדת לחלק רק הקרן היא קיים ויאכלו הפירות שרי (כ"ט סעיף א')

(טו) בני העיר שמינו גבאי ונתפרדה ההבילה ונפרדו זה מזה ועדיין מעות צדקה ביד גבאי אם היה רשות ביד הגבאי בתחלה לעשות מה שירצה גם עתה יעשה מה שירצה ואם בתחלה היה צריך להמלך בבני העיר גם עכשיו יעשה כן. ואם א"א לו להמלך או שאינן יכולין להשוות דעתם יעשה הגבאי מה שירצה ובלבד שיעשה בו דבר מצוה (כ"ו סעיף ד')

(טז) הפריש ממנו לושבי בהמ"ד והגבאי מחלקין להם ע"פ דעתם וביד הגבאים להרבות לעני זה ולמעט לעני זה יכולים לשנות ג"כ לשאר צרכי בהמ"ד אם הם רואים שזה הוא לתועלת העניים (תס"ו נהכ"ק סימן ו' ועיין לקמן כלל קמ"ח צדין לשנות מלדקה ללדקה):

(יז) גבאי צדקה אין מקבלין מהנשים ומתינוקות אלא דבר מועט אבל לא דבר גדול שהזקתו נוול או גנוב משל בעלם ומאביהם וכמה הוא דבר מועט הכל לפי עושר הבעלים ועניותם. והג"מ בסתמא אבל אם הבעל מזהה אפילו כל שהוא אסור לקבל (למ"א סעיף ד') ומ"מ אם היא עשירה ורצתה ליתן לקרובים דבר נכון לפי עשרה כדרך נשים עשירות אין ביד הבעל למחות בידה (תשובת מהר"מ מינץ סי' ז' ועיי"ס ס"כ סדעמו סמחוי"ט הנעל לשלם כל מה שגדלה קודם שנשאת) ועיין בס"ח סי' תתרמ"ז דאם הבעל גנב או שנתנו חרם ישיתן כך וכך תתן היא ותבוא עליה ברכה וכן ישיבו הגולה היא או בניו:

(יח) הפוסק צדקה שיש לה קצבה לקרוביו ומת ומינה אפטרופסים נותן הקצבה מנכסיהם דאל"כ הוא פגם להיתומים (למ"א ח'). ועיין כלל קמ"ד סי' ד':

(יט) הגבאי והאפטרופוס עד שלא החזיק ולא נתעסק בממון הצדקה יכול לחזור בו אבל משהחזיק או שהתחיל להתעסק לצרכי העניים אינו יכול לחזור בו דכיון שהתחיל במצוה צריך לגמור (הטעם מנזכר צריצ"ט סי' תפ"ט) אבל אם צריך לילך מן העיר יכול לחזור (כן הוא נח"מ סי' ר"ל לענין אפטרופוס של יתומים). ונ"ל דה"ה לענין הצדקה וצ"ע. ומ"מ אפשר דאם שאר הגבאים חביריו אינם נוהגים כשורה וירגנו גם עליו יכול לחזור (ועי' נס' חסידים נמ"י תתכ"ז עד סי' תתכ"ג):
(כ) אדם גדיב שנותן צדקה יותר מהראוי לו או שמיצר לעצמו ונותן לגבאי כדי שלא יתבייש אסור לתובעו ולגבות ממנו צדקה והגבאי שמכלימו ושואל ממנו עתיד ליתן את הדין (סי' נמ"ח):

(כא) הבא במהורה לעיר אחרת וגזרו שם תענית וצדקה מהמת איזה גזרה וגזרו גם על הבאים לשם אם היה יהוד צריך ליתן הצדקה לגבאי שכאנתו עיר ואם היו רבים אינם נגררים אהריהם. ומ"מ צריכין ליתן ליד הגבאי משום חשד אך כשחוזרים לביתם לוקחים מיד הגבאים ומפדננים עניי עירם אבל דבר שהוא חוק קבוע או מנהג א"צ ליתן ליד הגבאים. ולכן אנשי ישובים שבאים לעיר בר"ה ויו"כ ומזכירין שם נשמות ונודדין צדקות א"צ ליתן לגבאי אלא מחלקין הצדקה במקומם אבל אם קנו שם מצות צריכין לסלק לגבאי שהרי מפסידים לאותה בהכ"נ (למ"א סעי' ו'):
(כב) תקנת קדמונים על אנשי הנפרים שאין להם מנין ובאין לקדלות ומביאין גרות

חכמת הלכות צדקה כלל קמ"ז שער משפטי צדק אדם 377

נרות של שעות יניהו המותר בבהכ"ג שהרליקו ביה"כ ואם עשו ב' יניהו א' בבהכ"ג שמתפללין וא' במקום (סס נט"ד):

(כג) המהיב עצמו בקנס לצדקה ועבר צריך ליתן לעניים שנעיר ולא יוכל לומר שיתנם לעניים אחרים ויכול הגבאי לתובעו דמקרי ממון שיש לו תובעים אבל מי שהקדיש ממון הרבה ומינה עליהם יורשיו להלקו כטוב בעיניהם אפי' לעניי עיר אחרת מקרי ממון שאין לו תובעין ואין גבאי העיר יכולין לכוף איתם ולתובעם שיקיימו מצות המת ואע"ג דעוברים וגוזלין העניים שהרי כיון שצוה ליתן הרי ממון זה לא שייך להם רק שייך לעניים מ"מ מקרי ממון שאין לו תובעין הואיל ויכולין להלק לכל מי שירצו ואפי' היו האפטרופסים שנים ומת א' מהם אין הקהל יכולים למנות אחר אלא זה הנשאר יעשה מה שירצה וכמו שצוה הנותן ומ"מ נהגו בקהלות למנות אבי יתומים ולפקה בעסקי אפטרופסים ע"כ גם בזה יפקחו ויראו שאין להשאיר ממון ביד א' מהם וכן המנהג כשממנים ב' גבאים ומת א' מושיבין אחר במקומו (כ"ה סעי' ה' ונט"ז). ונ"ל דכ"ש אם רואין שאינו נוהג כשורה שהרי גם אפטרופוס שמינהו אבי יתומים היתה שמועתו טובה והיה ישר ורודף מצות והור' להלך בדרכי חשך ב"ד הייבים לסלק אותו כדאי בה"מ ס' ר"צ סעי' ו' וא"כ ה"ה בצדקה כיון שהיה בשעה שמינה אביהם אפטרופוס או גבאי בחזקת כשרות ועכשיו איתרע ודאי לא לכוונה זה נתכוין אם לא שהיה כך בשעה שמינהו דאו נתרצה לזה כמבואר שם בה"מ:

(כד) אין אדם יכול לתבוע צדקה אא"כ יש לו הרשאה מן הגבאי או טובי העיר (סס) ונ"ל דזה דוקא לתבוע צדקה הנהוג ליתן (וכ"כ להדיא במסכת נט"ז ס"א הנ"ל) כ"י ס' נ"ט) אבל אם משתדל אצל אנשים שיתנדבו ליתן לידו לחלקה לפי דאות עיניו אין ביד הגבאים וקהל לעכבו אפילו אם אומרים הגבאים שע"ז ימעטו ליתן צדקה בקופה של מתן בסתר וכן ה"י מעשה על ידי שרצו הגבאים למהות בידי בשעת שערורית והורה לי מהותני הגאון החסיד זלה"ה שאין בידם למהות ואין אני צריך להגיד להם למי שאתן וגם הוא ביקש ממנו שאמסור לידו ממעות הנדבה לחלק:

(כה) הנודר צדקה ומסר ליד גבאי העיר או שמינה גבאים ע"ז אין לו ולירשיו שום כה בהם. והגבאי או בני העיר יעשו הטוב בעיני ה' ואדם (סימן נ"א) סעיף ה')

(כו) וכן אם נדר צדקות ואח"ז העניא' מבני משפחתו ואפילו בניו אין אומרים דאומדן דעתו דמסתמא היה נותן לבני משפחתו אלא כיון שבאותה שעה היה עשיר אדרבה אומרים וכי דעתו היה שלא ליתן הצדקה שהפריש לכפרה עד שיעני א' מבניו או ממשפחתו ובניו לבניו יהיו דנין אותו ולכן אין להם בו אלא כשאר עניים (כ"א סעי' ה' וע"ס נ"ט נ"ט נ"ט נ"ט המדכ"י) ואפילו אם מסר ליד גבאי שישכרו רב מהריוח ושכרו רב ונמצא חתן המקדיש גדול כרב זה מ"מ אחר שכבר בא ליד גבאי אין לבניו שום כח משאר עניים והגבאים יעשו הטוב בעיניהם. (סס נמדכ"י):

(כז) מי שקנה קרקע או שהניח מעות ומינה גבאים לקנות קרקע והפירות יהיו לעניים וקנו ונראה בעיני הגבאים שהוא תועלת לעניים למכרו מותרים למכרו ולקנות אחרת וכן להחליפו באחר ואפי' אם היו רשעים שוענים שרצונם שיקרא שם המקדיש עליו אינו כלום שהרי יכולים לפרסם ע"י הכרזות ועוד דבמקום שיש תועלת לעניים לא איכפת לן בטענה זו אבל למכרו ולהאכילו לעניים אינם רשאים שהרי רצין המקדיש היה שיהיה הקרן קיים (כ"כ נמסו נדנ"ז ס"י תסל"ח ס"ג דנין מעשים בכל יום ולין מוחה נידם ופסק כן ה"ל למעשה וכ"כ הס"ך ס"י נ"א ס"ק ט' דנכל נדרים והקדשות הולכין ע"פ אונדנ"ח):

(כח) אדם שהפריש לצדקה ומסר לגבאים שמינה הוא אין בני העיר יכולים לשנותה דלא על דעתם התנדב ואם פירש הנותן ואמר שיתנו לעניי העיר או לפלוני ופלוני אסור לשנו' אפי' לתלמוד תורה אע"ג דיש לומר דאומדנא שאלו ידע דת"ת שקול יותר ובכל הצדקות אולי בתר אומדנא כדלעיל כלל קמ"ה ס"י ה'

זהו דווקא כשנדר סתם לצדקה ע"ד הנבאים אבל כיון שאמר לעניים ידועים תיכף זכו בהם עניים וה"ו כאלו גולם (כ"ו סעי' ד' ונ"ד סק"י) ומשמע דוקא בדבר דשייך לומר שזכו בו העניים אבל אם אמר סתם שיתנו כך וכך בכל שנה להלביש ערומים כך וכך להכנסת כלות צ"ע ונ"ל דהא דצריך ליתן טעם דזכו בו העניים היינו משום דאל"כ ה"א דאומדנא דנותן לת"ת שהוא שקול יותר אבל לשנות למצוה דכוותיה כנון ממ"ע לבק"ח וכיוצא בו כיון שפירש לצדקה זו אסור לשנות מדעת הנותן כיון שהוא מינה נבאים לזה ולא מסר לקופת הצדקה וע' כלל קמ"ח: (כ"ט) אדם שהצבור רוצים וחפצים בו למנותו נבאי יש לקבל עליו (ד"ט) נ"ט מרדכי):

כלל קמ"ח. דין נדרי צדקה ומעות צדקה (ס"י כ"ז כ"ח כ"ט):

(א) הצדקה ה"ה בכלל נדרים ולכן צריך אדם לזהר מלידור ואם פוסקים צדקה וצריך לפסוק עמהם וכן כשיאמר יזכור על נשמת אביו ואמו יאמר בלא נדר כדלעיל דיש לה' נדרים (סעי' ג"ד). והאומר הרי עלי סלע לצדקה או הרי סלע זו לצדקה חייב ליתנה לעניים מיד ואם איהר עובר בכל תאחר שנאמר כי תדור נדר כו' לא תאחר לשלמו וקבלו חז"ל הפסוק זה נאמר בו ג"כ צדקה ואע"ג דבקרשים אינו עובר על בל תאחר אלא עד שיעברו עליו ג' רגלים היינו משום שא"א להקריב אלא בבחמ"ק אבל כשנדר צדקה הרי בידו ליתן מיד לעניים דעניים מצויים ומ"מ לא מקרי עניים מצויים אלא עניים הצריכים לחלק מיד אבל אם אין דרך להלק מיד לא מקרי עניים מצויים ואם הוא במקום שאין שם עני מפריש ומניח עד שיודמן לו עני וא"צ לחזור אחר עני אפילו עברו ג' רגלים אלא ימתין עד שיודמן לו ואפילו אמר שיתן לאינו עני שירצה אינו יכול לפטור עצמו ולומר אין רצוני ליתן לאלו דא"כ יפטור לעולם אלא צריך ליתן לאיזה עני שירצה מאלו עניים שישנו לפניו ואם אמר אתן לפלוני ופלוני אינו עובר עד שיבא אותו עני אע"ג דמצויים שאר עניים (כ"ז סעיף ג' ונ"ד ס"ק ז' וס"ק ח'):

(ב) וכ"ז בצדקה שיש בידו לחלקה בעצמו אבל כשנודרין ליתן ליד גבאי וכן שאר צדקות הנבאים ליד גבאי אינו עובר אע"ג דעניים מצויים אא"כ תבעו הנבאי ואז אפילו לא קיימי עניים עובר דשטא צריך הנבאי לשלם לעצמו או לאחרים שלוח לצורך עניים אא"כ לא קיימי עניים וידוע לו שהגבאי א"צ כלל למעות אלו רק שיהיו מונחי ביד הנבאי או אינו עובר (ס"ט ונ"ד ס"ק ו'). ואם הנבאי אינו יודע כלל אם נדר לצדקה צריך להודיע לגבאי מה שנדר כדי שיוכל לתבוע לו ואם נדר בבחמ"ג ע"י הש"ץ מסתמא יודע הנבאי ואינו עובר אא"כ תבעו (ס"ט):

(ג) ודוקא במפריש צדקה סתם אבל כל אדם יכול להפריש מעות לצדקה שיהיו מונחים אצלו ליתנם מעט על יד על יד כמו שיראה בעיניו וכן אם התנה בשעה שנדר בצדקה שיהיו הנבאים רשאים לשנותה הרי אלו מותרים (ס"ט):

(ד) הנוהגים להפריש מעשר ויש לו זמן קבוע להפריש מותר להלוות לעני ושיחשב זה שנתן לו עכשיו כאלו נותן לו אז שהרי העני חייב לפרוע לו וא"כ הוי כאלו נותנו לו אז ואם מת העני בתוך הזמן או נתעשר אינו יכול לחשוב זה שנתן לו כבר דהא א"א לומר כאלו נותן לו עכשיו שהרי מת או העשיר וגם צריך בזמן שמפריש מעותיו לזכות בהן לאותו עני שהלוה לו ע"י אחר ויחזור אותו הזוכה לפרוע לו החוב בשביל העני (ס"ט סעי' ה' ונ"ד ס"ק י"ג) ומי שיש בידו מעות אחרים למחצית שבה או בדרך אחר ונותנין מעשר מן הריזה צריך ליתן הריזה לבעליו והוא יתנה למי שירצה אם לא שיש תקנה בעיר (ס"י כ"ז וע"ס נ"ד):

(ה) המתפס בצדקה ה"ו כמתפס בנדר כיצד היה סלע של צדקה מונח לפניו ואמר על אחר ה"ו כזה או שהפריש סלע ואמר ה"ו לצדקה ואמר על אחר וזה הרי גם השני לצדקה (כ"ח סעיף ח') ושכיב מרע האומר סלע זה לצדקה וסלע זה ולא הספיק להשלים הדבר ונשתתק (אע"ג דהו"א חנני' נגמלא דילמא ה"ק הדין לנדקה והדין לנפקותא כ"ל להולאה ועלמא נתיקו מ"מ נשכ"מ לא סייך לומר לנפקותא אפילו אין לו ממון אחר מ"מ כיון שמלוה מכת מחוטב סימנת ולמא טיהלוק לפניו נדק) ולכן אע"פ דבבריא לא היו יכולין להוציא מידו כיון דנשאר בחיקו מ"מ בשכ"מ

בשנים ודאי הוי ידים מוכיחות ולכן מוציאין מן הירושין גם סלע ב' ואם עמד ואמר מה היה כוונתו נאמן ואם אינו יודע כוונתו או שאינו זוכר מוציאין ממנו (כד"ז ס"ג ס"י תכ"ו):

(ו) יזהר אדם שלא יאמר דבר זה הקדש דמשמע הקדש בדק הבית ואז אסור בהנאה לכל אדם אלא יאמר לצדקה ומ"מ בדיעבד אמר"י מסתמא כוונתו לצדקה לעניים אם לא שאמר שכוונתו היה הקדש ממש דאז צריך להתיר נדרו שיאמר אילו ידעתי שע"ז נאסר בהנאה לא הייתי נודר כך ומתירין לו (כ"ח ס"ט):

(ז) הצדקה המור מנדרים דאע"ג דבנדרים לכ"ע אם לא הוציא בפיו אע"ג שגמר בלב אינו כלום כדכתוב ככל היוצא מפיו אבל הצדקה לרוב הפוסקים דאם חשב בלבו ליתן איזה דבר לצדקה חייב לקיים מחשבתו כמו בהקדש מובח דכתיב כל נדיב לב עולות הרי דתלוי בלב ואע"ג דהקדש שלנו דין חולין יש לו דמסתמא הוא לעניי מ"מ ילפינן מקדשים דגם צדקה נקרא נדר ונדבה אלא דכ"ז שלא מוציא מפיו לא שייך לכופו ובאמירה כופין אותו לקיים (ס"ט סעיף י"ג) ואם כוונתו היה לומר דבר זה יהיה לצדקה ומעתה בדברו ואמר על אחר יתן זה שחשב בלבו (ס"ט סעיף ג' ונ"ד):

(ח) הנודר צדקה וא"י כמה נדר צריך שיתן כ"כ עד שיאמר לא לכל כך נתכוונתי (סעיף ג')

(ט) אסור לשנות מדעת הנותן ולפיכך האומר תנו ק' זהובים או ס"ת לבית הכנסת יתנו לבהכ"ג שהוא רגיל בעוד שהוא דר שם דמסתמא נתכוין לאותו בהכ"ג ואם רגיל בשניהם יתן מחצה לזו מחצה לזו ואם אמר ליתן שמן למאור יתן לבהכ"ג ולא לבהמ"ד (סעיף ד') ונ"ל דהכל לפי המנהג ואם אמר תנו ק' זהובים לעניים יתנו לעניי אותה העיר שהוא דר בה דמסתמא דעתו לזה וכן אם אין לו מקום קבוע לדירתו אלא פעם כאן ופעם כאן נותנים לעניי העיר שהוא בעת שנדר ואם דר בעיר אחרת נותנין לעניי עירו דמסתמא דעתו לחלקם בדין תורה וכדלעיל כלל קמ"ה ס"ה ה' (סעיף ד')

(י) וכ"ז בסתם אבל במקום שיודעין כוונתו שלא כיון לעניי אותה העיר לבד כגון במקומות שורדן עשירים ליתן לצדקה הרבה בשעת מיתתו ודרך לחלוק אותן הצדקות לכל עניים והולכים אח"ז ואפילו נדר סתם הולכים אחר המנהג ויחלקו יורשיהם לצדקה לכל העניים הטובים בעיניהם אפי' אינן בעירן ואפי' אותה צדקה מונחת ביד אחר או ביד הגבאי יתנו אותם לירושלים ויודיעום שכן נדר (סעיף ה')

(יא) כבר כתבנו בכלל הקודם דהאומר סלע זו לצדקה או הרי עלי סלע זו לצדקה עד שלא בא ליד הגבאי מותר ללוות בין לעצמו ובין לחבירו ובלבד שיפרע אחר תחתיו אבל לשנותו לגמרי אפילו למצוה אחרת אסור אבל משבא ליד גבאי אסור ללוותה בין לו בין לאחרים אע"פ שיפרע אחר תחתיו אבל הגבאי מותר לשנותו למצוה אחרת ונ"ל הטעם דכ"ז שלא מסר לגבאי לא יצא ידי נדרו עד שיתן למה שאמר שהרי על דעת עצמו נדר אבל כשמסר לגבאי העיר מסתמא נדר על דעתו ודוקא הגבאי אינו רשאי לשנות אלא לדבר מצוה אבל זמ"ע או שהיה במדינה חכם גדול שהכל גובין על דעתו והוא יחלק לעניים כפי מה שיראה לו ה"ז יכול לשנותו לכל צרכי צבור אפילו לדבר הרשות ודוקא צדקה הקבוע דאם יחסר להם יגבו פעם אחרת וא"כ אין הפסד לעניים אבל אם אירע מקרה שהוצרכו לגבות לצורך עניים כגון שהוצרכו לגבות לצורך כסות או שבאו עניים הרבה וגבו לשמם לא ישנו לדבר אחר ולא אפילו לצורך עניים אחרים ומש"כ הש"ך דאם דאו זמ"ע שיש צורך בדבר לשנות לדבר מצוה מותרין לשנות אבל לא לדבר רשות היינו לדעת ב"י בפירוש הרא"ש אבל לפי מה שב' רמ"א (כמ"כ בסיומן סקמון) כיון שגבו לשמם אסור לשנות: יב

(יב) ודוקא בנדבות שבאו ליד הקהל או גבאי העיר אפילו היה נדבת יחידים כיון שמסרו ליד גבאי העיר מסתמא נדר על דעתם אבל אם מינה בעצמו גבאים אין זמ"ע יכולים לשנותה דלא על דעתם התנדב (כוננ"ן הנילו ס"ז סיומן כ"ו) ומשמע אפי' בדבר דל"ש לומר דזכו בו עניים וכן משמע מדברי רמ"א וכן אם פירש

380 חכמת הלכות צדקה כלל קמ"ה שער משבטי צדק אדם

סודש הנותן ואמר שיתנו לעניי העיר או לעני פלוני אין להם רשות לשנות אפי' לת"ת דכיון שאמר לעניי העיר מיד זכו בה עניי העיר והמשנה הוא גזול אותן עניים ונ"ל דאפילו לצורך פדיון שבויים אסור לשנות כיון שזה זכו בו אותן עניים ואסור לגזול (ודל"ל כס"ך נס"י כ"ג סק"ג ונסימן כ"ו סק"ז דמסמע דלפ"ס מותר והתיינה שזה נגד מה שכתב רמ"א בהדיא שזכו בה העניים ועיין כ"ג ח):

(יג) ולכן מי שצוה ליתן קצבה מע"ש לעניי העיר בכל שבוע אין בני העיר יכולים ליתן לצורך לומדים עניים הנאים ממקום אחר ללמוד דכבר זכו בו עניי העיר והוי כאלו גבו לצרכם ואע"ג דאיכא אומדנא דאלו ידע דת"ת עדיפא היה נותן לת"ת מ"מ הכא לא מהני אומדנא דכבר זכו בו עניים (ד"מ סימן כ"ו ונ"ט ס"ק ד'):

(יד) ומיהו כל מידי דשייך לבהכ"נ לכ"ע ביד הגבאים וזמ"ע לשנות אפילו לדבר הרשות מה שהוא לצרכי צבור דבודאי כל מילי דבה"ב נמסר לזמ"ע שיעשו בהם כפי הנראה בעיניהם (כ"כ הל"ס ס"ק ד"ג והג"ה ס"י כ"ט):

(טו) עני שגבו לו להשלים לו די מחסורו והותרו על מה שצריך המותר שלו וכן אם גבו לשבוי המותר שלו וה"ה אם גבו לעניים ידועים או לשבויים ידועים המותר שלהם דתיכף כשגבו זכו בהם העניים והשבויים וכן אם גבו למת ידוע או למתים ידועים המותר הוא של יורשים (כ"ג) דאע"ג דל"ש לומר שזכה המת דמת לאו בר זכיה הוא אלא משום שזוללו המת בגביה זו מחיל לזילותא לגבי יורשים (ס"י סק"ז נס"ך) אבל אם מת השבוי ונ"ל דה"ה בעניי י"א שהם של יורשים וי"א שלא זכו היורשים וכ' בש"ע דלזה הדעת נוטה דאמדינן דעתייהו שלא התנדבו על דעת כך וה"ה אם המיר השבוי קודם שנפדה וה"ה אם נדר א' ליתומה מעות ומהה דלא זכו בהן יורשים ועיין בה"ס סימן רנ"ג סעיף ט"ז כד"א בשגבו לעניים ושבויים ומתים ידועים אבל אם אמר הגובה בשעה שגבה מן הקהל תנו נדבה לעניים או לשבויים או למתים ישמרו המותר למה שגבו דהיינו מותר עניים ישמרו לעניים אחרים וכן במתים ושבויים (דו"פ) דאם ראו הפרנסים שיש צורך שעה ורצו לשנות הרשות בידם כדלעיל (ס"י כ"ג סעי' י"ז) ונ"ל דזה קאי דוקא בגבו סתם אבל כשגבו לעניים ידועים אין ביד הפרנסים לשנות ועיין בב"א ס"י י"ב:

(טז) כל דבר שהתנדב איזה יחיד כגון שהתנדב נר או מנורה לבהכ"נ או לצורך בהכ"נ או לצורך בית עלמין ונשתקע שם הבעלים מהם שאין נקרא עוד שמו עליו ורצו הצבור לשנותה הרשות בידם לשנות אפי' לדבר הרשות ואפילו אם המתנדב או היורשין יקוראין תגר על השינוי (כ"כ הל"ס ס"ק ה' דל"ף נמנעו לנזכר נהכ"נ לריך דוקא נשתקע כו' ואין כן נמנעו הפוסקים ונ"ל דלא שייך נשתקע אלא נדבר מסוים כגון מנורה וכיוצא בו אצל נמנעו לא שייך נשתקע דל"ע"ג דלא נשתקע מותר כיון שאינו נזכר (מסוים) אבל כ"ז שלא נשתקע שם הבעלים ממנה אפילו לא הדליקו עדיין על המנורה ל"א דאינה אלא הזמנה והזמנה לאו מלתא היא דמאי שנתן ליד גבאי הוי מעשה (ס"ך ס"ק ה' ונ"ח ס"י קכ"ג נ"ל) ולכן אסורים בני העיר לשנות לדבר רשות אפילו אם ירצו לשנותן ולפרעו אח"כ אבל לדבר מצוה אם הוא לעלוי כגון שנדב לצורך בהכ"נ ורצו לשנות לבהכ"נ או לת"ת מותר שהרי אפי' בהכ"נ גופא מוכרין לבנות בהמ"ד דקדושת בהמ"ד חמורה מקדושת בהכ"נ וכ"ש לת"ת (והמ"א נס"י ק"ג ס"ק ל"ו כ' דוקא אם הנודר אינו מנני אותה העניך אצל אם הוא מלוחם העניך ועומד ולוחם אצל נדר על דעת זה יכול לנחות) אבל למצוה שביוצא בה וכ"ש למצוה הפחותה מינה כגון שהתנדב לת"ת או לבהמ"ד ורצו לשנות לבהכ"נ אסורין לשנות אא"כ שלא יחסר משום זה לדבר שהתנדב כגון שיחזור ויגבו לת"ת אבל אם עי"ז יתבטל המצו' שהתנדב אסור לשנות (ס"י כ"ט וט"ז ס"ק ד"ה וס"ך ס"ק ה' וס"ק י"א) ואפי' במקום דמותר לבני העיר לשנות לדבר רשות אבל הגבאים אסורים לשנות אא"כ לדבר מצוה (ט"ז וס"ך ס"ס) וכל זמן ששם בעלים הקוק על הכלים שנתן לא נשתקע שם בעליה (כ"ט סעיף ג'):

(יז) ואם התנדב לצורך שמן לבהכ"נ אם אין קבע למאור אלא על פי יד הנודר ולפעמים לא יספיקו הקהל שמן למאור די הסיפוק אין כח ביד זמ"ע לשנות אבל

אם לא יחסר המזג מכדי הספוק אף בלא נדבתו אלא שהמאור מתרבה ומדליק בריות יותר מפני נדבתו של זה הנודב יכולים לשנותה (ס"ד ס"ק י"ג) ונ"ל דוקא בזה שהוא נדבת יחיד אבל כשגבו קהל אפי' אם יחסר המזג מותרים לשנות ומה"ע בדלעיל סי' ט"ז:

(יה) אפילו במקום דאסור לשנות אם אין צריכין לדבר שנדר כגון שהקדיש קרקע לבנות עליה בהמ"ד ואינן יכולין לבנות אין המתנדב יכול לחזור בו אלא יהיה עומד כך עד שיבנו עליה (נ"ח סעיף ג')

(יט) וב"ז במקום שאין מנהג קבוע וידוע בעיר אבל במקום שנוהגים שהגבאי או בני העיר משנים לכל מה שירצו או אפילו במקום שנוהגים שאדם משים איזה דבר בבית הכנסת כגון ס"ת או כלי כסף וכדומה ובשירצה חוזר ולוקחו וכשיורד מנכסיו מוכרו לאחרים הולכים אחר המנהג דכל המתנדב אדעתא דמנהג מקדיש ולב ב"ד מתנה ע"ז ומ"מ אם התנה המקדיש בפירוש שלא ישנו הקדשו ולא יהא כח בזה פשיטא דאסור לשנותו (ס"ט זכ"ח ו"ט ז"ס ס"ד ס"ח ס"ח ז"ס):

(כ) הנודר לצדקה אינו יכול לחזור בו אבל יכול לשאול על נדרו כדן התרת נדרים ואם כבר הגיע ליד הגבאי אינו יכול לשאול עליו (נ"ח סעיף ו')

(כא) אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו או אפי' הוא שלו אלא שאינו ברשותו בדכתיב כי יקדיש איש ביתו דוקא ביתו שהוא שלו וגם ברשותו שקרקע אינה נגזלת ולכן היה לו פקדון ביד אחר וכפר בו אין הבעלים יכולים להקדישו אבל אם לא כפר בו יכול להקדישו שהרי הוא ברשותו שאימתי שירצה נוטלו אבל אם היה לו משכון ביד חבירו מה שהוא נגד הלואתו ודאי אינו יכול להקדישו שהרי אינו ברשותו שאם ירצה ליטלו המלוה מעכב עד שיפרע לו מעותיו אבל המותר שיזוי המשכון מן החוב י"א דיכול להקדיש וי"א דאפי' המותר אינו יכול להקדיש שכל המשכון משועבד להמלוה ואם אמר משכון זה לכשאפרה תקדש הוי הקדש הואיל ובידו לפדותה אבל אם אמר תקדש מעכשיו לא הוי הקדש שעכשיו אינו ברשותו (נ"ח ס'):

(כב) הגזול את חבירו ולא נתייאשו הבעלים שניהם אינן יכולין להקדישו זה לפי שאינו שלו וזה שאינו ברשותו ודוקא במטלטלין אבל אם גזל קרקע אם יכול להוציאה בדינין יכולין הבעלים להקדיש אע"פ שעדיין לא הוציאה שהקרקע עצמה ברשות בעלים (ס"ט):

(כג) אם יש לו חוב אצל חבירו ואמר חוב זה יהיה הקדש או לצדקה אינו כלום שהרי אינו ברשותו וגם אינו חייב משום נדר שהרי לא אמר לכשאגבנו אקדישנו דאז הוא חייב להקדישו כשיגבה משום נדר ואם אמר כן בפני הגבאי או אדם חשוב שבעיר או בפני טובי העיר אפי' אמר חוב שיש לי ביד פלוני יהיה לצדקה ואמר כן במעמד הבעל חוב זכה בו הגבאי מדין מעמד שלשתן והוי ליה כאלו בא ליד גבאי ואינו יכול לשנותו ולא לחזור בו ואפי' התרה לא מהני (ס"ט סעיף ט')

ונס"ך וע"ס עוד הלכה דינים בלומד טדה טמכתי יהיה הקדש):

(כד) שנים שהתנו איזה דבר ביניהם והעמידו קנס לצדקה לקיום הדבר ואח"כ נתפייסו יחד פטורים מהקנסות לפי שלא העמידו הקנסות אלא שלא יעכבו זה את זה ומה להקהל עליהם (סעיף י"ח) אבל אם כבר נתחייב הקנס לצדקה ואח"כ פייסו עד שמחל לו אין מחילתו כלום (וכ"ל דלע"ג דנסי' דנ"ח סעיף ט' כי טלמך כן בפני הגבאי היינו דמייכי טס טסקנס ע"פ תיקון טייך לו ולכן צעיקן טילמך טסקנס יהיה טייך ללדקה טנל טס טייך טלל"ט ללדקה לא צעיקן צפני טגצלי):

(כה) האומר אם אעשה דבר פלוני אתן כך וכך לצדקה אע"ג דאותו דבר הוא דבר רשות ואין בו מצוה או איסור כלל אם יעשה או לא ולכן י"א דהוי אסמכתא ואע"ג שעשה אינו חייב מ"מ כבר הכריעו הפוסקים דאין אסמכתא לצדקה וחייב וכ"ש אם אמר אם יצילני ה' מצרה זו דלכ"ע הוי נדר (ס"ט סעיף י' ועיי' זל"ח ססי' תקס"ג זכ"ח וזכ"ח) אבל אם אמר אם אעשה דבר זה אתן כך וכך לצדקה וכך וכך לפלוני כיון דהוי אסמכתא לפלוני ולא קנה הוי גמי אסמכתא לצדקה ופטור (סי' דנ"ח זכ"ח ס"ק ו')

(כו) האומר ליתן לחבירו מתנה אם הוא עני הוא כנודר לצדקה ואסור לחזור

382 חכמת הלכות צדקה כלל קמ"ח שער משפטי צדק אדם

בו ולא מהני אם נותנה במתנה ע"מ להחזיר דתיכף באמירתו זכה בו העני (סעיף י"ג):

(כו) האומר חסד זה אני נותן לצדקה בכך וכך והוא שוה יותר אינו יכול לחזור בו דכל אמירה שיש בה רווחא לצדקה אמרי' ביה אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט אבל אם לא היה שוה יותר באותה שעה ולא היה אז שום ריוח לצדקה וא"כ אין הדיבור חל באותו זמן שאמר אע"ג שאח"כ הוקר ושוה יותר ואיכא רווחא לצדקה כיון שלא חל הדבר אז א"א שיחול לאחר זמן וכיון שלא משך ולא נתן הכסף יכול לחזור בו (סס סעיף י"ג):

(כח) מי שיש בידו מעות והוא מסופק אם הם של צדקה חייב ליתן אותם לצדקה. אבל מי שהקדיש דבר בלשון שמסופקים בו ומת שאין לידע כוונתו (ע"י נס"י נכ"ט סעיף ה' נהג"ה ונע"ז ונע"ך סס ונמ"נ סי' ר"כ סעיף ג'):
(כט) מצא כים מעות בתיבתו וכ' עליו צדקה סמנין ע"ז והרי הן צדקה (נכ"ט סעיף ו')

(ל) המשתמש בתיבה מעות צדקה וחולין אם משתמש בב"א אוליגן אחר הרוב ואם השתמש בזה אחר זה אוליגן בתר בתרא ואם מצאן כגומא וכיוצא בו דאפשר לומר שמונה שם כבר זמן רב אפילו בוא"ז אולי' אחר הרוב (סס):

(לא) נדר לתת מעשר מן הריוח הבא מחובו ואח"כ מטה ידו ונתחרט נראה שיכול לחזור בו משום דהריוח לא בא לעולם אבל אם אמר כסף זה כל הריוח הבא ממנו אתן ממנו מעשר חלה ההקדש כיון שהכסף הוא בא לעולם וכן אם היה מלוה בריבית וזקף עמו מיד הריבית עם הקרן ונתן לו שט"ח ע"ז אפשר דמזה אין יכול לחזור בו (ס"ך סס"י ר"ד):

שער רנה וישועה

הלכות מילה ופדיון הבן

כלל קמ"ט (סי' ר"ס נס"ח):

(א) מ"ע לאב למול את בנו וגדולה מצוה זו משאר מצות לפי שיש בה צד כרת כשיגדיל ולא ימול. אם לא מל האב את בנו חייבים ב"ד למולו ואם לא מלוהו ב"ד חייב הוא כשיגדיל למול א"ע ואם לא מל חייב כרת ובכל יום עוברים בעונשין אלו. ואין מלין בנו של אדם שלא מדעתו אא"כ עבר האב ולא מל ב"ד מלין אותו בע"כ ואם האב יודע למול בעצמו לדעת הרבה פוסקים אסור לכבד או לעשות שליח לאדם אחר כי המצוה מוטל עליו ועיין בב"א שער או"ה סי' ז' ואין האשה חייבת למול את בנה (סי' נס"ח) ויש לאדם לחזור ולהדר אחר מזהל ובעל ברית היותר טוב וצדיק ואם נתנו לא' אסור לחזור בו משום שנאמר שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב מיהו אם חזר בו הוי חזר' ואין מועיל בזה קבלת קנין דהוי קנין דברים אא"כ נשבע דחייב לקיים שבועתו ואם נתנו לא' ולא היה בעיר והאב היה סבור שלא יהיה בזמן המילה ושלת אחר אחר ובתוך כך בא הראשון ימהלנו הראשון דודאי לא חזר מן הראשון. אשה אינה יכולה ליתן לא' למול כיון דאין מוטל עליה (נכ"ד סעיף ח')

(ב) אין מלין עד שתנץ החמה ביום ח' ללידתו ומשע"ה יצא בדיעבד וכל היום כשר למילה אלא שוריון מקדימים למצוה ומלין מיד בנקר ואפילו מילה שלא בזמנה אינה אלא ביום דוקא שנאמר וביום השמיני ביום ולא בלילה ואם עבר ומל בלילה או שמל בתוך ח' צריך לחזור ולהשיף ממנו דם ברית אלא שלא ישיף בשבת די"א דמילתו כשרה (נכ"ט ס"ך וט"ז) ומשהגיע זמנו אסור לדחות המילה ועובר בכל יום ואפילו היה חולה כיון שנתרפא כרא"י בסימן הסמוך חייב למולו ואסור לדחותו אפי' יום א':

(ג) חולה אין מלין אותו עד שיבריא וממתינים לו מעת שנתרפא מחליו ז' ימים מעת לעת ואז מלין אותו ואם היה יום ה' בשבת או יום ו' י"א דאסור למולו דשמא יצטרך לחלל שבת שהוא יום ב' או ג' למילתו (ע"ז סס חנל סס"ך נסס"י

חכמת הלכות מילה כלל קמ"ט שער רנה וישועה אדם 388

קס"ו כי דמותו וכ"כ מ"ח צמ"ח של"ח של"ח יתכשל צמנוה וסס יס ע"ס ול"ל דמשכח לה
אפי" ד כגון שחל ר"ס ג' די ונולד ציוס צ' צהש"מ ול"כ יוס ג' הוא ע"י ולסוק
למולו עד יוס א' ססוא י"ד) בד"א שממתינן ז' ימים בדוקא שחלצתו חמה וכיוצא
בו שהוא חולי שבכל הגוף אבל אם הלה בא' מאיבריו כגון שכאבו לו עיניו כאב
מועט וכיוצא בזה ממתינים לו עד שיבריא דכל תינוק שהוא מצטער בין מחמת
חולי בין מחמת ד"א אין מוהלין אותו עד שיבריא ולאחר שיבריא מלין אותו מיד
ואם כאבו לו עיניו כאב גדול כמו שנתבאר בא"ח סי' שכ"ח סעיף ט' הוי כחולי
שבכל הגוף (סס):

(ד) קטן שהוא ירוק ביותר (כ"כ הרמז"ס וסמ"ג ורי"ו ולא ידעתי למען הסמיטו
צט"ע) (והוא כולל גרין נעל כל"ח וכן מוכח בחולין דלמתינן ירוק כשר מדרי"ג ופריך
אלא ירוק דטרפה כו') זהו סימן שלא נפל בו דמו לא מבפנים ולא מבחוץ (דו"ס)
ואין מלין אותו עד שיפול בו דמו ויהזור מראהו כמראה שאר הקטנים וכן אם
נמצא אדום ביותר כאלו הוא צבוע (כ"כ רמז"ס) והוא סי' שלא נבלע בו דמו
באיבריו אלא בין עור לבשר ואין מלין אותו עד שיבלע בו דמו ואז מלין אותו
מיד וצריך לזהר מאוד באלו הדברים שאין מלין ולד שיש בו חשש חולי דסכנת
נפשות דוהא את הכל שאפשר לו למול לאחר זמן וא"א להחזיר נפש א' מישראל
לעולם וצריך להזהר המילדות על כך כי בעיני ראיתי המבשלה הזאת שתינוק א'
נהלה קודם המילה (סקוקין ננומן) והמילדת אמרה זכות מילה תעמוד לו ומלו אותו
ומת בו ביום ובק"ק פראג המנהג שהמוהלים הולכים ביום שלפני המילה לראות
הילד אם הוא ראוי לימול (קס"ג):

(ה) אשה שמתו ב' בניה מחמת מילה שנראה שהמילה הבחיש כח הילד לא
תמול הג' עד שיגדל ויתחזק כחו ועיין בס"י רס"ג סעיף ב' ג' כל הפרטים מזה וה"ה
אם אשה מלה בנה ומת מחמת מילה וגם אחותה מלה בנה ומת מחמת מילה
גם שאר האחיות לא ימולו בניהן אלא ימצינו עד שיגדלו ויתחזק כחם (סס):

(ו) נולד בהשמי"ש והיינו ג' רביעי מיל שהוא שיעור י"ג מינוטין וחצי קודם צאת
הכוכבים בחול נימול למחר ובע"ש נימול ליום א' וכן אינו דוחה י"ט ואפילו ב"ש
ב' של ר"ה דקדושה אחת היא אבל י"ט ב' של גלויות דוחין ומלין בו אע"ג שהוא
שלא בזמנו וה"ה כל שאר הדברים שאינם דוחין שבת דוחין י"ט ב' של גלויות
(ס"י קס"ו ט"ך סק"ו) אבל מצאתי בסמ"ק סי' קמ"ו וברוקח סי' ק"ח שכ' סתם
שאינו דוחה לא שבת ולא י"ט משמע דגם ביו"ט ב' לא וצ"ע עכשיו מצאתי
בישאלתות סי' לך שכ' ג"כ כלשון רמב"ם וידוע שהוא כותב ג"כ של יו"ט ב' של
גלויות (ולכן כ"ל דהסומך על פסק הס"ע לא ספקיד) ואם נולד קודם לכן כ' המ"א
בס"י של"א דלפי מנהגינו שעושין מלאכה עד סמוך לרבע שעה קודם צה"כ א"כ
אם נולד בע"ש קודם לרבע שעה מלין בע"ש ואם נולד כן בשבת מלין בשבת
וכ"כ תשובת הדב"ז ה"א סי' רפ"ב דכל הראשונים ס"ל דבהש"מ אינו מתחיל עד
ג' רביעי מיל קודם צאת הכוכבים היינו י"ג מינוט וחצי ועיין בש"ך סי' רס"ו ס"ק
י"א וצ"ע:

(ז) אם הוציא ראשו חוץ לפרוהודור עיין בש"ע סי' רס"ב סעיף ד' ובסדרי מהרה
הלכות גדה סי' קפ"ה:

(ח) א"א נולד כשהיו ברקיע כוכבים קטנים מאד יש לסמוך על הכוכבים לספק
למול למחר כיון שלא היה שבת וי"ט ואע"פ שהיה הרקיע מזהיר בעין אורה של
יום (סס ור"ל דקיי"ל דכיון דנכחין ג' כוכבים צינונים כנר חשנין ללילה ולא צעיקן
דוקא קטנים ול"כ אם אנו כואין שהרקיע מזהיר כיום אפילו היו נראין כוכבים צינונים
חשנין עדיין ליום דדוקא כשכנר החשיך אזי ל"ל דוקא כוכבים קטנים אלא צינונים
סגי אצל כשאנו כואים שהוא יוס לא מספקינן כלל משום צינונים רק כיון שנכחין
כוכבים קטנים מאוד ולכן מספקינן שמה כנר לילה ומתלינן למחר אם הוא חול ואם
הוא שבת לא מתלינן דשמה היה יוס אצל צינונים מחזיקינן ודאי שעדיין הוא יוס
ומתלין אפילו בשבת (כן כ"ל לפרט ול"ע) ודברי הס"ך ס"ק ע' לא זכיתי להזיין):

(ט) ואם תיבף כשהוציא הולד ראשו חוץ לפרוהודור נראו ג' כוכבים בינונים
(ור"ל שנראה שכנר החשיך אלא שלא נראו כוכבים קטנים רק צינונים) סמכינן על
הכוכבים

הכוכבים ואמרי' דהוי ודאי לילה ומתלינן אף בשבת ואין הילוק בכ"ז אם התפלל
בבר או לא אלא תלוי ביציאת כוכבים (סס סעיף ה' ו' ז'):
(י) גולד כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית וצריך לבדוק היטיב שמא
יש שם ערלה כבושה ר"ל שעור הערלה נדבק מאד בבשר ואם יש לו ודאי ערלה
כבושה מלין אותו אפילו בשבת ומברכין אבל אם הוא ספק ערלה כבושה אין
מלין אותו בשבת אבל מברכין על המילה ואם ודאי שאין לו ערלה כבושה אין
מברכין וכן בשמל אדרוגינזם אין מברכין (קס"ג ס"ך סק"ד ועיין בחיבורי ח"א כלל
ה' ס"י כ"ח) וצריך לזהר הרבה האיד לעשות ואין חוששין להטיף דוקא ביום ה'
אלא ממתנין הרבה שלא יבאוהו לידי סכנה (סס סעיף ד'):

(יא) תינוק שמת קודם שהגיע להות בן ה' וה"ה להגיע לבן ה' אלא שלא
נימול בהיו מהמת איזה סיבה מלין אותו על קברו בצור או בקנה ואין מברכין על
המילה אבל משימין לו שם לזכר שירחמנהו מן השמים ויהיה בתחיית המתים
ואין עושין בן אפי' ב"ש שני של גליות דאסור לקבור ביו"ש הנפלים דאפי' למלטין
אסור (סס סעיף ה') ולאחר ל' י"א דמותר לקברו ולהסיר ערלתו דדוקא נפלים אין
קוברין אבל לאחר ל' קוברין אותו ע"י נכרי ומסירין הערלה ע"י ישראל וי"א
דאפי' לאחר ל' מלינין אותו במרתף עד למחר (סס עיין בח"א סימן תקכ"ו זמ"א
סק"ד וס"ק י"ט כ'):

(יב) הכל כשרים למול אפי' עבד אשה וקטן וערל ישראל שמתו אחיו מהמת
מילה ואם יש ישראל גדול שיודע למול הוא קודם לכלם. וי"א דאשה לא תמול דבתיב
ואתה את בריתי תשמור ואשה לאו בת מילה היא וכן נוהגין להדר אחר איש
אבל נכרי אפילו הוא מהול לא ימול כלל דכתוב המול ימול ודרשינן המל ימול
אבל ערבי מהול הוי כאלו לא נימול וכן ישראל שלא נימול בקטנותו מהמת איזה
סיבה ואינו מל א"ע במתכוין להפך ברית וכ"ש מומר הוא דומיא דנכרי ואם מלו
א"צ לחזור ולהתוך אבל צריכין להטיף ממנו דם ברית (קס"ד):

(יג) תינוק שהוצרכו למולו תוך ח' מפני הסכנה לא מקרי מילה כלל. ויכול
למול אותו אפי' נכרי אבל אם ישראל מל אותו תוך ח' דעת מקצת פוסקים דיצא
והש"ך (נסי' קס"ג סק"ג ונסי' קס"ד סק"ו) כ' דמסול מדינא וכ"כ הב"ח דצריך לחזור
ולהטיף ממנו דם ברית ומכ"ש אם נשארו ציצין המעכבים את המילה או שמל ולא
פרע יגמור ישראל המילה ליטול הציצין או לפרוע לאחר שיתרפא (סס):

(יד) כיצד מלין הותכין את הערלה כל העור החופה העטרה עד שתתגלה העטרה
ונקרא עטרה לענין מילה כל ראש הגיד והוש הסובב בין ראש הגיד להגיד ואח"כ
פורעין את הקרום הרך שלמטה מהעור בציפורן ומחזירו לכאן ולכאן עד שיראה
בשר העטרה ואח"כ מוצצין המילה עד שיצא הדם מהמקומות הרחוקים כדי שלא
יבא לידי סכנה וכל מוהל שאינו מוצץ מעבירין אותו ואחר שמוצץ נותן עליה
אספלגית או רטי' או אבק סמים העוצרים הדם ויהיה נזהר אם יש לאספלגית שפה
שיהפכנו לחוץ ולא לפנים שלא לדבק במכה ויבא לידי סכנה. מל ולא פרע
כאלו לא מל (סס):

(טו) יש ציצין המעכבים המילה ויש שאין מעכבים אותו כיצד אם נשאר מעור
הערלה (כ"כ זמ"ג) עור החופה את רוב הבשר של העטרה ר"ל ראש הגיד בין
שהוא חופה רוב הקיפה של החוט המקיף ראש הגיד שהוא עיקר העטרה כגון
חוט דק שמקיף למטה בעטרה רוב היקף העטרה אע"פ שאינו רוב גבהה של
ראש הגיד בין שהוא חופה רוב גבהה של ראש הגיד אפי' אינו חופה רוב גבהה
אלא במקום אחד אע"פ שאינו רוב הקיפה והו המעכב את המילה וכאלו לא
נימול ואם לא נשאר ממנו אלא מעט שאינו חופה לא רוב גבהה של עטרה ולא
רוב הקיפה של עטרה אינו מעכב המילה מ"מ אם הוא בהול יטול כל הציצין
הגדולים אף אותן שאינם מעכבין ואפילו אם פירש יחזור עליהן להתכן אפילו
כשאינם מעכבין המילה (סס):

(טז) קטן שבשרו רך ומדולדל או שהוא בעל בשר הרבה עד שנראה כאלו
אינו מהול רואים אם בעת שמתקשה נראה מהול א"צ למולו פעם ב' ואפילו אם
אינו נראה בעת קשוי רק כשליש עטרה (וכ"ל דזכו סלמנו זגונא נלחם ואינו
נלחם

חכמת הלכות מילה הלל קמ"ט שער דנה וישועה אדם

כדלה ועיין כ"ט ס"כ דנשנוע דמנ"ס פסק כשמואל ונלמח לה מנשנוע מידי דלדרייק מריסל סהס דנרי סמואל לידק מסיפא סהס דנרי לסנ"ג וכ"כ סנ"ג וכ"י נהדיח) דהינו מראש הגיד הואיל ונימול כהוגן וא"כ מה"ת א"צ שום תיקון רק מדרבנן משום מראית עין ולכן אם אפשר לתקן ע"י שידחוק הבשר למעלה מוטב ואם א"א א"צ להתוך כלום ואם אינו נראה בעת הקשוי רק ראש הגיד לא מבע"י אם יש לספק שמא לא התכו בשעת מילה כל העור דהוי ספיקא דאורייתא שצריך להתוך כל העור כדן אלא אפי' ידעינן בוודאי שיהיה נימול כהוגן מ"מ מדרבנן צריך להתוך כל בשר המדולדל עד שיהיה נראה כנימול בשעת הקשוי (סס) וכשחוזרין על הציצין המעכבים המילה צריך לחזור ולברך כל הברכות אבל א"א או"א קיים הילד שכבר התפלל עליו (כס"ס סע"י ד'):

(יז) ומה תראה הרעה הגדולה מהמהלים שאינם בקיאים והותכין רק מעוט מהבשר של ערלה והם ערלים מה"ת דכי היכי דמל ולא פרע כאלו לא מל כ"ש כשפרע ולא מל וכ"ש הוא שהרי פריעה הוא רק מדיבוי הכתוב המול ימול ועוד שהרי א"א שלא נצטווה על הפריעה ואפ"ה א"ל המל ימול לרבות ציצין המעכבין (כדליתא ביצנות דף ע"ג וע"ס דנ"ט ומוס') ולכן צריכים המוהלים להשגיח ע"י הדק היטיב ואם לא התך כדן אזי תיכף יחתוך הוא או אחר מה שנשאר ולא יהיה המוהל החותך סרבן בדבר מלהניח אחר כי אין זה בושח ומוטב לו להחבייש מעט אע"פ שאינו בושח מלהוציא מ"י מבשלה גדולה כזו וראוי לתקן כמו שהמנהג בק"ק פראג דאז"ה ימים אחר המילה הולכין המוהלים ובודקין התינוק אם נימול כהוגן גם שם המוהלים יש להם הברה קדישא ולכן יכולים לתקן תקנות וכן ראוי בכל הקהלות א':

(יח) ואם נולד מהול קצת אבל לא לגמרי שהיה העור הופה העטרה אפי' כבר הטיפו דם ברית ואח"כ כשנתקשה אינו נראה אלא מהול קצת צריך להתוך כל הבשר (ס"ך וע"י סס"י כס"ד) ובנולד מהול לגמרי והטיפו דם ברית ואח"כ מכה שומנו נתרבה ונמשך העור עד שלא נראה העטרה מסתפק הצי"ע ע"ש (סס):

(יט) המל מברך אקב"ו על המילה ואין הילוק במדינתנו אם האב עצמו מל או אחר ולדעת רמב"ם אם האב מוהל מברך למול ובדיעבד גם לוידין אם בידך למול או אפילו אם בידך רק ברכת להכניסו כזו לחוד יצא (כס"ס סעיף ח"ג) ולא ימול עד שגמר כל הברכה דכל הברכה צריך להיות עובר לעשייתה ודלא כיש נוהלין המראים הריפותם שתיכף כשמתחילין הברכה הותכין והו מעשה בורים וע"ה וא"צ לכסות ערות הקטן בשעת הברכה אע"ג דאסור לברך נגד ערוה אפילו של קטן מ"מ כיון שעוסק עכשיו לתקנו מקרי מחנך קדוש ולא מקרי ערוה ואם התינוק טיף עצמו יש לנקותו דלכתחלה יש ליהרר מצואת קטן אם אפשר (סעיף ט'):

(כ) האב מברך בא"י אמ"ה אקב"ו להכניסו בביתו של אברהם אבינו ומברך בין היתוך לפריעה ואם האב מל ופורע וא"כ הוא טרוד וא"א לו לברך יברך קודם שיהתוך על המילה וגם להכניסו (ע"י ס"ק ח') ונ"ל דיהוה דיברך תהילה על המילה ואח"כ להכניסו דאם יברך תהלה להכניסו צ"ע אם יברך אח"כ על המילה שהרי בלהכניסו לחוד יצא גם מברכת המילה כדאיתא בס"י י"ט ובא"י נוהגין שהאב מברך לעולם גם שהחינו אבל במדינתנו אין נוהגין כן אפילו בבנו הבכור כיון שיברך בשעת פדיון הבן ואפילו אם פטור גם מפדו"ב מ"מ נוהגין שלא לברך (סס סעיף ז"ח):

(כא) לכתחלה ראוי שיהיה המילה בעשרה לפרסומי מצוה וי"א הטעם משום דהתינוק הוא כיוצא מבית אסורין שצריך להודות בפניו ולכך אומרים הודו לה' כי לעולם חסדו אבל אינו מעכב (סעיף ו') והאב עומד על המוהל להודיע שהוא שלוהו (סעיף ט'):

(כב) נוהגין להכין כסא לאליהו הנביא שנקרא מלאך הברית לפי שקינא ואמר להקב"ה שישראל הפרו ברית א"ל הקב"ה היך שעל כל ברית וברית תהיה שם ותראה שמקיימין הברית וכשמניחו יאמר בפיו זהו כסא של אליהו ומשמביאים

התינוק יאמרו האב והעומדים שם אשרי תבהר ותקרב ישכון הציריך נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך ומהדרין להיות סנדק שהוא תיקון לעון קרי וגוהגין שאין נותנין סנדקות מב' בניו לא' שהיה כבר סנדק אצל בנו ויש מקומות שהמזהל מתפלל ביום המילה שנאמר רוממות כו' והרב פיפיות בידם כו' אבל אינו דוחה לאבל והדוחה לאבל מלהתפלל כאלו גזל את המת וכאלו סונע מעשות מצוה אם לא במקום שיש מנהג (ס"ך ס"י רס"ה):

(כג) נותנין את העדלה בהול ועפר וכן רוקקין דם המציצה אל העפר ואם הוא שבת יזהרו שלא ליקח אלא עפר מוכן כגון הול שמונה בביתו ויזהר שלא יקח הול מבהוץ:

(כד) וגוהגים לעשות סעודה ביום המילה שכל מצוה שקבלו ישראל בשמחה עדיין עושין בשמחה וכתוב שש אנכי על אמרתך ומי שאפשר לו לעשות סעודה ומקמץ ואינו נותן רק קאווע או י"ש ומיני מתיקה לא יפה עושה והגר"א מיחה בהם ואם נמצאו בני אדם מהוגנים שם ומזמנין אותו ואינו הולך הוי כמנודה לשמים. עוד נהגו לעשות סעודה במיני פירות ומשקין בליל שבת שקודם המילה והיא ג"כ סעודת מצוה (סעי' י"ח):

(כה) מי שיש לו ב' תינוקות למול יכול לברך ברכה א' לשניהם ואפי' אם ב' מזהלים יברך הראשון על המילה ויכוין גם להוציא השני והשני יברך אשר קדש ידיד ויעלה גם על הראשון ודוקא שנתכוונו לכך ולא השיחו כנתיים בדבר שאינו מצרכי מילה ולכן הנכון שלא יביאו הב' לבית הכנסת עד שימולו הא' ואח"כ יביאו הב' ויברך ואפי' אם מלין שניהם בבית א' יעשו כן ומ"מ אם ירצו יכולין לפטור בכרכה א' ובלבד שיתכוונו לכך ולא ישיחו (סעיף ס')

(כו) לאחר המילה המזהל או איש אחר מברך אשר קדש ידיד כו' ונותנין לתינוקות לשתות אבל הנכון שהסנדק או השמש ישתה כולו או מלא לוגמיו כדין כל דבר ששעון כוס (וסלח מנהגי נילס ידועי ומנואל עוד סס נס"י רס"ה):

(כז) מילה בין בזמנה ובין שלא בזמנה דוחה צרעת שאם יש בהרת בעור הרלעה אע"פ שיש בקציצת הבהרת ל"ת שנאמר השמר בנגע הצרעת מ"מ אתי עשה דמילה ודוחה ל"ת אבל אם לאחר שנימול גדל הבשר במילתו עד שאינו נראה מהול וצריך להתכו כדלעיל סי' ט"ז מ"מ אם יש בהרת באותו הבשר אסור להתכו עד שיתרפא כיון שאין צריך למולו פעם אחרת אלא מדרבנן. (רס"ו) ונ"ל דאפילו אם הוא ס' אם מהלו אותו כהוגן בתחלה וא"כ הוא ס' דאורייתא מ"מ אין ס' מוציא מידי ודאי שהרי בודאי עובר על ל"ת מה"ת (רס"ו):

(כח) מילה בזמנה דוחה שבת וי"ש שנאמר ביום השמיני וקבלו חז"ל אפילו בשבת אבל שלא בזמנה אינו דוחה אפילו יו"ט א' כדלעיל סי' ו'. ואפילו בזמנה אינה דוחה אלא המילה ומריעה ומציצה ואפי' פירש חוזר על ציצין המעכבין דהיינו אם נשאר מהעור עור החופה רוב גובהה של עטרה אפי' במקום א' אבל על שאינן מעכבים כגון על מיעוט העור במקום א' אם לא פירש חוזר אבל אם פירש אינו חוזר. ומותר לתת על המילה אספלינית וכ"ד שדרכו לעשות בהול (סס):

(כט) האיזמל שמלין בו הוא מוקצה מחמת חסרון כים שהרי מקפדין עליו הרבה ולכן אין לטלטלו בהנש אפילו קודם מילה ולאחר שמל חולקים הפוסקים אם מותר לטלטלו ואמנם כל זמן שלא הסירו מידו מותר להוליכו למקום המשתמר (מ"ח ס"י של"ח) ואם הוא ג"כ פורע וצריך להניח מידו כ' א"ד (סס) שיקבל אחר מידו והוא יוליכו למקום המשתמר ובדיעבד כשיש חשש שלא יגנב יש לסמוך על רמ"א וש"ך בנקה"כ דמותר לטלטל ומשמע אף לאחר שהניחו מידו (סס):

(ל) מכשירי מילה אין דוחין שבת וי"ט לפיכך אין עושין סכין למיל בו. ונ"ל דה"ה אם הוא אינו חד אסור להשתחו בו במשחות שהרי הוא מתקן כלי והוי אב מלאכה ואין שותקין סממנים ולא מהמין לו חמין לרחצו שהרי כ"ז הוא אב מלאכה ודוחין המילה עד יום א' ואפי' ע"י נכרי אסור אבל דבר שאינו אלא משום שבות כגון להביא ממקום שלא ערבו מותר ע"י נכרי דהוי שבות דשבות ואם הכין סממנים מע"ש ונתפורו מהלוקת בין הפוסקים דרמב"ן מתיר כיון שזמן המצוה הוא

הוא היום אע"פ שיודע שאה"כ יצטרך להלל שבת לשחוק סממנים אה"כ מותר משום סכנת נפש ודעת רוב הפוסקים דוחין המילה עד יום א' (סס ונס"ך סק"ו): (לא) במדינות אלו נוהגין לרהצו בהמין שהוחמו - מע"ש או מטמינין לו חמין ואה"כ רוחצין אותו במ"ש וכן ביום ג' למילתו ויזהרו שלא ישרו סדין במים דהוי כיבוס אלא ישים הנכרי הסדין תוך המים אבל אסור לומר לנכרי להחם מים דבזמננו אין סבנה בלא רהיצה וכ"ז בסתם אבל אם יש שום השש סכנה אם לא ירהצו אותו מותר להלל עליו שבת כשאר הולה שיש בו סכנה (ל"ח ס"י סל"ח): (לב) אדם שלא מל מעולם או שלא פרע (מ"ח סס) לא ימול או יפרע בשבת שמא יקלקל ונמצא חילל שבת ואם כבר מל פעם א' מותר ואפי' אם הוא אביו: (לג) דין אם נולד בהש"מ מבואר לעיל סי' ו':

(לד) קמן שנולה כשהוא מהל ומי שיש לו ב' ערלות. ואנדרונינוס. ויוצא דופן. ויליד בית שלא טבלה אמו עד שילדה נימולים לשמונה אבל אין דוחין שבת וי"ט. ודין מין שנולד בהדש ז' או ה' מבואר בש"ע סי' רס"ז סעיף י"א:

(לה) ישראל שהמיר ונולד לו בן מישראלית מלין אותו בשבת ולא היישינן שמא יוציא אותו לתרבות רעה כיון שאמו ישראלית אבל כשאמו ג"כ מומרת ונתנו את הבן למול אין מוהלין בשבת דשמא יחזרו בהן ויוציאו אותו לתרבות רעה (ט"ז וס"ך) וישראל שנולד לו בן מנכרית אין מלין בשבת שהולד כמותה. ממזר מלין אותו אפי' בשבת ומברכים עליו ברכת אשר קדש ידיו עד בורת הברית אבל א"א קיים את הילד דלא ניהא לישראל לקיים ממזרים וכן א"א כשם שנכנס לברית כו' ומפרסמין בשעת מילתו שהוא ממזר וי"א שקורין שמו כידור ע"ש הפסוק כי דור תהפוכות ומלין אותו בהצר בית הכנסת ובתיקוני זוהר ד' " משמע דאין מכניני' לו חול להשיף דם ברית לתוכו וכן אין נותנים הערלה בחול ע"ש:

(לו) נהגו ששני מוהלים מלין בשבת אע"ג דיש מהמירין ונ"ל דעכ"פ במקום שנהגו שמכבדין ג' למציצה בשבת לא יעשו כן אלא הפורע ימצוץ (סס"י רס"ו):

כלל ק"ג. דין פדיון הבן (סי' ס"ה):

(א) מ"ע מה"ת לפדות כל איש מישראל בנו שהוא בכור לאמו הישראלית בה' שקלים והם לפי השבון הגר"א שלשים זהו ומעט יותר וכן נהגו פה ק"ק וילנא וקרוב לזה שמעתי שבק"ק פראג נותנין חצי סאפרען ועוד כמה קרייצער שעולה ג"כ כמעט כהשבון הזה (אמת סכ"כ צניאור הגר"א צ"ד אך זוכרני שצימניו היו נותנים חרצנים זהו פוליס סהס ה' ר"ט דסתם ר"ט צמדינה זו הוא ה' זהו וכליתו מטקלים פ"ב מ"ד סהיו סוקלין דרכונות מזרו לסקול סלעים מזרו לסקול טבעין ע"ש צפירות סרמנ"ס דתמיד נותנים כפי המטבע היותר גדולה וע' צרמנ"ס פ"ח מהל' סקלים הל' ד' נחלית הסקל מלוחה סיחן מחלית מטבע של אותו זמן בכל מקום וע' צכורות ד' כ"ב צגמ' ומ"מ עכסיו צקהלתו כחצטל סס ר"ט אלא כוזל ול"כ לריך ליתן ה' כוזל כ"ל ונחשכנו אין לאי' דהמס סר"ט הוא ו' זהו). ואין האשה חייבת לפדות בנה:

(ב) ה' שקלים אלו נותן לכהן א' או אפי' לעשרה בין בבית א' בין בזה אחר זה וי"א דלכהן א' צריך ליתן בב"א (דו"פ צס"ס רס"ל) ואע"ג דבלשון הגמ' ופוסקים שכי' יצא משמע דלכתחלה לא יעשה כן נ"ל דל"ד דלא יהא אלא כשאר מתנות כהונה ועיין סי' ס"א לענין זרוע ולחיים:

(ג) אלו ה' סלעים נותנין לכהן בין כסף או בשוה כסף מכל דבר שירצה הויץ מעבדים וקרקעות ושטרות שיש לו על הבירו ואם פדה בהם אינו פדוי מה"ת אבל אם נתן שט"ח לכהן על ה' סלעים אע"ג שהוא חייב ליתנם לו ומה"ת הוא פדוי מ"מ מדרבנן אינו פדוי גזרה שמא יאמרו פודין בשטרות שיש לו על הבירו ואם נתן לו כלי שאינו שוה בשוק ה' סלעים וקבלו הכהן בה' סלעים אם הוא שוה ה' לשום אדם בנו פדוי ואפי' לא שמו הכלי בתחלה אם הוא שוה ה' סלעי' בנו פדוי ואם אינו שוה אינו פדוי ומ"מ אם הכהן רוצה להתווק הכלי א"צ להחזיר לו אלא ישלים לו עד ה' סלעים:

(ד) מתנה על מנת להחזיר מהני ובנו פדוי. ודוקא שאמר לו הרי לך ה' סלעי' ע"מ להחזיר לי דבכה"ג גומר בלבו שעה א' לשם מתנה כלומר מעכשיו תהא נתונה

נהנה לך מיהו תהוירם אה"כ אבל בשאומר הילך ה' סלעים ואתה תהוירם לי ולא א"ל על מנת או אפי" לא אמר כלום אלא שאומר סתם הילך ה' סלעים אלא שדעתו שיהויר לו כלן או מקצתן ולולי זה לא היה נותן לכהן אע"פ שהכהן לא היה לו כלום וגם לא היה דעתו מתחלה להחזיר לו אינו פדוי כיון דלא נטר בלבו שעה א' לשם מתנה כללו ש"ד שצריך שיהיה דעת האב ליתנו במתנה נמורה לפי שעה ויאמר כן בפירוש לכהן אני נותן לך במתנה נמורה לפי שעה ע"מ להחזיר לי וכיון שהוא אומר כן בפירוש לכהן והכהן מרוצה בזה בנו פדוי אבל אם היה דעת הכהן שלא להחזיר אינו פדוי ומ"מ אפי" נתן לו בסתם רשאי הכהן להחזיר לו הפדיון אך לא יהיה רגיל להחזיר לכל שלא להפסיד שאר כהנים שמתוך כך יתנו הכל לזה הכהן וכ"ש שמוה הטעם לא יקבל ע"מ להחזיר ומ"מ לעניים מותר להחזיר בכל פעם:

(ה) הפייש ה' סלעים לפדיון בנו ונאכרו הייב באחריותן עד שיבואו ביד כהן: (ו) אמר לכהן ישנותן לו לפדות את בנו אסור לחזור בו ודינו בכללן כמו גבי מלה בס"א:

(ז) סדר פה"ב מביא הנכור לפני הכהן ואומר לו שהוא פטר רחם מאשתו הישראלית והכהן שואל אותו במאי בעית טפי בבגד בכורך או שתתן ה' סלעים דמחייבת מה"ת (ול"ע סה"ט) אם הלז כולס להניס סכן לכסן אינו יולל רק לריך לפדותו דוקא כדל"י בס זכמ"ח) והאב אומר הפין אני בבני בכורי והילך ה' סלעים בפדיונו ובשעה שרוצה ליתן המעות לכהן מברך אקב"ו על פדיון הבן ומברך שהחיינו ואח"כ נותן המעות לכהן כדי שתהא הברכה עובר לעשייתן וכן הפודה עצמו מברך נוסח זו ומי שהוא עשיר נכון לעשות סעודה והיא סעודת מצוה ולאחר המוציא פודין אותו ואם יש יין בעיר מברך הכהן על היין מיד אחר הפדיון ואם אין יין אין פודין לפני נט"י ומברך הכהן שהכל על שבר או י"ש ואין נוהגין לברך שהשמה במעונו ואם האב כאן ודאי אין ראוי לפדותו ע"י שליח אבל אם אין האב כאן אע"ג שיכול לפדותו במקום שהוא שם ואומר לכהן יש לי בכור לפדותו והכהן אומר במאי בעית כדלעיל מ"מ אם הוישש האב ישכח או לא יהיה שם בהן וכיוצא בו מותר לעשות שליח שיפדה את בנו והשליח מודיע לכהן שהוא שליח מאבי הבן לפדותו וכן הב"ד יכולין לפדותו וכ"ש אבי אביו (עס"ך ס"ק י"ס וזכ"ל טע"ל ח"ה לענין כיסוי דס):

(ח) אין הנכור ראוי לפדיון עד שיעברו עליו ל' יום ואחר ל' יום דהיינו ביום ל"א יפדנו מיד שלא ישהה המצוה כדנפק" מושמרתם את המצות מצוה שבא לידך אל התמיצנה ואם חל יום ל"א בשבת אין פודין אותו בשבת וה"ה ביו"ט דהוי כמקה וממבר אלא ימתין ליום א' ואם רצה יכול לפדותו בליל מצאי שבת דמותר לפדות בלילה אלא שנוהגין להמתין לפדות עד יום א' ולכן אם חל יום ל"א בתענית צבור והוא רוצה לעשות סעודה וא"כ כשיעשה ביום הפדיון וכליל הסעודה אין כאן פרסומי מילתא עושין הסעודה בלילה שלפני התענית ופודין אותו או בלילה או אם ירצה כשהל יום ל' בע"ש וכבר נעשה הבן כ"ט יום י"ב שעות תשצ"ג הלקים שהוא חדש כמשי"כ מכן חדש תפדה ולכן בשעה שכבר עבר כ"ט י"ב תשצ"ג יכול לפדותו וכן בתענית צבור יפדנו ביום ל' לאחר שעברו עליו החדש ימים שהם כ"ט י"ב תשצ"ג ואם ירצה יכול לפדות ביום התענית ולעשות הסעודה בלילה של אחריו (ס"ך ס"ק י"ח) אבל במ"א ס"י של"ש כ' דהפדיון צריך להיות דוקא ביום ל"א דאז הוא מבן חדש ומעלה אבל לאחר כ"ט י"ב תשצ"ג לא נקרא חדש ומעלה וכדאמרין אין מהשבין שעות להדשים:

(ט) מותר לעשות פה"ב בתה"מ אע"ג דאין מערבין שמהה בשמהה דדוקא שמהת נשואין אסור דשמה הרבה (סעי' י"ח):

(י) תינוק בכור שחלה (כל"ל נס"ך) ולא נתרפא עד יום ל"א אע"ג דמצות פדה"ב נעשית בעיקר זמנה יש להקדים המילה משום דהמילה היא אות הננסת ברית ואלמלא קבלת הברית אין הויב למצות פדה"ב ואח"כ יפדה אותו בו ביום (ס"ך ס"ק י"ג):

(יא) מה הבן בתוך ל' ואפי" ביום ל' וכן אם נעשה מרפה ודאית קודם שעברו עליו

חכמת הלכות פדיון הבן כולל ק"ג שער הנה וישועה אדם 389

עליו ל' יום אע"פ שהיה [אח"כ] שנים הרבה (עס"ד ס"ק ט"ז) אינו חייב בפדיון ואפי' הקדים ונתן לכהן הפדיון יחזירו לו ואם מת לאחר ל' יום חייב לפדותו ולברך על פדה"ב אבל לא יברך שהחיינו ואע"ג דאם מת אביו ויורשו מברך דיין האמת וגם שהחיינו היינו כיון דזוכה לירושה משא"כ הכא (ולא מת זיוס ל' לחסר טעמו עליו כ"ט י"ג תשל"ג תליא צפלוגתא דלס"ך חייב ולמ"ס פטור ונ"ל דהכסן הוי כמוליא ומציקו ועליו הכלים):

(יב) מי שפדה בנו בתוך ל' יום ואמר לו מעכשיו אין בנו פדוי אפילו המעות עדיין בעין כיון דלא שייך בו פדיון מסתמא מתנה נתן לו ואם א"ל לאחר ל' יום אע"פ שאין המעות קימים לאחר ל' יום מ"מ בנו פדוי וי"א דאם אין המעות קימים או שהחזירו לאב תוך ל' יום אפי' בדיעבד אינו פדוי וכן אם לא אמר לו כלום אלא שנתן לו סתם בתוך ל' לפדיון בנו יש בו ג"כ מחלוקת (עיי' ט"ז וס"ך סע"י י"ג) ולכן טוב לחזור ולפדותו:

(יג) מי שהוא ספק אם הוא חייב בפדיון פטור שהכהן הוי הממע"ה:

(יד) מת האב בתוך ל' יום הרי הבן בחזקת שלא נפדה עד שיביא ראיה שנפדה ואם מת לאחר ל' יום בחזקת שנפדה עד שידועותו שצוה אביו שלא נפדה:

(טו) עבר האב ולא פדה בנו כשיגדל חייב לפדות את עצמו אם לא פדאוהו ב"ד כדלעיל ט"ז וט"מ אם אין נכסים לאב ולא פדאוהו ב"ד כותבין לו על ט"ס כסף או ד"א שאינו נפדה ותולין בצוארו כדי שידע שלא נפדה:

(טז) אין פדיון הבכור תלוי אלא בפטר רחם שאם אינו בכור לאם אע"פ שהוא בכור לאב אינו חייב לפדותו ואם יש לו כמה נשים ויש לו בכור מכל א' וא' חייב לפדות כלם וכהנים ולוים פטורים מפדה"ב ואפי' כהנת ולויה נשואה לישראל אין הבן חייב בפדיון שאין הדבר תלוי באב אלא באם שנאמר פטר רחם בישראל ואם נתעברה מנכרי אם היא לוויה פטור מפדיון שאין לוויה מתהללת מביאה פסולה אבל אם היא ישראלית או כהנת חייב בפדה"ב שהרי תיבף כשנבעלה לפסול לה הרי נתהללה מן הכהונה ולא נקראת עוד כהנת ומ"מ אין האם חייבת לפדותו כדלעיל ט"ז א' אלא כשיגדל הבן יפדה א"ע. ודוקא שנתעברה מן הנכרי אבל אם לא נתעברה ממנו רק שזנתה עם נכרי ואח"כ נתעברה מישראל חייב האב הישראלי לפדותו דלא יהא אלא שהיא ישראלית. ואם היא אושרת שמישראל נתעברה והישראל מבחישה ואומר שמנכרי נתעברה וא"כ האב ודאי פטור לפדותו שהרי הוא אומר שאינו בנו וה"ל הכהן הממע"ה והבן נמי פטור שיכול לומר שהוא מאמין לדברי אמו שאומרת שלא זנתה עם נכרי וא"כ היא נשארת בכהונה ופטור ודוקא בשויה פנויה אבל אם היתה נשואה כיון שבעל נאמן לומר לענין ירושה ושאר דברים י"א דצריך הבן לפדות עצמו (ט"ד ס"ק כ"ג):

(יז) כהן שגולד לו בן הלל (כגון מנכוסה או חלוה וסלף פכולים לכהונה כמבואר בלש"ע ס"י ו' ז') וא"כ אע"ג שהיא הללה מ"מ דינה כישראלית וחייב בפדה"ב אלא שמי"מ פטור דהאב בעצמו זוכה בממון ולכן אפי' אם מת האב לאחר ל' יום יורש בנו ממנו הלכך יפריש ה' סלעים ויעבב לעצמו אבל אם מת האב בתוך ל' יום וא"כ לא זכה האב עדיין בפדיונו ולכן חייב הבן לפדות א"ע:

(יח) הכותית והישפחה שילדו ואח"כ נתגיירו ונשתהדרו וילדו אח"כ פטור שאין זה פטר רחם (כעיי' כ"א ע"ס):

(יט) המפלת אחר ארבעים יום פומר את הבא אחריו שהרי הנפל בכר פטר רחם אבל ראש של נפל אינו פטר לפיכך בן ה' חדשים שהוציא ראשו והוא הו' והחזירו ומת או בן ט' שהוציא ראשו אפי' אחר שמת והחזירו ואח"כ יצא אחיו וילדה ולד קיימא אינו פטר רחם שהרי נפטר בראשו של ראשון ומשתצא פדהתו פומר הבא אחריו וכן המפלת במין בהמה היה ועוף שחצי פרצוף פניהם דומה לצורת אדם או סנדל או שליא או שפיר מרוקם (פ"י מח"י ט"ל צמר כלות סנדל ופירוט סליא הכים שהעונר מונח צמוכו ומ"י ספיר מרוקם חתיכה ט"ל צמר ויש צמ לורה

(לדס) (ענין) או שיצא הולד מהוחך איברים איברים הנולד אחר כל אחר מאלו אינו פטר רחם (סעיף כ"ג):

(כ) בן ח' שהוציא ראשו מת והמפלת שפיר מלא דם או מלא מים או מלא גוונים והמפלת כמין דגים וחגבים ושקצים ורמשים והמפלת ליום ארבעים הנולד אחר כל ילד בכור לפדיון וכל זמן שאין איבריו מרוקמים אין פוטר הבא אחריו ואפי' בזמ"ז סומכין ע"ז (סעי' כ"ג) ובתשו' ה"צ סי' ק"ד מסיק בזמ"ז כל שעברו ארבעים יום והפילה שפיר הבא אחריו פטור מפה"ב ואפי' הרוצה להחמיר עכ"פ לא יברך אלא יתן לכהן דמי הפדיון בלא ברכה אבל מעיקר הדין פטור (וכ"ל סכן יש לנהוג לפדות כלל זככה):

(כא) יוצא דופן והנולד אחריו נדרנו שניהם פטורין הראשון מפני שלא יצא מהרחם והשני מפני שקדמו אחר (סעי' כ"ד):

(כב) דין יולדת זכר ונקבה ואינה יודעת איזה יצא ראשון וכן שתי נשים שילדו מפני שאינו בנמצא כלל לא העתקתי ומבואר בש"ע מסעיף כ"ה עד סוף הסימן:

שער השמחה. הלכות אבילות

כלל קנ"א. דין ביקור חולים ורפואה וגוסס (סי' סל"ו סל"ז סל"ח סל"ט)

(א) מצוה לבקר חולים. הקרובים והחברים נכנסים מיד אבל הרחוקים אינם נכנסים אלא אחר ג' ימים כדי דלא ליתרע מזליה להטיל עליו שם חולה ואם קפץ עליו החולי אפילו הרחוקים נכנסים מיד ואפילו הגדול ילך לבקר הקטן ואפילו כמה פעמים ביום ואפילו בן גילו (כ"ל סנוול נסעמו) שנוטל א' משישים מחליו אפי"ה יבקר וכל המוסיף ה"ז משובה. ובלבד שלא יהיה לצורה על החולה אבל השונא לא יבקר חולה ולא ינהם כאבלו שלא יחשוב ששמח לאידו ואינו אלא לצער לו אבל ללוותו מותר דזה סוף כל אדם ומיהו הכל לפי השונאים והשנאה: (ב) כשהחולה יושב על הארץ לא ישב המבקר ע"ג ספסל שגבוה ממנו שהשכינה למעלה מראשותיו אבל כשהחולה מושל במטה מותר:

(ג) עיקר מצות בק"ח שיבקש עליו רחמים ואם יבקר ולא יבקש לא קיים המצוה ולכן אין מבקרין בג' שעות ראשונות של יום מפני שכל חולה מיקל עליו הליו בבקר ולא יהוש לבקש רחמים ולא בג' שעות אחרונות של יום שאז מכביד עליו חליו ויתאש מלבקש:

(ד) כשמבקש רחמים אם מבקש לפניו יכוד לבקש בכל לשון שירצה שהרי מבקש בביכול לפני השכינה שהיא אצל החולה אבל כשמתפלל שלא בפניו דאז מלאכי השרת נזקקין להעלות תפלתו ואינם מכירים בשאר לשונות ולכן מתפלל דוקא בלשון ק"ו ויכלול אותו בתוך חולי ישראל שמתוך כך תפלתו נשמעת יותר ויאמר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל ובשבת יאמר שבת היא מלועוק ורפואה קרובה לבא ורחמי מרובים ושבתו בשלום:

(ה) המבקרים אומרים לו שיתן דעתו על עניניו אם הלוח או הפקיד אצל אחרים או אחרים אצלו ואל יפחד מפני זה מהמות (ח"ל ספר חסידים סי' תשי"ו סמע עלה וקבל מוסר סמע עלה נחיים וקבל מוסר מאחרים שהרבה לחייתו סליו נחליים ונני ניתס לא עשו מנחתם וזהו שנלמד למען תחכם נחמיתך עוד שם כסקרנו ימי חרס למות ינוה לפני עדים ואפי' לאצו לא יחמין כ"ס לנניו ולאשהו עכ"ל):

(ו) אין מבקרין לא להולי מעים משום כיסופא ולא להולי עין ולהולי ראש שהדבור קשה להם וכן לכל חולה שהדבור קשה לו אין מבקרין אותו בפניו אלא נכנסין בבית החיצון ושואלים ודורשין בו אם צריכין לנכד ולרבך לפניו וכיוצא בו ושומעין צערו ומבקשים עליו רחמים. ומבקרין חולי נכרים מפני דרכי שלום:

(ז) בחולי מעיים אין האיש משמש את האשה פן יתגבר יצרו כיון שהוא בריא אבל האשה משמשת את האיש כיון שהוא חולה:

(ח) נוהגין לברך החולים בבהכ"נ ואם הוא מסוכן מותר לברך אפי' בשבת וי"ש וילך אצל חכם שבעיר שיבקש רחמים עליו:

(ט) ניהום אבילים קודם לבק"ח דניתום אבילים הוא ג"ח לחיים ולמתים וזה

הכמת הלכות אבילות כלל קנ"א שער השמה אדם

דוקא כשא"א לקיים שניהם אבל כשאפשר לקיים שניהם בק"ה קודם כדי שיבקש
דהמים עליו שיהיה או לכבוד ולרביץ לפניו דהוי כאלו מהייהו:

(י) הולה שמת לו מת אין מודיעין לו שמא תטרף דעתו עליו ואפי' אם נודע
לו אין מצוים לו לקרוע שמא תגדל דאגתו ואין בוכין ואין מספידין בפניו בין על
מתו ובין על מת אחר אע"פ שאינו קרובו שיפחד שגם הוא ימות ומשתקן את
המנהגין אפילו אינו קרובו שע"ז נזכר למיתת אותו פלוני (פ"ז):

(יא) המנהג בקהלות ק' ובפרט בקיק ברלין כשאדם הולה ביום ג' לחלו (כדלמנח
כלל הכניזו דמלס) הולכין אליו גבאי בק"ה או שאר אנשים ואומרים לו אתה ידעת
שכן הוא התיקון והמנהג אצל כל החולים ולכן אין לך לדאוג מזה כלום ולכן תעשה
צוואה מה שתרצה ומה שאתה חייב או אהדים חייבין לך ועוד אומרים לו התודה
כי כל המתודה על הטאין מזהלין לו וכיון שבאותן הקהלות המנהג כן אין החולה
דואג מזה כלום וכן ראוי לתקן בכל עיר ועיר אך במקום שאין מנהג זה אין אומרי'
כן לחולה שמא ידאג על מיתתו שכן דרך ההמון לדאוג כשאומרים לו התודה
ומ"מ כשרואין המבקרים שנטה למות מסבבים עמו בדברים ואומרים לו התודה
ואל תדאג מזה כי הרבה התודו ולא מתו והרבה שלא התודו ומתו ובשכר שאתה
מתודה אתה חי וכל המתודה יש לו הלע"ה ואם אינו יכול להתודות בפני יתודה
בלבו ואם אינו יודע להתודות אומרים לו אמור יה"ד שתהא מיתתי כפרה על כל
עונותי וא"א כל אלו הדברים בפני ע"ה ולא בפני נשים וקטנים שמא יבכו וישברו
לב החולה אלא מוציאין אותן להוציא וגם יאמרו לו שיבקש מחילה לכל מי שחטא
כנגדו בין בממון ובין בדברים:

(יב) סדר וידוי שכ"מ לרמב"ן. יעשה צוואה ויבקש מחילה לכל מי שחטא
ויבקש מרבים שיעזרוהו בתפלה ויעשה תשובה שלימה דהיינו שיגמור בלבו שלא
לשוב עוד לעשות מכל מה שעשה ויטול ידיו (וינרך ענט"י כ"כ רי"ז נתיב כ"ס ול"ע)
ויתעטף בציצית ויאמר ה' אלהים אמת ותורתו אמת ומשה נביאו אמת ובשכמל"ז
ויקרא אשרי יושבי כו' עד סוף המזמור ומזמור תפלה לדוד הטה ה' אונך מזמור
פ"ו. ומזמור ד' למנצה מזמור לדוד בקראי ענני. ומזמור קנ"א אשא עיני כו'.
ואה"כ וידוי שכ"מ וזה נוסחתו מודה אני לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו אלהי
אברהם יצחק ויעקב אלהי אלהים ואדוני האדונים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת
אין עוד עושה שמים וארץ עושה חסד ומשפט בארץ היה הוה ויהיה שרפואתי
בידך ומיתתי בידך יהר"מ שתרפאני רפואה שלימה כי אתה אל רופא רחמן ואם
אמות ההא מיתתי כפרה על כל הטאין ועוונתי ופשעי שחטאתי ושעויתי ושפשעתי
לפניך ותן חלקי בתורתך ובגן עדן וחכני לעולם הבא הצפון לצדיקים ואני מודה
ומאמין שהאל הבורא והברך שמו הוא ברא כל העולמות והאציל וברא ויצר ועשה
והוא המשגיח לברו בכל העולמות ואין שום מציאות לכל העולמות בלתי השגחתו
ומאהבתו את אבותינו בהר בעמו ישראל ונתן לנו תורתו אשר היא נצחית וקיימת
על ידי גאמן ביתו משה רבינו ועל ידו נתן תורה שבכתב שהיא תורתנו הקדושה
אשר בידינו וגם מסר לו בעל פה פירוש התורה והיא הגמרא הקדושה אני מאמין
שזה מסר הקב"ה למשה ומאמין שדבר עם נביאיו הקדושים והם ספרי נביאים
זכתובים ואני מאמין שיביא לעמו ישראל משיח צדקנו כאשר נהיה ראוי לפניו
לגאלנו ושיחיה המתים. וכשהשעה דהוקה יזקוף אצבעותיו למעלה ויאמר רבש"ע
הריני מקבל עלי המיתה בפועל ממש בשמה ובלב שלם לקיים מ"ע כוללת כל
המצות ותיקון כל הלאוין שכולן נתקין לעשה להעביר מהשבת יצה"ר אשר הפץ
להדיח גשמתי מעבודת הקודש והנני מוסר גופי ונפשי ורוחי ונשמתו על יחוד שמך
הגדול (ע' יונת חלס ד' פ"ט) וחכני ליתך שם קדשך באהבה רבה וחיבה יתירה
לסלקא יקרא מתתא לעילא לאתר דשקיא עמיקא דבירא נגיד ונפיק ותהיה מסירת
נפשי בסוד מי נוקבא ליחרא קוב"ה ושכינתיה ברהימו ודחילו ביהודא שלים ולכתר
לאמיצנא מעילא לתתא מההוא שקיא דנחלא לכל דרגא ודרגא עד דרגא בתראה
ולקשרא קשרא דכולא כמו שנאמר כי שם ה' אקרא הבו כו' יהר"מ שיהא שלום
מנוחתי ויכוין בשם יתעלה ובמעמד הר סיני ויאמר שמע ישראל כו' בשכמל"ז. ולפי

צחות

צחות החולה כן יאריך בדברי וידוי ותחנונים. ויאמר עלינו לשבח עד ע"כ נקה לך ואמת ויציב עד עזרת:

(יג) הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו ליתן גש ולמתנה ולענין כהן אם מותר ליכנס בבית שיש בו גוסס יש מתירין ויש אוסרין ומ"מ א"צ להקיצו ולהגיד לו כשיש גוסס כמו שצריכין להקיצו כשיש מת כדלקמן כלל קנ"ט וכן אם הגידו לו והוא ערום מותר להמתין עד שילבש עצמו ואח"כ יצא וקרוב הדבר לומר שא"צ לצאת כלל מבית שיש בו גוסס דדוקא לכתחילה אסור ליכנס אלא שנכון להחמיר ולצאת (סי' ע"ע ס"ך סק"ד וסי' של"ט):

(יד) אסור לעשות דבר לקרב מיתתו ולכן אין קושרין לחייו כדי שלא יפתח פיו ואין שומטין הכר מתחתיו ואין נותנין אותו ע"ג חול כדי שלאחר שימות לא יחטמו אותו הברים כללו של דבר שלא יגע בו כלל וכל הנוגע בו ה"ז שופך דמים ולמה הדבר דומה לגר מטפסא שכיון שנוגע בה אדם מיד נכבה ואין קורעין ואין הולצין ולא מספידין עליו ולא מכניסין עמו ארון לבית עד שימות ואין פותחין עליו בצ"ה עד שתצא נפשו וכן אין הוצבין לו קבר עד אחר שימות ומ"מ כיון דמצד הדין מותר אם אין החולה מרגיש בזה ולכן אם הוא בע"ש וחוששין שמא לא יספיקו לקברו וגם אסור להניחו פתוח ולכן צריך לשער שאם יהיה שהות שאם לא יספיק לקברו אזי יסתמו דקבר ברי"ה קודם שנת (ס"ך סק"ו) ואסור להצוב ישום קבר להיות פתוח עד למהר שלא יקברו בו המת באותו היום ויש סכנה בדבר וכן אסור לגרום שימות מהרה אע"פ שהוא גוסס זמן ארוך ויש צער גדול למת ולקרוביו ואסור להשמיט הכר והבסת מתחתיו מכה שאומרים שיש נוצות מקצת עופות שגורמים זה וכן לא יזיזו ממקומו או לשום מפתחות בהכניס תחת ראשו כל זה אסור אבל אם יש שם דבר שגורם עיכוב יציאת הנפש כגון שיש שם באותו בית קול דופק כגון הוטב עצים וכיוצא בזה מותר להסירו דאין בזה מעשה כלל אלא שמסיר המונע ואינו נוגע בו כלל:

(טו) מי שאמרו לו ראינו קרובך גוסס היום ג' ימים צריך להתאבל עליו דודאי כבר מת דדוקא בעודו לפנינו השוב כחי אבל לא כשאינו לפנינו:

(טז) כיון שנשמה אדם למות אין רשאי ליפרד ממנו כדי שלא תצא נפשו והוא יחידי מפני שהנפש משתוממת בשעה שיוצאת מן הגוף ומצוה לעמוד על האדם בשעת יציאת נשמה שנאמר וחי עוד לנצח לא יראה השחת כי יראה חכמים ימותו וגו' (סימן של"ע סעיף ז' ג' ד') וידברו עמו דברי תורה או יאמר תהלים (ס"ח):

(יז) מנהג לשפוך כל המים שאובים שבשכונת דהמת היינו ג' בתים והטעם שידעו הכל שיש בו מקרה מות ולא יצטרך להודיע בפה ויהא מוציא דכה ועוד שמלאך המות מפיל במים טפת דם המות (סס):

(יח) לאחר שמת לא יזיזו אותו תיכף שמא נתעלף אלא ישהה מעט ונוהגין להניח אצל גהריו נוצה ואם נשאר מונח שם בידוע שמת ואז אומרים תיכף צדוק הדין וכשמגיע לדין האמת קורע האבל והעומדים שם כמבואר בכלל שאחר זה סי' ד' ועכשיו נוהגין לומר צ"ה בבית הקברות ויש שאומרים אותו בעוד שהמת עדיין בבית ונ"ל שהאבלים יאמרו תיכף כמש"כ בש"ע כי בן עיקר הדין ואם הוא ירש את המת מברך ג"כ שהתינו כמבואר בה"א כלל ס"ב סי' י"א ומברכין ברכת דיין אמת אפילו בשבת ויו"ש (דוקא):

(יט) העומדים אצל הגוסס לא יעסקו בדבריש בטלים אלא יעסקו בתורה או בתהלים כמבואר במעבר יבוק ויזהרו יפה העומדים שם שלא יצא שום אבר ממנו חוץ למטה כי כל אבר שיצא חוץ למטה בשעת מיתה אינו נכנס עמו לקבורה ולכן כתיב ביעקב ויאסוף רגליו אל המטה ולכן יתקנו המטה בענין זה דהיינו שיעמידו כסאות (סקורין סטולין) סביב מטהו בכדי שלא יוכל להוציא ידיו או רגליו לחוץ ומ"מ אם לא עשו כן והוציא אבר אסור להחזירו שהרי אסור ליגע בגוסס:

(כ) כבר כתבתי בחיבורי ה"א כלל ס"ז סי' י"ט דאסור לשלשל המת בשבת אפי' כשהוא מלובש אפילו ע"י כבר או חינוק אם לא שהוא במקום שאם ינוחנו שם במטה

393 חכמת הלכות אבילות כלל קניא קני"ב שער השמחה אדם

במטה יסריה או שמלוכלך בטיט וצואה מותר ע"י כבר או תינוק או ע"י כסות כרי שלא יתבזה בין ההיים אבל אם הוא מונח במקום שאין לחוש לזה או שמת סמוך לחשיכה אסור אלא יניחוהו כך עד שתהשך ואין מוזין בו אבר וכתבתי שם דאפילו אסור לעטף את עיניו אע"ג שאומרים שהוא סבנה י"ל דבשבת קדושת שבת מציל מכל רע וע"ש בה"א:

(כא) אסור לשלטל המת לצורך כהנים או לצורך מצוה אפילו ע"י כבר ותינוק רק ע"י נכרי או אפילו ע"י ישראל במלטול מן הצד דהיינו להפכו ממטה למטה אפי"ע ישראל ודוקא אם הקרובים רוצים אבל אינו יכול לכופן להוציאו מן הבית כדי לחציל הכהן מאסור ואם הוא נפל דליכא משום כבוד כופין הקרובים להוציאו מן הבית בשביל כהנים על פי האופנים המבוארים וע"ש בה"א:

(כב) כיון שנתנה התורה רשות לרופא לרפאות ולכן כל היודע וזקי בחכמת רפואה ה"ז מצוה ובכלל פיקוח נפש הוא ואם מונע עצמו ה"ז שופך דמים ואפי" יש לו מי שירפאנו שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות ומיהו לא יתעסק ברפואה אלא א"כ הוא בקיא ולא יהא שם גדול ממנו שאם לא כן ה"ז שופך דמים ואם ריפא שלא ברשות ב"ד וטעה והזיק הייב בתשלומין אפי" אם הוא בקיא ואם ריפא ברשות ב"ד וטעה והזיק פטור מדיני אדם והייב בדיני שמים ואם המית ונדע לו ששנג גולה על ידו (סימן של"ו סעיף ח') ומ"מ א"צ למנוע בשביל חשש ומצוה היא:

(כג) הרופא אסור ליטול שכר ההכמה והלימוד דאברת גופו היא ורחמנא אמר והשבות לו לרבות אברת גופו אבל שכר הצורה והבטלה מותר (ס"ס סעי' ג'):
 (כד) מי שיש לו סממנים וחבירו חולה וצריך להם אסור לו להעלות בדמיהם יותר מן הראוי ולא עוד אלא אפילו כספקן לו בדמיהם הרבה מפני צורך השעה שלא מצאו סממנים אלא בידו אין לו אלא דמיהן אבל אם התנה בשכר הרופא הרבה הייב ליתן לו שהכמתו מבר לו ואין לו דמים ואע"פ שיש מצוה עליו לרפאותו שכל מצות עשה דרמיא אכולי עלמא אם נודמנה לאתר ולא רצה לקיימה אלא בממון אין מוציאין הממון מידו ולא מפקיעין מידו חוב שלהן (ס"ס סעי' ג'):
 (כה) אילו לא נתנה התורה רשות לרפאות כדכתוב ורפא ירפא היה אסור לנו להתרפאות שהרי ההולך בדרכי התורה לא יגיע לו שום מקרה ממקרי הזמן משנוי אידים ולא ע"י מאכלים כדכתוב ועכרתם את ה' אלהיכם וברך את להמך ואת מימך ר"ל שתהיה בהם הברכה ולא שום דבר רע המזיק והסירותי מחלה מקרבך ר"ל משנוי אידים (כ"ז ע"ג נ"ט) וכתב עין ה' אל יראו שהוא ברחמי משגיה תמיד עליהם והמושגה ממנו ית' ודאי שאין מגיע לו שום נזק והו שאמרו אין מזל לישראל ר"ל שאין מונהגים על פי מזל אלא ע"י יה' אך בשאדם אינו מתנהג ומודבק בו ית' אוי נשאר תחת המזל והו שאמרו מאן דנולד במזל פ' בו היינו שהמזל מראה שיהיה כך אבל ביד האדם לשנות המזל והקכ"ה יודע מהשנות אדם כי לא יהיו תחת סוג זה מעין ה' אל יראו וברא בעולמו עשבים ואילנות וכיוצא בהם שיהיה בהם הטבע להתרפאות בהם ונתן לנו רשות להתרפאות בהם להועיל על פי טבע:

כלל קני"ב. דין קריעה (ס"ט):

(א) מי שיש לו מת שהוא קרובו והוא מהמתים שראוי להתאבל עליהם והם אביו ואמו ובנו וכתו זאחיו ואחותו בין מצד אביו בין מצד אמו ואישתו הייב לקרוע מדרבנן ועונשו מיתה בידי שמים אם אינו קורע ואסמכוה אקרא דכתיב גבי בני אהרן ראשיתם אל הפרעו ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו ודרשינן אתם לא תמותו הא אחר שלא פרע ושלא פרס הייב מיתה כמו שאמרו במקום אחר כל העובר על דברי הכמים חייב מיתה שנאמר ופורץ גדר ישכנו נחש וצריך שיקרע מעומד שנאמר ויקם דוד ויקרע את בגדיו לשיכך אם קרע מנישב לא יצא וצריך לחזור ולקרוע ולכתהלה צריך לקרוע קודם שיסתום פני המת בעוד הימום צערו גדול ומ"מ כל ז' הוי שעת הימום והמנהג הנכון שיאמרו צדוק הדין בשעת יציאת

נשמה וכשיגיע לדין אמת קודע ומברך ברוך דין אמת עם שם ומלכות כל מצטער עליו:

(ב) מקום הקריעה אמרו בכל מקום שנראה דהיינו בית הצואר לפניו אבל אם קרע לאחוריו או בשולי הבגד או מן הצדדין לא יצא. וכן אם קרע לרוחב הבגד לא יצא מפני שאינו נראה שקרע אלא נראה שנקרע מעצמו (לדנ"ז מ"ג ס"י הק"ס) אלא דוקא בית הצואר:

(ג) ושיעור קריעה טפח דכתיב ויהזק דוד בבגדיו ויקרעם ואין אחיזה פחות מטפח. בד"א בתהלת קריעה אבל אם קרע כבר על מת אחד ובא להוסיף באותה קריעה על מת אחר אם הוא אחר ז' לקריעה ראשונה שאם היה רוצה היה שוללו סני בתוספת כ"ש דהקריעה ראשונה שעודנה קריעה עולה גם למת זה. ואם הוא בתוך ז' צריך טפח שאין הראשון עולה לו ועל אביו ועל אמו שהם חמורים יותר שאינו שולל עד לאחר שלשים כמו שיתבאר בס"י ט' אפילו אחר ז' קודע עד שיתגלה לבו כמו שיתבאר שאין אביו ואמו בתוספת:

(ד) כל העומד בשעת יציאת נשמה של כל אדם מישראל חייב לקרוע. אלא שנוהגין שקורעין בשולי הבגד כיון די"א דאפי' על אביו ועל אמו יצא בקריעה זו ולכן אע"ג דלא קי"ל הכי בקריעת קרובים מ"מ בקריעה זו סומכין ע"ז. והטעם משום דזה דומה לרואה ס"ת שנשרף שהייב לקרוע מפני שהוא הפסד גדול והרדה רבה ולפי' צריך לקרוע בין על איש בין על אשה בין על קטן. וי"א הטעם לפי שאין לך ריק בישראל שאין בו מצות ולפי' א"צ לקרוע על קטן ונהגו שלא לקרוע על קטן. אך בקטן שלומד מקרא לכ"ע צריך לקרוע. ואפי' אם לפעמים עשה עבירה ואפילו לתאבון או שמניח לעשות מצוה משום טורח. אבל הרגיל לעשות עבירה ואפילו לתאבון אין קורעין ואין מתאבלין עליו. יוכ"ש על מומר. אבל מומר שנהרג בידי עכו"ם מתאבלין עליו דכיון שנהרג הוא ליה מיתתו כפרה ומתאבלין עליו (סעיף ט') ועיין לקמן כלל קנ"ו:

(ה) מדינא צריך לקרוע על חכם שגדול ממנו אלא שנהגו להקל (וע' דינים אלו בס"ע סעיף ז' ס' י')

(ו) על כל המתים קודע עליו טפח בכגד העליון ודיו ועל אביו ואמו קודע כל בגדיו ואפילו הוא לבוש י' עד שמגלה לבו אלא שנוהגין שלא לקרוע בגד העליון שקורין (דעלי"ח) שהוא אינו אלא לכבוד וגם לא הכתונת שהוא רק מפני הזיעה. ונוהגין שעל קרובים קורעין מצד ימין ועל או"א מצד השמאל ומ"מ זה לא מעכב אבל לא קרע על אביו ואמו כל בגדיו לא יצא ונועריין בו וכל זמן שאותו בגד עליו אומרים לו קרע אפי' לאחר ל' (סעיף ט') ומ"מ אם יש עליו בגד שהם עליו לקרוע מותר להחליף ללבוש בגד אחר (מסו' מנה"ל ס"י קנ"ח) ואשה בשקורעת על או"א ואם תקרע תחלה העליון עד הכתנת העומדים שם יבואו לידי הרהור ולכן קורעת תחילה בגד התחתון ומחזירה הקרע לצדדין ואח"כ קורעת העליון (סעיף י"ח)

(ז) על אביו ואמו צריך לקרוע כל השפה (טקורין זו"ס) כדי שיהיו הקרעים מובדלים לשנים. ועל כל המתים אם רצה מניח שפת הבגד שלימה וקודע מהשפה למטה אלא שנוהגין לקרוע על כל הקרובים גם השפה (סעיף י"ג):

(ח) על כל המתים יש לו לקרוע בפנים שלא בפני אדם לפיכך יש לו להכניס ידו בפנים וקודע בצינעה ועל או"א אינו קודע אלא מבחוץ בפני כל אדם (סעיף י"ג):

(ט) על כל המתים רצה קודע בכלי ועל או"א דוקא ביד עכה"מ אם בא להחליף תוך ז' מחליף ואינו קודע ועל או"א אם מחליף תוך ז' קודע כל הבגדים שהוא מחליף דהיינו כחול ולענין שבת מבוואר לקמן כלל קס"ט ס"י י"ט ואינו מאהה לעולם כמו בפעם ראשון ומ"מ בגדים ישנים יהיו יודעין שלבש אותם קודם מיתת אביו יכול ללבוש כלא קריעה. עכה"מ יכול להתור קרעו לאחוריו תוך ז' אבל לא באו"א (סעיף י"ד). עכה"מ שולל (פ"י תופך מפיכות טליתו טוה) לאחר ז' ומאהה (פ"י תופך כדרכי) לאחר ל' ואם פגע הרגל בתוך האבילות י"א אע"ג דרגל מבטל אבילות אבל לענין

לענין קריעה אינו מבטל וא"כ בערב הרגל מותר רק לשלול סמוך לערב לאחר שהתפללו מנחה (ט"ז ס"ק כ"ד) אבל האידנא נהנו כפוסקים דאין חילוק בין אבילות לקריעה וכשם שהרגל מבטל אבילות כך מבטל קריעה וא"כ אם הוא לאחר ז' מותר לאחות סמוך לערב (ס"ק כ"ה) על א"א שולל לאחר ל' ואינו מאחה לעולם וכשם שאסור לאחותו כך אסור להפוך צד העליון של הבגד למטה ולאחותו ואפי' הלוקח אותו בגד אסור לאחותו לפיכך אם בא למכרו צריך להודיע ואם מכרו לו סתם ולא הודיע אסור לאחותו עד שידע שאינו מהקרעים שאינם מתאחים ואסור למכרו לעכו"ם (סעיף י"ט) ומ"מ אם בא לחתוך סביבות הקריעה ולהשליכו ולהושיט שם חתי' בגד אחר שרוי לאחר יב"ח לאו"א דאין זה בכלל איחוי הקריעה (ט"ז ס"ס) וכל זמן שאסור לשלול אפי' לחבר ראש הקריעה ע"י מחט אסור (סעי' ט"ו):

(י) על כה"מ אם לא שמע אלא לאחר ל' יום אינו קורע. ומי שאין לו מלבוש שחייב לקרוע בו כדלעיל סי' ו' ונודמן לו חוך ז' קורע אחר ז' אינו קורע על א"א קורע והולך לעולם כל בגדיו שעליו בשעת שמועה אבל לא אותן שמחליף כדלעיל סי' ט' (סעיף י"ח) וכן הדין אם לא קרע בין בשונג בין במזיד חוך ז' קורע דכל ז' הוא בשעת הימום לאחר ז' אינו קורע ועל א"א קורע לעולם אפי' אחר יב"ח דאינו בדין שימות אביו ולא יקרע עליו (למנ"ן). ואם היה חולה ואין דעתו מיושבת עליו כשיחזור לדעתו נקרא שעת הימום וקורע אפי' על שאר קרובים אם הוא חוך ל' אבל אם היה דעתו מיושבת עליו רק שהיה מסוכן ולא קרע הט"ז כ' דפטור לאחר ז' על קרובים והב"ח והש"ך כ' דגם זה דינו כאין דעתו מיושבת (סימן ט"ו):

(יא) הקורע צריך לקרוע דוקא ממקום שלא היה בו קרע דאו אינו קורע שהרי הוא קרוע ועומד אבל הקורע מתוך איחוי אלכסנדרית דהיינו תפירה שהיא שוה מלמעלה ובולמת מלמטה שקורין (ליזכ נלע) כמו שעושים בתפירת הכתונת או כמו שעושים החייטין שכופפין הבגד היוצא מהתפירה לבי' צדדי התפירה ותופרין אותו בבי' צדדיו ומתחין אותו עד שאין ניכר התפירה יצא (סעיף כ'):

(יב) קרע על המת ומת לו מת אחר חוך ז' קורע קרע אחר בין באותו קרע עצמו שמוסיף בו וקורע עוד טפח או מרחיק ג' אצבעות וקורע טפח. לאחר ז' מוסיף על קרע ראשון כל שהוא וכן מת לו מת נ' בתוך ז' של שני קורע קרע אחר או מוסיף טפח לאחר ז' מוסיף כ"ש וכן מוסיף והולך עד שבזרו הגיע לשבור מרחיק ג' אצבעות וקורע נתמלא לפניו מחזורו לאחוריו וקורע מלפניו (וע' נס"ע סעיף כ"א) וכן מי שמתו לו ב' מתים כא' או שבאה לו שמועה משנים כא' קורע קריעה א' על שניהם. קרע על א' ואח"כ נודע לו על ב' דינו כדלעיל בין בתוך ז' או לאחר ז' (סעיף כ"ג):

(יג) מת אביו או אמו וא' משאר קרוביו קורע על אביו או אמו עד לבו ומרחיק ג"א וקורע טפח על האחר מת אביו וקרע ואחר ז' מת א' מקרוביו מוסיף על קרע ראשון והתחתון מתאחה ועליון אינו מתאחה. מת א' מקרוביו וקרע ואח"כ מת אביו או אמו בין בתוך ז' בין לאחר ז' מרחיק ג"א וקורע מן הצד בשפת הבגד אע"פ שקרע על הקרוב ג"כ בשפת הבגד כדלעיל סי' ז' לפי מנהגינו מ"מ כיון שעל א"א חייב לקרוע דוקא להבדיל השפה וכיון שכבר היה נקרע ולכן צריך לקרוע קריעה אחרת שאין א"א כחוספת שהרי צריך דוקא להבדיל השפה (וחסו כוונת הס"ע סעיף כ"ג וכ"ג וע"ס נס"ך) מתו א"א כא' קורא קרע א' על שניהם: (יד) אמרו לו מת לך מת סתם וא"י מי הוא וקרע סתם ואח"כ נודע לו מי הוא יצא ידי קריעה ואם קרע וסבר שהוא אביו ונמצא שהוא א' מקרוביו י"א דלא יצא כיון שכוונתו לא היה על מת זה (נ"ס) אבל בש"ע פסק דגם בזה יצא אפי' לא נודע לו עד זמן ארוך (וכ"מ שכן דעת הס"ך וכלים שלו נכ"י לל"ד סעי' ל"ג וכ"כ ס"ס סעי' ז) אבל אם אמרו לו מת אביך וקרע ואח"כ נודע שהוא בנו אם נודע חוך כ"ד יצא ולאחר כ"ד לא יצא (סעיף כ"ד):

(טו) היה החולה נתעלף וקרע עליו ואח"כ מת אם מת לאחר כ"ד של קריעה צריך קריעה אחרת (כ"ס):

(טז) אמרו לו מת אביו וקרע ונהג קצת ימי אבילות ואח"כ א"ל לא מת והפסיק

396 חכמת הלכות אבילות כלל קנ"ג שער השחמה אדם

וחזרו לומר לו שאמת היה שמת בפעם ראשון כמו שאמרו הראשונים יצא ידי קריעה (ולענין אבילות יתנאל לקמן כלל קס"ח סי' ס') אבל אם לא מת באותו עת שקרע אע"ג שמת אח"כ שהוא לאחר כ"ד לא יצא (כ"ז):

(יז) קטן אפי' לא הגיע לחינוך (כ"ו צטור) שמת לו מת מקרעין לו מפני עגמת נפש פירוש כדי להרבות בהספד ומ"מ כיון שאינו אלא מחמת עגמת נפש סני בקריעה כל שהוא (דו"פ) אבל אם הגיע לחינוך אפי' מת לו מת דל"ש משום עגמת נפש קורעין לו כדון קריעה כדרך שמחנכין אותו בשאר מצוה אבל באבילות המנהג שאין מחנכין אותו אבל דעת הדרישה והט"ז דחייב לחנכו. ונ"ל דזה שייך דוקא אם האב חי שעל האב מוטל מצות חינוך אבל לא על אחרים (ועוד כ"ל דע"כ חין זו מצות חינוך שהכי חפילו ציוס"כ מותרין בכל חוץ מן נעילת הסנדל וצט"כ לא מלינו סיהיה חייב למחך חפילו נעילת הסנדל ונ"ל דכיון דהוא דבר שיש בו משום נטר ל"ג צתינוק חלף דציוס"כ כיון דלכונן פוסקים נעילת הסנדל מדאורייתא החמירו בו וא"כ עכ"פ צודאי מותר נכחליה ולא עדיף מט"כ דמותר גם נעילת הסנדל וא"כ ל"ש חלף חלף ילמוד וזוה צודאי ל"ש חינוך לצטל מלימודו אע"ג דצט"כ חסור היינו יוס ח' ולכן כ"ל כדעת הס"ך צנקה"כ) (סעיף כ"ז):

(יח) הקורע בחלוק גזול לא יצא דהוי מצוה הבאה בעבירה שע"י העבירה קיים המצוה אבל הקורע בשבת או ב"ש אע"פ שהלל שבת יצא שהרי אין המצוה בא ע"י העבירה שגוף החלוק אין בו עבירה (כ"ק כ"ט):

(יט) קטן שידוע שהוא בן ט' (כגון שנעל ופירש) ומת קורעין עליו אבל סתם קטן שנולד ומת בתוך ל' אפי' ביום ל' אין קורעין עליו דהוי ס' דרבנן:

(כ) בחול המועד לרוב המוסקים קורעין על כל אדם אפי' אם אינו קרובו אלא שעומד בשעת יציאת נשמה ומנהג אשכנז שלא לקרוע בחוה"מ רק על אביו ואמו בין שהוא יום הקבורה או יום שמועה ועל שאר קרובים קורעין לאחר המועד ועל אדם כישר נהגו להקל שלא לקרוע כלל ובמלכות פולין שאין מנהג ידוע יש לקרוע על כולם (ס"ך צסס מ"ג) ובב"ח משמע דמנהגנו כבני אשכנז ומ"מ אפילו במקום שנהגין שלא לקרוע בחוה"מ היינו אם אפשר לקרוע אחר המועד אבל היכא ששמע שמועה קרובה ברגל ולאחר הרגל נעשית החוקה דאינו יכול לקרוע אחר הרגל יש לקרוע. ואם שמע שמועה החוקה אפי' על אב ואם אין קורעין בחוה"מ דמאחר דכבר נפסק ממנו האבילות לא חמור הקריעה לדחות הרגל (ט"ז ס"ק י"ה וס"ך ס"ק מ"ז) ונ"ל דר"ל שהוא כבר לאחר יב"ח דאז נפסק האבילות לגמרי מישא"כ תוך יב"ח על או"א וצ"ע. ועיין כלל ק"ע סי' ו' וע' צמ"ק כ' ע"ג משמע דלחוק ל' נפסק האבילות ואינו רק משום כבוד או"א וע"ס צתוספות ולכן ימחין עד חמך יו"ט):

(כא) השואל חלוק מחבירו אסור לקרוע בו דהוי גזול ואם קרע לא יצא כדלעיל סי' י"ז ואם הודיעו שרוצה לילך בו לבקר אביו עיין בש"ע סעיף ל"ד ל"ה:

(כב) קורעין על שמועות רעות כגון שנקבצו רוב הצבור למלחמה ושמעו שנגפו לפני אויביהם ואפי' לא נהרגו אלא המיעוט מהם וה"ה אם הלכו בשבי (סעיף ל"ו) והשומע ברכת השם ואפי' ברכת הכינוי ואפי' בלישון לעו' חייב לקרוע והוא שישמענה מישראל. ומומר דינו כעכו"ם. ואפי' השומע מאחד שאמר פלוני גידף השם חייב השומע לקרוע אבל אם זה האומר לא שמע מהמגדף עצמו אלא ששמע מאחר אין זה האחרון חייב לקרוע והרואה ס"ת או תפילין או אפי' מגילה אחת מת"ך שנשרף או נקרע או נחתך או נחנק בזרוע (כ"ל צמזקה) בין מישראל בין מנכרי חייב לקרוע שתי קריעות א' על הגוילין וא' על הכתב וככל אלו הקרעים רשאי לתפור בהפירה רחכה אבל אינם מתאחזין לעולם כדלעיל סי' ט' ודין ערי יהודה וירושלים ובהמ"ק עיין בחבורי שערי צדק:

כלל קנ"ג דין האבל משעת מותה עד הקבורה ואיזה זמן נקרא
אונן (סי' טמ"ח):

(א) מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו לא ינהוג בפניו קלוי ראש

397. חכמת הלכות אבילות כלל קניג שער השמחה אדם

כדי שלא יאמרו על המת שהיה אדם קל ולכך אין זה טרור בקבורתו ובאבלו ואינו חושש במיתתו וזה ננאי גדול למת ובכלל לו ענן לרש הוא אלא יתראה לכל שהוא טרוד ונכהל עת מיתתו וקבורתו לפיכך לא יאכל האבל בבית שהמת בו אלא בבית אחר ואם אין לו בית אחר אוכל בבית הכיור ואם שרוי בין עכו"ם עושה מהיצ' של סדין גבוה י"ט ובלבד שיהיה בענין שיכול לקום ברוח מצוי' דהיינו שתוקע שולי הסדין בארץ. אין לו דבר לעשות מחיצה מחזיר פניו ואוכל ודוקא האבלים אבל אדם אחר שאינו אבל מותר לאכול בחדר שיש בו המת (ט"ז ס"ק נ"ו ונ"ל דאינו דומה לעושה מנוה בפני המת כגון ללמוד או תפילין ולינית כדלקמן דהתם איכא לועג לרש שאינו יכול לקיים המנוה חזל הכא רק סנדלס סקל המת צעיניו ולכן חמך מותר). ואינו מיסב ואוכל בדרך קביעות ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין ואינו מברך לא המוציא ולא ברכת המזון ואפי' אם אחרים אוכלים ומברכים לא יענה אחריהם אמן ואינן מצטרף לזימון ופטור מכל המצות שבתורה מפני כבודו של מח ויש ביד הכמים לבטל אפילו מ"ע דאורייתא בשב ואל תעשה ובשום שאם אבל ונקבר המת ועדיין לא נחעכל המזון שבמעיו דצריך לברך בהמ"ז כדלקמן לענין תפלה (ול"ע די"ל דלא דמי לתפלה דזמנה עד הלכות משא"כ הכא דכיון דצטע חכמה היה פטור ח"כ לעולם פטור או אפשר דהכא נמי זמן צהמ"ז עד שעת עיכול המזון ודמי ממש לתפלה) ולמעם זה אפילו רצה להחמיר על עצמו ולברך ולהתפלל אינו רשאי וגם אפי' אם יש לו מי שיעצוק בשבילו בקבורה כגון שמת אהותו ויש לה בעל שהקבורה הל על הבעל אפי' פטור. אבל י"א הטעם מפני שהמת מוטל עליו לקברו ולכן פטרוהו דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ולפ"ז אם אין מוטל עליו לקברו הייב ואנן קי"ל בטעם הראשון ומ"מ אם אין מוטל עליו לקברו או שהעמיד איש אחר במקומו להתעסק בצרכי קבורה ורוצה לסמוך על טעם ב' מותר להתפלל ולברך (ועיין צ"ח סימן ע"ח) (ונ"ל דאפי' חסור צצט ויין מצוס כבוד הנות עיין צ"ח) ומ"מ אם הוא אונן על אביו ויש מתעסקין ילך לבית הכנסת לומר קדיש שזהו כבוד המת (שם צ"ח ט"ז ס"ק ז' ול"ע דצ"ד ס"י טע"ו כ' להיפך):

(ב) ואם הוא בעיר אחרת י"א דאפי' כל דין אנינות עליו וי"א דקרובים שבעיר אחרת אין דין אנינות עליהם אם יש קרובים המתאבלים בעיר ששם המת אבל אם אין שם קרובים המתאבלים עליו חל עליהם אנינות (ט"ז ס"ק ה' ונשמע טכנ דעתו כדעס ז):

(ג) מקום שנוהגים שכתפים מיוחדים להוציא המת ולאחר שנתעבדו הקרובים בצרכי קבורה ימסרוהו להם והם יקברוהו וכמו שיש בקהלות ח"ק מותרים הקרובים בבשר ויין ונ"ל דה"ה ופשיטא שמותרים להתפלל ולברך ואפילו קודם שהוציאוהו בבית ששוב אינו מוטל עליהם ולפ"ז לא יפה עושים האוננים שמתהנים להתפלל עד אחר קבורה דתיכף כשנתפשו עם הה"ק בעד מקום קבורה ונתנו להם כל הוצאות ותכריכין הייבין להתפלל ואמנם לפעמים שעדיין אינן שוין באיזה מקום יקברוהו והוא כבודו של מת או כל זמן שמספידין אותו אינן פטור ותיכף אח"כ מותר להתפלל והייב (כן נלע"ד) ומקום שנושאין המת מעיר לעיר אם מקום קרוב הוא הוי כאלו מוטל לפניו אבל אם הוא מקום רחוק כגון מהלך ב' ימים מותר עד שיבואו לעיר קבורתו (סעי' ג):

(ד) מי שמת בתפיסה ולא ניתן לקבורה לא חל על הקרובים אנינות שהרי אינו מוטל לפניו לקברו וגם אבילות לא חל עליהם כיון דעכ"פ לא נתיאשו מלקברו ואפי' המושל מבקש ממון הרבה מ"מ י"ל שיתפיים בדמים מועטים כיון שהדבר חלוי בממון אבל אם היתה הגזרה מהמת שנאה וכיוצא בו שאין עשוי לבטל הגזרה חל האבילות מיד דהוי כנתיאשו מלקברו וכן אם קרובי המת בתפיסה אין אנינות חל עליהם כיון שאינם יכולים להתעסק בקבורתו וכן מי שנהרג בדרך או נדרתו ה" או שצפו נהר כ"ז שלא נתיאשו מלקברו אין על הקרובים לא דין אנינות ולא דין אבילות ומונים לו ז' ול' מיום שנתיאשו מלקברו (סעיף ד' ונע"ד):

(ה) אם התחיל להתפלל זנודע לו שהוא אונן נ"ל דיכול לגמור תפלתו כדין בכל הדברים דקי"ל אם התחילו אין מפסיקין ועוד דכיון דעוסק במצוה דפטור מן המצוה

המצוה (והא דהולך לתת טעם לחונן פטור מכל המלות מטום כבודו של עת ול"א מטום דעסוק צמלוה היינו דנעסק צמלוה קי"ל דאם יכול לקיים סניסה חייב ול"כ הי"ג למה לא יצרך המוליא וכיולא זו דל"א לפטור מטעם עוסק צמלות) ועוד ג"ל דיכול לגמור תפלתו כדרכו וא"צ לקצר בכל ברכה (כדין עומד וכזכר שהוא צעל קרי דהתם התחיל צאיסור מט"כ כאן):

(ו) מי שמת לו מת בשבת וי"ט אוכל בשר ושותה יין אם ירצה דאין חיוב כ"כ שיאכל בשר ויין בשבת אבל מחוייב להתפלל וכן חייב לברך כל הברכות וחייב בכל המצות ומותר לילך לבית הכנסת ואם צריך להחשיך על התחום כדי לעסוק בצרכי המת ונ"ל דה"ה במקום שצריך להושיב גבאים לאהר מנחה להישוות בעד מקום קבורה הל עליו אנינות ליאסור בכולן משעה שמתחיל ללכת להחשיך וביו"ט ראשון אם רוצה לקברו ע"י גברי אסור בכולן וכ"ש ביו"ט שני שהוא בעצמו יכול לקברו דדינו כהול וחל עליו כל דיני אנינות ואפילו אינו רוצה לקברו כיון דכחול שויא רבנן ודוקא כשיכול לקברו אלא שהוא אינו רוצה אבל אם א"א לקברו מהמת איד עכו"ם או אונס לא חל עליו אנינות דדמי למי שהיא בתפיסה ומ"מ דוקא ביום אבל בלילה דהיינו מוצאי יו"ט א' כיון שאין דרך לקברו בלילה מותר בכל דבר חוץ מללמוד תורה מפני שמשמח ומש"ה אסור שיאמר הגדה ש"פ שיש בו מדרשים אלא ישמע מאהר (ט"ז ס"ק ג' ונל"מ ס"י תקנ"א צמ"א סק"ט דל"א כס"ז צסק"ט) ומשמע דוקא בליל י"ט לא חל עליו אנינות כיון שאין קוברין בלילה אבל בחול חל עליו אנינות אפילו בלילה וכן ביום אע"פ שיש קצת מניעה כגון שאין הגבאים מתקבצין מהמת איזה ענין אפ"ה חל אנינות ונ"ל דאם מת לו מת ביו"ט בשחרית בשעת תפלה במקום שמנהג להושיב גבאים ולא יכול לקבצם עד אחר התפלה לא חל עליו אנינות וחייב להתפלל דהוי כמו אונס וכמוצאי שבת יאכל בלא הבדלה ולא יתפלל ואם אינו יכול להתעסק בצרכי המת עד שתחשך או עד למחר יתפלל מבע"י של מ"ש וגם יקרא ק"ש עם הברכות שהרי רוב העולם מתפללים בכל יום ערבית מבע"י (נל"מ ס"י ע"א צמ"ז סק"ד) אבל המ"א ס"ס ק"ג וכ"כ א"ר דלא יקרא ק"ש וברכות מבע"י ונ"ל דיקרא ק"ש בלא ברכות ולאחר שיקבר המת יבדיל עד סוף יום ג' בשבת כדאי"תא בהיבורי ה"א ה"ל שבת כלל ח':

(ז) מת לו מת קודם תפלת ערבית ולא התפלל ערבית וגם שחרית אסור להתפלל קודם קבורה כדלעיל ולאחר הקבורה אם לא עבר זמנה דהיינו עד הצאת היום יתפלל שחרית אבל ח"ע לא יתפלל שכבר עבר זמנה ול"ד לשבח ולא התפלל ערבית שמתפלל שחרית שתים דהתם היה מחוייב להתפלל אלא ששבת או שהיה אונס אבל זה כיון שבלילה לא היה חייב להתפלל לכן פטור לעולם (וכי צסק"ד דגול מרצנה וז"ל נראה דוקא שנת ציום ולא חל עליו תפלת ערבית שעדיין היה יום ול"א להתפלל ח"ע אצל אס נח צלילה רק שהוא עדיין לא התפלל ח"ע כזכר חל עליו חיוב התפלה קודם שנת אף שלאחר שנת לא היה יכול להתפלל לריך להתפלל שחרית שהים) וה"ה אם לא נקבר עד הצות לא יתפלל מנחה שתים כיון שבשעת חובתו היה פטור ואפילו במקום שהאבל גופא צריך להתעסק בצרכי קבורה מיד כשמתחילין להשליך עפר על המת יקרא ויתפלל עד הצות אבל ברכת השחר לא יאמר כיון שבשעת חובתו היה פטור (מ"א צמ"ז ע"א וקיים כמו לענין הגדלה והוא תמוה שהרי אדרבה לענין הגדלה קי"ל הכא דחייב ודל"א כר"ס ונ"ל דס"ל כמט"כ הט"ז צמ"ז טל"ו דהגדלה כך תקנו מהחלה שיהיה זמנה עד יום ד' מט"כ צמ"כ השחר דנחקן דוקא צמחית וכיון דאז היה פטור לכן פטור ומט"כ כמו לענין הגדלה כוונתו כמו לענין הגדלה לדעת דל"ט דס"ל דעיקר התקנה היה דוקא צמ"ט ולכן ס"ל דפטור ול"כ ה"ה לדין לענין צמ"כ השחר):

(ח) כל זמן שלא נקבר המת אינו חולץ מנעליו ואינו חייב בעטיפת ראש וכפיית המטה שהרי צריך לילך לצרכי המת אבל אסור לישב או לישן ע"ג מטה אפילו כפויה וכ"ש דאסור בתשמיש המטה וי"א דאסור גם ברהיצה וסיבה ושאלת שלום ותספורת ומלאכה אבל מותר לצאת מפתח ביתו ונ"ל דאם יש הפסד לאונן שהתחיל באיזה מו"מ ולא הספיק לגמרו עד שמת לו מת מותר לגמרו ע"י משרתו או

אפי"

חכמת הלכתו אבילות כלל קנ"ג קנ"ד שער השמחה אדם 399

אפי" ע"י עצמו במקום המסד גדול ובלבד שלא ידחה קבורת המת (י"ז עשה"י הטור כ' נטס רמז"ס זרי"ץ גלות ללא חל עליו טוס גזרות ז' גכ' שכ"כ המוס' דליו חסוד חלא נטכ ויין ונחשונים ועיין נמ"ק כ"ג ע"ג נחוס' חנל כל דיני חנלות מותר ולכן יס לסמוך עליהם נהפ"מ לפי גלות עיני המורה חלא יתעכב עי"ז קבורת המת):

(ט) אונן שיש לו בן למול אם אפשר לקברו קודם שיוצאין מבהב"ג בשחרית או יתפללו הקברנים תהלה ויקברו אותו וימולו שחרית דאין דוחין זריזות המצוה אבל אם א"א אזי ימולו אותו שחרית ויברך הסנדק ברכת להכניסו דהא מת ומילה מילה קודמת (ט"ז סק"ו):

כלל קנ"ד. דין מי שהבין צרכי חופה ומת לו מת (סי' טמ"ז):

(א) בזמן הגמ' היה המנהג שהחתן עושה סעודת גשוואין ואבי החתן הוא העוסק בזה ומבין הסעודה ואמה של הכלה היא מכינה להכלה תמרוץ נשים ולפיכך אחו"ל שמי שהבין כל צרכי חופה ואפה פתו ושכה טבחן ומזג יינו או אפילו לא הבין הכל אלא מקצתו ומת אביו של חתן והוא במקום שאינו מצוי למכור ואם חרדה החופה יפסיד מה שהבין ונס אין כאן מי שיטריח בשבילו כיון שמת האב של חתן או שמתה אמה של כלה והתכשיטין שהכינה הם דברים שאינם מתקיימים וא"כ יש פסידא וגם אין מי שיטריח בשבילם עוד ולפיכך הקילו הכמים אע"ג דשאר אונן אסור בתשמיש הקילו בזה להכניס את המת לחדר ואת החתן והכלה לחופה ובעל בעילת מצוה ופורש אפי" נשא בעולה (סנחולס זל"ס לניך לפרוש מטעם דס נמוליס) ואסור לבעול שנית וקוברין המת וכיון שכבר בעל וחלה עליו החופה הוי לדידיה כרגל ולא הלה עליו אבילות ולכן נוהג ז' ימי משתה ומותר להתעסק אפי" בדברים של שמחה אפי" ביום ראשון אע"ג ד"א דהוי אבילות מה"ת מ"ס אגן קי"ל דאפי" יום א' אינו אלא מדרבנן ולכן אפי" בעסק של שמחה דהוי קום עשה מותר (סי' טמ"ז ס"ך סק"ד) ואח"כ נוהג ז' ימי אבילות והא דהקילו יותר לבעול כשהוא אונן ולא הקילו לקבור המת תיכף ויבעול אחר הקבורה וינהוג ז' ימי משתה ואח"כ ז' ימי אבילות היינו מעמא דאבילות חמיר מאנינות ואם יקילו לו לבעול לאחר שיחול עליו האבילות דהיינו מסתימ' הגולל יזול בכל האבילות משא"כ מאנינות לאבילות לא יבא להקל דמקל להמיר לא גמירי אינשי (ס"ק ז') וכל ז' ימי המשחה מותר בניהוץ ותספורת רק שכדברים שבצנעה נוהג ואסור בתשמיש המטה ובחבוק ונישוק ומזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו (ס"ק ה') ולכן אע"ג דשאר אבל מותר ליהוד עם אשתו החמירו בזה שכל ז' ימי משתה וז' ימי אבילות אסורין ביחוד כיון שהקילו לו לבעול קודם שנקברה המת יזול גם באבילות (ס"ק ו' וז"ע מסק"ז) ולכן צריכים שומרים והמנהג לוקח קטן אצל החתן וקטנה אצל הכלה דהיינו קטנה שיודעת מעם ביאה ואינה מוסרת לביאה מפני קטנותה וכיון דמותר בז' ימי משתה אפילו בניהוץ ותספורת לכן אינן עולין לו למנין שלשים אלא מתחיל למנות למנין שלשים מז' ימי אבילות אע"ג דמת ברגל הרגל עולה לו למנין שלשים כדלקמן כלל קס"ט דהתם עכ"פ נוהג מנהג אבילות בניהוץ ותספורת (ס"ק י')

(ב) וכ"ז לא הקילו אלא במקום שיש ב' הועליות דהיינו שמת אביו של חתן או אמה של כלה שאין להם מי שיכין וגם במקום שא"א למכור מה שהכינו שיש ג"כ פסידא אבל אם הוא במקום שמצוי למכור מה שהבין וא"כ לא יהיה פסידא ונ"ל ה"ה בזמן הקור שלא יתקלקלו המאכלים או אפי" אם יש פסידא אלא שמתה אמו של חתן או אבי הכלה או א' משאר קרוביהם שנישאר מי שיכין להם פעם אחרת לא התירו לדחות האבילות אלא קובר המת מיד ונוהג ז' ימי אבילות ואח"כ עושין החופה דהיינו תיכף ביום ז' מימי אבילות שהרי נפסק השבעה ביום ז' בשחרית ונוהג ז' ימי משתה:

(ג) וכיון שהטעם משום שאבי החתן ואם הכלה הם מטריחין בשבילם ולכן הקילו במקום פסידא וא"כ אם אין אביו ואמו ראויין להטריח אפי" במקום פסידא לא הקילו ונוהג אבילות תהלה (ט"ך נקס"כ טס טס ל' ירוחם) ולפ"ז כ"ש בזמ"ז

400 חכמת הלכות אבילות כלל קנ"ד קנ"ה שער השמה אדם

שרין אם ואם שוין לשאר קרובים דהא שכיח ששאר אנשים או קרובים יטריח בשבילם ולכן בכל ענין נוהג אבילות תהלה ואין בועל עד אחר ז' ימי אבילות ואח"כ ז' י"מ ואפילו כבר ברכו ברכת נשואין דהיינו שמת אחר שנכנסו להופה אפי"ה חל עליו אבילות דדוקא לאחר שבעל ה"ל כרגל (ס"ך טס טס כ' יחוס טס טס טס):

(ד) ומ"מ ג"ל שאם הוא בעיר קטנה שאינו מצוי למכור ויהיה פסידא והנשואין נעשו ע"י שקבצו בשבילן מעות ומת אותו המתעסק ידוע דזה לא שכיח דלא כל אדם ראוי לזה וכ"ש לקבץ על יד וליסע מעיר לעיר א"כ מוקמינן אדינא דגמ' דאם אין לו מי שיטריח וגם פסידא דבועל בעילת מצוה ונוהג ז' י"מ ואח"כ ז' י"א (ואינו הולך לנזק ולאו קודע ולא טוס אבילות עד אחר ז' י"מ כל"י טס טס טס טס):
(ה) ועוד ג"ל בענין כזה שבשרואין שהוא גוסס יעשו החופה ותיכף אחר החופה יבעול ב"מ בבית אבל ואז לכ"ע אצלו כרגל ואם ימות אח"כ לא חל עליו אבילות ונוהג ז' י"מ כנ"ל בס"י א' ואח"כ נוהג י"א ובס"ה ס' חשמ"ד כ' לא יהנן לשמש בשעה שאביו גוסס ע"ש:

כלל קנ"ה. דין הלויית המת והספד והוצאת המת (טמ"ג ע"ד ע"ה ע"ו ע"ז ע"ח):

(א) מת בעיר כל בני העיר אסורין במלאכה ואם יש חבורות בעיר שכל אחת מתעסקת ביומה מותר ביום שאינו יומה וכדלקמן (ס"י טמ"ג):
(ב) בכפר קטן כשמת בעיר אין שואלין שלום זה לזה וכ"ש שאין שואלין בשלום בבה"ק כשיש שם מת אפילו בעיר גדולה אבל כשאין שם מת שואלין ברהוק ארבע אמות מן הקבר (טס):

(ג) הרואה את המת ואינו מלווהו עובר משום לועג לרש ובר נידוי הוא ולפתות ילוונו ד' אמות ואפי" במקום שא"צ ללוות את המת צריך לעמוד מפניו ולא מפני המת הם עומדים אלא מפני העוסקים שהם עושים מצוה וכן הדין בכל דבר מצוה שהאדם מתעסק בו צריך לעמוד לפניו. וחובה לבטל אפילו ת"ת להוצאת המת. ולא כל אדם שוין בזה. למאן דמתני לאחרים אין לו שיעור ואפילו יש עמו כמה אלפים מתבטל בשבילו. ומי שקרא או שנה ועדיין לא שנה לתלמידים אם יש ס' ריבוא א"צ להתבטל בשבילו דנטילתו כנתינתו כפיני מה נתינת התורה כפיני ס' רבוא אף נטילתה ס' רבוא. ומאן דלא קרא ותני כיון שיש לו מי שיחזיק עמו א"צ להתבטל בשבילו והוא שיש עמו עשרה ואם יש אנשים בעיר שיוכלו להתעסק עמו א"צ לבטל תלמודו לראות אם מתעסקים עמו ומסתמא מתעסקים עמו ות"ת קודם והיינו דוקא למאן דלא קרי ותני. וי"א דעכשו מן הסתם מבטלין שאין לך א' מישראל שאינו במקרא או במשנה ואשה ותינוק נהגו להקל כמאן דלא קרי ותני. ואפי" לדעת זו מ"מ הרב שלומד עם תלמידים לא יבטל בשביל זה מן הסתם (ס"י טס"א ט"ז סק"ח) ותינוקות של בית רבן אין מהבטלין כלל אפילו להוצאת המת דאפי" לבנין בהכנ"ס אין מבטלין אותם:

(ד) בד"א שמבטלים לת"ת דוקא ללוותו בשעת הוצאתו אבל כיון שמוטל לקברו אין מבטלין בשבילו ת"ת אלא אם יש חבורות בעיר שכל אחת מתעסקת ביומה אותה שאינה יומה מותרת ללמוד ובשאר מלאכות. ובשעת הוצאה מבטלין מכל שאר מלאכות ובאים ללוותו אפילו לא קרא ותני דלא מפלגינן בין לא קרי ותני אלא בביטול ת"ת אבל בשאר מלאכות אפי" אי לא קרי ותני הכל בטלים ובאים ללוותו ואם אין חבורות בעיר כל בעלי מלאכות צריכים להתבטל ולהתעסק בו עד שיקבר אבל מת"ת א"צ להתבטל אלא בשעת הוצאתו (סעיף ז'):
(ה) ארון העובר ממקום למקום אם שלדו קיימת (דהיינו הסדקה עם סללעות) צריכים ללוותו ועומדין עליו בשורה כמו במת שלם (סעיף ה').

(ו) מצוה גדולה להספיד על המת כראוי ומצותו שירים קולו לאמר עליו דברים המשבאים את הלב כדי להרבות בכ"י וכל המוריד דמעות על אדם כשר שמת הקב"ה סופרן ומניחן בבית גגו וכל המתעצל בהספדו של חכם אינו מאריך ימים וראוי

חכמת הלכות אבילות כלל קנייה שער השמחה אדם 401

וראוי לקברו בחייו כן הוא הגירסא בנמרא (סי' סד"ג וס"ד סק"ל) העמיק נהפסח של אדם כס"ג) ומזכירין שבהו ואביר להפליג שבחו יותר מדאי אלא מזכירין מדות טובות שבו ומוסיפין בהם קצת רק שלא יפליג ואם לא היו בו מדות טובות כלל לא יזכיר עליו והכנס והסיד מזכירין מהכמתם והסידות וכל המזכיר למי שלא היה בו כלל או שמוסיף להפליג יותר מדאי על מה שהיה בו גורם רעה לעצמו ולמת כי הוא לו למוכרת עון שיאמרו לא זה שזה לא היה בו אלא אפי' כך וכך עשה ומתוך כך יבואו להזכיר המאין ובכלל זה הכותבים שבחים ותוארים על המצבות (ת"ח) והמת יודע ושוטע קלוסו כמתוך החלום וכל שאומרים בפניו יודעו עד שיסתום הגולל (סס ע"ז סק"ח) וכשם שמספידין על האנשים כך מספידין על הנשים כראוי להם ונספדת בין האנשים והחכמים ובמקום שרגילין לשכור מקוננות להספיד הייב לשכור להספיד על אשתו ואם לא רצה בא אביה ושוכר ומוציא ממנו בע"כ (סס):

(ז) מספידין בני עניים בני המשה ועשירים בני ששה שעני מצטער על בניו יותר מעשיר לפי שאין לו שמחה אחרת בני זקנים כבני עניים וצדוק הדין וקדיש יש מקומות שאומרים עליו משעברו עליו שלשים יום. ויש מקומות שאין אומרים עד שיהיה בן י"ב חדש. ותינוק שיודע לישא וליתן מספידין אותו במעשה עצמו ואם אין לו מעשים מספידין אותו במעשה אבותיו ואם אין להם מעשים מספידין אותו במעשה קרוביו ובני עשירים ובני חכמים מוסיפין קצת על שבה מעשיהם משום כבוד אבותם (סס):

(ח) כלה מספידין אותה בין במעשה אביה בין במעשה בעלה (סס):
 (ט) המחזק (פי' שהולילוהו מתוך מן הנטון) והמסורס (פי' שילא ספוך מן הנטון) והנפלים ובן ט' מת ועבדים אין מתעסקין להספיד וללוות אבל צרכי מצה וקבורה מתעסקין עמם (סס):

(י) יורשים שירשו ממון המת ואינם רוצים לפרוע שכר הספד מוציאין מהם בע"כ דהספדא יקרא דשכבא הוא ולפיכך מי שצוה שלא יספרוהו שומעין לו מפני שיכול למחול על כבודו אבל אם רוצה שלא לנהוג עליו ז' ושלשים אין שומעין לו כיון דזה חובה על האבל ולא משום כבוד המת אבל אם צוה האב או האם שלא לנהוג בהם י"ב הודש כיון דאינו בשאר מתים אלא משום כבוד אב ואם מצוה לקיים דבריהם (ס"ד סק"ט) ובס"ח סי' תש"ב מצוה לקיים דברי המת כשמצוה על ממון אבל לנהוג בזיון בגופו לא ואם בשביל כפרה שומעין לו:

(יא) וכן האומר אל תקברוני מנכסי אין שומעין לו דלאו כל כמיניה להעשיר בניו ולהטיל עצמו על הציבור אלא מוציאין מירשיו כל צרכי קבורתו בע"כ וכן כל מה שרגילין לעשות לבני משפחתו ואפילו האבן שנותנין על הקבר ואפילו נותן ממון הרבה לאהרים אין מוציאין מן המקבלים מתנות רק מן היורשים והוא שיניח להם עכ"פ מעט ממון שיירשו דאל"כ אין כופין הקרובים אלא על הכל מוטל לקברו וכן לענין הספד אם לא ירשו ממנו אינם צריכים לשכור ספדן ואפי' מי שאין לו ממון אם צוה ואמר אל תקברוני אין שומעין לו משום דאיכא בזיונא דהיי' (סימן סמ"ח):

(יב) אסור לתלוש שער לעשות קרחה בראשו משום צער ומבואר לעיל כלל ס"ט סי' י':

(יג) העם העוסקין בהספד כ"ו שהמה מוטל לפניהם גשמיים אחד אחד וקורין ומתפללין אין המת מוטל לפניהם הם יושבים וקורין והאונן יושב ודומם הם עומדים ומתפללים והוא מצדיק עליו את הדין ואומר יה"מ ה"א שתגדור פרצותי ופרצות עמך בית ישראל ולאחר הקבורה מספיקין ההספד בין לק"ש ובין לתפלה (סד"ג):
 (יד) אין עושין שני הספדים בעיר אחת על מת א' א"כ יש שם רוב עם לכלכל את שניהם וי' זה בכל הספד עם כדי צרכו ואין עושין שני הספדים בעיר אחת על שני מתים א"כ יש שם לספד שבהו של זה ושבהו של זה (סס):

(טו) אין אומרים בפני המת אלא דבריו של מת כגון צרכי קבורה והספד אבל שאר כל דבר של דברי תורה אסור אפילו חוץ לד' אמות דהוי' כלועג לרש כיון שהוא א"י לדבר תורה אבל לכבוד המת אפילו ד"ת ואפילו תוך ד"א מותר ולכן

נהגו לדרוש באגדות ופסוקים ואפילו תוך ד"א ויוצא מענין לענין עד שמגיע לספר שבתיז של מת מעשה תורתו ומדות טובות שהיו בו דכל מה שעושה לכבוד המת הוי דברים של מת (כדנ"ז) ולכן מותר לומר תהלים בבית שהמת בו להצילו מרוחות רעות אבל לא יאמרו קדיש וברכו או שאר ד"ת אבל לא כיש שמכוונים להראות מעלתם בדרוש שעל המת מה שאינו לכבודו לאו שפיר קעבדי (ע"ז סק"ה) ומילי דעלמא י"א דאפילו תוך ד"א מותר וי"א דתוך ד"א אסור אפי' מילי דעלמא וכל אותו הדר שהמת מונה בתוכו חשוב כד"א (סס ונס"ך):

(טז) חכם שמת בית מדרשו בשל וסופדין אותו כל שבעה אבל שאר מדרשות עוסקין בתורה אפילו בשעת הספד ואחר ההספד אין תלמידיו מתקבצין בבית מדרשו אלא מתהבדין ב' ג' ולומדין בבתייהם ודין אב"ד ונשיא מבואר שם בש"ע סעיף י"ח ומספידין ת"ח ונשותיהן בבתי כנסיות ובתי מדרשות אבל לא שאר העם (סס) ואין מניחין ס"ת על מנתו של חכם ואם היה אדם גדול וחסיד ויהוד במקומו יהיה הס"ת עומד בתיבה וכיוצא בו (סכ"ג) ובזמ"ז אין נוהגין בזה כלל: (יז) ואין מנהג ולא דרך ארץ להזכיר המת אחר יב"ח לפי שלאחר יב"ח נשמתו עולה ואינה יורדת עוד וכל שאין מנעת שמועה אלא לאחר יב"ח פטורין מהספד ואפילו נתעברה השנה כיון שעברו יב"ח אין מספידין (ע"ז ס"ק ה'):

(יח) חכם ואלוף ונאון מכניסין אותו לבהמ"ד ומניחין המטה במקום שהיה דורש וסופדין אותו שם וכשמוציאין המטה סופדין אותו עד בית הקברות וביום הוי' עולים לבה"ק ומבקרין אותו וכן ביום שלושי' ותכלית יב"ח מבקרין ומשכיבין אותו (כ"ל הזכרה ומפלה נענוכו וקורין אותו הסכנה כמנהג ספרדי' וי"מ הספד דו"פ) ואם הל' יום ז' בר"ח אינו הולך לבה"ק ולא לקטן (סס ע' צנה"ג צסס הכללו) והיינו לפי המנהג שלהם שהולכין על הקברות ביום ז' על כל מת (ורע עלי המעשה שלאו טעמו כן לאדונינו מרנא ורננא לסכנה"ג נוחתני ל' אליכו חסיד סהיה ידוע ומפורסם לכל העולם לגאון וחסיד ויחיד גדורו ממנו למדו לעשות כן גם למי טעוסין לכבודו ועליהם נאמר ותנואלו ותעמאלו את מקדשי וזודאי גורמים רעה למת בזה וכלוי לנצל זה שלא להכניס טוס מת צנהכ"ג וצנהמ"ד) וכבודו של חכם להוציאו דרך הפתח ולא לשלשלו דרך גנות ובמטה ראשונה ולא לשנותו ממטה (סכ"ג):

(יט) מי שמת לו מת לפני ל' יום הסמוכים לרגל לא יספדנו משיכנסו ל' יום הסמוכים לרגל שלא יהיה עצב ברגל ואפילו יש לו איזה הספד בלא זה כגון שמת לו מת בתוך ל' שמותר לספדו ואפילו בערב הרגל אסור להספיד עמו אותו המת שמת לו לפני ל' יום ונ"ל דדוקא על מתו אסור אבל אדם אחר שאינו קרובו מותר להספידו בתוך ל' יום אלא שהאבלים אסורים לכנוס להספד (שמ"ז) דהכי דייק הגמרא בשבת דף ק"ה דקתני הקורע על מתו ומשני מת דעלמא ופריך והא מתו קתני (וכן צנכ"ח דף י"ח ע"א דפריך מתו חין חבל משמרו לא):

(כ) בעיר שיש בה שני מתים מוציאין אותו שמת ראשון ואח"כ מוציאין את השני ואם רוצין להלין הראשון לכבודו כדלקמן סימן כ"ט מוציאין השני דהא בלא"ה לא יוציאו עכשיו הראשון. אבל חכם ות"ח אפילו מת התלמיד ראשון מוציאין החכם וכן ת"ח וע"ה מוציאין הת"ח וכן איש ואשה מוציאין האשה מפני שקרובה לבית הניזול. הוציאו הראשון וקברוהו אין עומדים עליו בשורה ואין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים עד שיוציאו השני כדי שלא לעכב קבורת השני: הוציאו השני וקברוהו באין ועומדין בשורה על הראשון והשני כאחד (כ"ג צדו"פ להדיא צסס סכ"ל ונס"ך ס"י סכ"ד סק"ד כ"ל ס"ס ע"ס עמות דמוכח ול"ל ועומדין צטורה ע"ס) אבל אין מנחמים שני אבלים כאחד אלא מנחמין את זה והוזק ומנחמים את הבירו או נהלקים לשתי כיהות כת זה מנחמים את זה והשני את זה אא"כ היה כבודם וקילוסם שוה או מנחמים השנים כאחד (ס"י סכ"ד) ואין מוציאין ב' מתים במטה א' אא"כ כבודן וקילוסן שוין ומעשה בא' שנפל הבית על ב' בניו ובתו ושאלו את ר"י ואמר הוציאו שלשתן במטה א' והנו את החתנים ר"ל זכרום בראש א' והכלה בראש א' והווי מקלסין לפנייהם הוי התנים הוי כלה (ת"ח צסס נס' טמחות) וסיים אבל אם יש להם מעשה עצמן שאין א' שוה לחבירו אף שהם בני אב א' אין מוציאין אותם כא' שאין כבודן וקילוסן שוה:

403 חכמת הלכות אבילות כלל קני"ה שער השמחה אדם

(כא) תינוק בן ל' יום יוצא בגלסקמא שהוא נסר רחב קצת הניטלת באנפיים (כ"ל צזועות) ומנהגנו שנושא בתוך סל או ערבה תחת המלבוש ועומדין עליו בשורה כו'. בן יב"ח יוצא במטה ויש מקומות בפחות מב' שנים מוציאין אותו עד בית הטהרה כנ"ל ומבית הטהרה עד הקבר במטה. וכל היוצא במטה רבים מצהיבים עליו (פי' שכסחחכים מנ"ה עונדים לפני האלל נסורה וכ"ל אומר לו תתחמס) (צ"ל הגולת) ושאינו יוצא במטה אין רבים מצהיבים עליו וכל הניכר לרבים רבים מתעסקים בו ושאינו ניכר לרבים אין רבים חייבים להתעסק בו (ס"ג):

(כב) אין מוציאין מת במטה אא"כ היה ראשו ורובו קיים (ס"ד):
 (כג) תינוק שמת קודם שנימול מוהלין אותו על קברו בלא ברכה (משום תקלות הפושעים שהקב"ה מעביר הערלה מן הקטנים ונותנה על מושעי ישראל) וקוראין לו שם לזכר שירחמיהו מן השמים ויחיה בתחת המתים ואין עושים כן אפילו ב"ש שני דאסור לקבור ב"ש נפלים דאפילו לשלטלו אסור ועיין הל' מילה (ס"ה) כלל קמ"ט סי' י"א:

(כד) אין מניחין מטה של אשה ברחוב מפני הכבוד מפני שקרובה לניוול (ס"ו):

(כה) יש מקומות נוהגין שהאבלים הולכים לפני המטה ויש לאחר המטה ויש מקומות שהאבלים יוצאין ראשון מן הבית והקרובים והמטה אחריהם והרחוקים נותנים המת על המטה ולוקחים האבילים והקרובים המטה על כתפיהם ואח"כ שאר העם (ול"ע) ובמדינתנו אין מנהג בזה אלא הולכים בין שאר העם ונהגו עכשיו שהנשים המלוות הולכות דוקא אחר המטה ואחר שהלכו האנשים אבל לא יצאו לבה"ק שנודמים רעה ח"ו לעולם ולכן יש למנעם (ס"ז):

(כז) אם פגעו מת וכלה זה בזה מעבירין המת מלפני הכלה להכניס לחופה דלעולם מצות ההיים קודמת למצות המתים וכן אם אין בעיר כדי לזה ולזה מקדימין ומכניסין הכלה לחופה ואח"כ קוברין המת אבל לאחר שנכנסו לחופה ויש לפניהם לנהם אבל ולשמח התן תנחומי אבל קודם וכן הבראת אבל קודם למשתה של התן שהחתן אוכל משלו ומאכיל לאחרים והאבל אינו אוכל משלו עד שיאכילוהו אחרים. בד"א שיש בידו סיפוק כדי שניהם אבל אם אין בידו כדי שניהם משתה חתן קודם. חתן ואבל בבה"ב יוצא החתן עם שושביניו תחלה ואח"כ האבל והמנהגים. וכן הקרואים שלהם אוכלי עם החתן כשירצו ולא עם האבל. מילה ומת מילה קודמת. כ"ז מיירי בסתם מתים אבל מת מצוה הוא קודם לכל דבר שבתורה כדלקמן סי' שע"ד וע"ש מה נקרא מת מצוה (ס"ח):

(כח) שורפין על המלכים ועל הנשיאים משתן וכלי תשמישן ואין בזה משום דרכי אמורי ולא משום בל תשהית שזהו כבודם שלא ישתמשו בהם אחרים ולכן דוקא משתן וכלי תשמישן ולא דברים אחרים אבל על ההדיוטות אסור דאיכא יחרא ובל תשחית (ס"ח) ושאר דיניו נתבאר בכלל הקודם סי' י' וי"א:

(כח) כל דבר שעושין משום עגמת נפש אין בו משום דרכי האמורי לפיכך אם רצו מתירין שערות לכלות ומגלים פני חתנים ונותנים דיו וקולמוס בצדו ותולין מפתחו של מת ופנקסו בארונו ומיהו עכשיו לא נהגו כן ומעכבין על מי שבא לשנות המנהג ועושין חופות לחתנים וכלות זה נוהגין גם בקהלתנו להוליך לקבר תחת חופה ועם כל"ז. ותולין בהם דברים שלא הביאו אוכל נפש אבל הברים שהביאו אוכל נפש אסור מפני שנאמרים בהנאה כדלקמן בכלל שאת"ז וא"כ עובר משום בל תשחית (ט"ו):

(כט) אסור להלין המת שנאמר לא תלין כו' כי קבור תקברנו ביום ההוא אבל מותר להלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכין או שיבואו קרובים או מקוננות דלא רבתה תורה קבורה לכל המתים אלא דומיא דתלוי שהוא דרך בזיון אבל כשהוא לכבודו לא רבתה. וכל המתים הממהר להוציא משתו ה"ז משוכח לפי שאין דרך להספיד ולהתאבל עליהם הרבה הלכך יותר כבוד להם כשנקברים מהרה משיעמדו הרבה ולא יספידום אבל על אביו ואמו שחייב להספידם ולקונן עליהם הרבה הממהר להוציא ה"ז מגונה אא"כ היה ע"ש או ע"ש או שהיו גשמים מזלפים על משתו (ס"ז):

404 חכמת הלכות אבילות כלל קנ"ה קנ"ז שער השמחה אדם

(ל) מת שלא היו לו צרכי קבורה וגבו לו זהותירו אם כשגבו אמרו הגוים שיתנו למת זה ולכן אם מת יתנהו לירשיו דאע"ג דהמת לא זכה בהן לא משעם זכיה דאינו בר זכ"י ולא משום האסור בהנאה כדלקמן דהומנה לאו מלתא אלא כיון שביון אותו וגבו לצרכו מוחל לזילותיה לגבי יורשים אבל אם גבו סתם לצורך מתים ישאר ביד הנבאים לצורך מתים אחר"י ולכן נכון שהגבאי לא יבקש מהקהל לצורך מת מיוחד (סנ"ו) ועיין לעיל כלל קמ"ה:

(לא) נושאי המטה וחלופיהן וחלופיהן בין אותם שהם לפני המטה ובין אותם שלאחריה כיון שיש למטה צורך בהם דהיינו שיש חכורות המזומנים לכך פטורים מק"ש דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ושאר המלוין את המת שאין למטה צורך בהם חייבים. וכן החופר קבר למת פטור מכל המצות ואם הם שנים או יותר כל הצריכים לצרכי ההפירה בבת א' פטורים ואם יש נוספים נשמטים וקורין וחוזרין אלו ומתעסקים והאחרים נשמטים וקורין (סס"ה ונל"ח ס"י ע"ח) וכן המשמר את המת אפי' אינו מתו פטור ואם היו ב' משמרים זה משמר וזה קורא ואח"כ משמר זה וקורא זה (סס):

(לב) אין מוציאין את המת סמוך לק"ש כל שאין שהות להוציא לקברו קודם שיגיע זמן ק"ש ואם התחילו להוציא אין מפסיקין כדי לקרות ומ"מ בק"ש של ערבית יש להקל כיון דזמנה כל הלילה ומ"מ אם הוא מפלג המנהה יקרא ק"ש ויקברנו (ס"י סנ"ח ונל"ח ס"י ע"ג):

(לג) מת בע"פ מוטב לאכול קודם ואח"כ יוציאו המת ואם התחילו להוציאו אין מפסיקין לאכילה ואם לא יוכלו אח"כ לאכול חמץ יאכלו בשר ודגים וכיוצא בו (מ"ח ס"י תמ"ג):

(לד) במקום שיש כתפים מיוחדים לשאת את המטה אסורי' בנעילת הסנדל שמא יפסוק סנדלו של א' מהם ונמצא מתעכב מהמצו' ודוקא שאין שם אדם זולתי אלו הנושאי' אבל בזמנינו שיש שם ב"א הוין מהם דאו אע"פ שיפסוק סנדלו של א' מזומנים תיכף אחרים לשאת ומ"מ ראוי שלא ילבשו סנדלים דבזה שייך שמא יפול מרגליו אבל במנעלים ליכא למיחש (סנ"ט סעיף ג' נט"ז וס"ך זנקה"כ):

כלל קנ"ו. דין המאבד עצמו לדעת ועל מי שאין מתאבלים (סימן שמ"ה שמ"ז):

(א) המאבד עצמו לדעת הוא רשע שאין למעלה ממנו שנאמר ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש והמור מכל חייבי מיתות שבתורה שיצרו גבר עליו לתאוה או כעס וכיוצא בו ובשביל יחיד נברא העולם וכל המאבד נפש א' מישראל כאלו מאבד עולם מלא כ"ש שהרשע הזה איבד עולם מלא בידיו ולכן אין מתעסקין עמהם לכל דבר לא קורעין ולא מתאכלין ולא מספידין אותן אבל קורין אותן ולובשין אותן תכריכין ומטהרין אותן ועומדים עליו בשורה ואומרים עליו ברכת אבלים כללו של דבר כל דבר שהוא משום כבוד ההיים עושין להם (סד"ט נס"ך נס"ק ז' דלרמז"ן והטור קורעין עליו ולפ"ז ה"ם דמתאכלין עליו אלא שאין מספידין עליו עיין ז"י חז"ל להס"ע סכתז כרמז"ס דאין מתאכלים דס"ל דאבילות אינו כבוד סתיים ול"כ חף הקרובים אין קורעין עליו וע"ס כרמז"ס פ"ח מהל' חז"ל ונלח"מ):

(ב) מסתמא לא מהזיקי' אינשי ברשיעי ואומרים שהיה באונס ולכן אם ראוהו הנזק ותלוי באילן או הרונג ומושלך ע"ג סייפו אמרי' ישמא אהר עשה לו אבל אם אמר ראו ישאני עולה באילן ומפיל עצמי וראוהו שעלה מיד דרך כעס או שהיה מיצר (רמז"ס) אע"פ שלא ראוהו מפיל עצמו כיון שאמר הריני עולה וראינו שעלה ה"ז בהזקת מאבד עצמו אבל אם לא ראוהו שעלה אע"ג שאמר אעלה אדיבורי' להוד לא מהזיקי' במאבד בו (סס סעיף ז') ומש"כ בפרישה שלשון רמב"ם לא משמע הכי לא הכנתי כלל דאדרבה איפכא הוא:

(ג) הרגיל לעשות עכירה אפי' לתיאבון אם לא התודה קודם מותו אין מתאבלין עליו ואם התודה מתאבלין עליו ואפי' גנב וגולן ואפי' מת על מטתו כיון שהתודה מתאבלין

מתאבלין עליו וכ"ש נהרג בדינא דמלכותא דאפי' מומר שנהרג מתאבלין עליו
דכיון שנהרג מיתתו ה"ל כפרה ומשמע אפילו לא ידעי' אם התודה ולא אמרינן
דנגב וגולן ה"ל כמאבד כו' דסבר' שלא יתפש שימלט (סס):

(ד) קטן המאבד כו' חשוב כשלא לדעת וכן גדול המעיל הוא אנוס כשאויל
שהיה מתירא שסא יעשו בו פלשתים ברצונם וכן המאבד עצמו מפני שירא
שיענו אותו בעגנים קשים אין מונעין ממנו שום דבר:

°(ה) מי שנתנדה משום אסקרותא שעבר עכירה ומת דינו כמאבד עצמו לדעת
בכל דבר ומניחין אבן על ארונו אבל נדוהו משום ממון כיון שמת פטור מנזירתם
ומספדין אותו כראוי וגם לא מניחין אבן:

°(ו) כל הפורשים מן הצבור והן האנשים שפרקו עול המצות מעל צוארם ואין
נכללין בכלל ישראל בעשייתם ובכבוד המועדות וישיבת בתי כנסיות ובהמ"ד
אלא הרי הם כבני חורין לעצמן כאוה"ע וכן המוטרים והמוסרים לא די שאינן
מתאבלים עליהם אלא אחיהם ושאר קרוביהם לובשים לבנים ואוכלים ושותים
ושמהים על שנאבד שונאו של מקום שנא' באבוד רשעים רנה ומעשה בכך א'
מהגדולים שהמיר וישב עליו י"ד ימים תיכף כשהמיר ו' בשביל הנוף ח' בשביל
הנפש שנאבדו ממנו (הג"ח ולנוס) (אכל מי שלל לכה ליתן מקיס זלרנוניות עם
הצבור אע"ג שזה חסוד נמי פירט מדרכי צבור מ"מ לא חמיר כולי האי ומתחללין עליו
אכל אין סקר צני העיר לריכין לנעל ממלכתחן נשנילו לעסוק עמו) (סעיף ה')

°(ז) קטן שהמיר עם אמו או עם אביו ומת אין מתאבלין עליו:
(ח) מי שנפל בים או טבע בנהר או אכלתו היה אין מונעין ממנו שום
דבר אכילות:

(ט) מי שקרובו שמתאבל עליו צלוב עמו בעיר לא ישהא בתוכה שהוא נורם
לכוות המת שאומרים אותו ס' הצלוב היה אחיו של ס' ודוקא צלוב בעיר אבל
במדינתנו שצולבין חוץ לעיר אפילו לא נקבר או אפילו צלוב בעיר אלא
שקברוהו מותר לדור בעיר (סמ"ו):
(י) ס' שמ"ז נתבאר לעיל בכלל הקודם ס' י"ט:

כלל קנ"ז. דין התבריכין והמדרה (ממ"ס פד ס"י סנ"ג):

(א) בראשונה היו עושין בנדים נאים ויקרים למת שהוא סימן שהוא מודה
בתחיית המתים וכשראה ר"ג שהעניים מתביישין וכרחו והניחו המת נהג בעצמו
שלא לקברו אלא בבגדים לבנים ולכן אין קוברין המת בתכריכים יקרים אפילו
לנשיא שבישראל אלא לקבור בבגדים לבנים ומ"מ נהגו להזור אחר בגד ששתן
נאה אבל בחשובים יותר מדאי ודאי אסור (סנ"ג) ומותר לעשות התכריכין משעשנו
דכתיב במתים חפשי כיון שמת נעשה חפשי מן המצות ואין קוברין אלא בטלית
שיש בו ציצית ולפי שיש מהלוקת ד"א דא"צ ציצית שהדי פסור מן המצות
וי"א משום לועג לרש עושין ציצית ונהגו לקברו בציצית אך שפוסלין א' מן
הציצית והיותר נכון כשמונה כבר בקבר אזי יכניסו ציצית א' בכנף (סנ"ח) ומכ"ש
מי שהיה נזהר בציצית בהיו שמניהין לו ציציותיו (ד"מ):

(ב) האיש אינו כורך ומקשר האשה משום הרהור אבל האשה כורכת ומקשרת
האיש דאין בה הרהור כ"כ (סנ"ג):

(ג) מת ותכריכי המת דישראל לכ"ע אסורים בהנאה ושל נכרי מחלוקת הפוסקים
(עיין נקה"כ וזמל"מ הלכו' חנל) דכתיב ותמת שם מרים וילפי שם מעגלה
ערובה מה ע"ע אסורה בהנאה כך המת ותכריכיו ודוקא שהזמינו לצרכו ונתנם
עליו אבל בהזמנה לכד אפי' עשאם לצרכו לאחר שמת לא נאסרו ההזמנה לאו
מלתא היא וכן אם נתנם עליו ולא הזמינם לכך בתחלה לא נאסרו (סמ"ט):

(ד) נויי המת המתוברים בגופו כגון פאה נכרית וכיוצא בו אסורים אם הם
קישורים או קלועים בו אבל אם אינן מהדקין בו אלא שתלוי ביהר מותר וכן
טבעות שבידם ונזמים אע"ג שהם עליו מותרים בד"א בסתם אבל אם צוה שיתנו
ע"י גופו המתוברים בו ליורשיו או לדבר אחר מותרים כיון שאינן מגופו ממש
אבל

אבל שערו ממש אפי' אם צוה עליו אסור בהנאה כמת עצמו ואשה שיוצאת ליהרג נהגין בשערה אף על פי שנגמר דינה אין שערותיה נאסרים עד שתהרג (סס):
 (ה) כלים שזרקן על המת מחמת מרירות הלב ע"מ לקברן עמו או במטה הנקברת עמו ר"ל שנושאין אותו בה לקברו ונגע במת אסור בהנאה מדרבנן גזרה משום תכריכי מת ודוקא שהם שלו דאם הם של אחרים קי"ל אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ולכן אם היו אביו ואמו מזרקין עליו כלים מצוה לאחרים להצילן דהוי בהשבת אבידה דודאי שיתחרטו אח"כ אבל אם כבר נגעו במטה הנקברת אסורים אבל אם נגעו כמצע שמניהים על המת או הכר וכסת שנותנים תחת מראשותיו או סדין ומלית שפרסו על הארון או על המטה שמוליכין בה המת לקוברו אינו נאסר וכן הדף שטהרו עליו וכל הכלים שמוליכין המת עליהם לקבורה לא נאסרו שהרי לא נתנם שם ע"מ לקבור עמו (סס):

(ו) המציל כלים מלזרוק עליו חייב בשמירתן ולכן אם החזיק לאביו זורקום בענין שנאסרו חייב המחזיר לשלם דהוי כזרקן למקום גדודי חיות ולסטים (סס):
 (ז) כל המרבה כלים על המת ה"ז עובר משום בל תשהית (סס):

(ח) מביאין מים ומחטמין אותו ומרחיצין כל גופו ואיבריו ופניו וראשו ויטהרוהו במתן ובטהרה ובנקיות בין אצבעות הידים ורגלים ובין האזניים ויתופו ראשו ויסרקוהו כדרך שעושים החיים ויטלו צפרני ידיו ורגליו כדי שיבא למנוחה בטהרה כמו שהיה רגיל לילך בשבת לבהכ"נ (ומ"מ צמקום שאין מנהג אין לאוי לסנום סמנהג לכן לאוי ליטול הנפרנים נצימו קודם שיניחו לנה"ק) ואח"כ לוקחין ביצים ויין ושורפין יחד מעורבין ומרחיצין ראשו והמתעסקין בו רוחצין ידיהם במלח ומים ונהגו לתקן בגדי ששתן בלא אימרא וחושין בלא קשר ומלבישין אותו מכנסיים. וחלוק. ואנפליא יילצונש (כ"ל זאקין). וחלוק סרגניזא (כ"ל קיטעל). וחגור ששתן חוגרין אותו. וחגור של מכנסיים כמו כן פשתן. ועונבין אותו אבל לא קושרין שום קשר ולא בחוטי הראש. ומצנפת ובגד שמעטפין אותו סביב שקורין וואלטורה (כ"ל סוצנ) (כ"ז צרוקס) (ואס היס לו טלית נאה ואחר מיתס רוליס לסחליף על טלית גדוע להלנישו לא נכון לעשות כן) (צל"י) (וכ"ל דאס הניס יתומים קטנים עניים לומדין דעתו של אב אס רולה צחקת בניו אז יחליפו). ולאחר שטיהרוהו לא יניחו אותו באותו מקום שטיהרוהו אלא ישכיבוהו כנגד הפתח לפנים מן הבית. ואין מהפכין את הדף שטיהרוהו עליו כי סכנה יש בדבר פן ימות א' תוך ג' ימים (ס"ח) ולא ינשק אדם את ילדיו בשמתו כי הוא סכנה גדולה וכ"ש שלא יאחזו בידו של מת ויאמר שיוליכנו עמו (סס) והמלבישים את המת יכוונו שכשם שהם מלבישים הגוף כך תחלבש נשמתו בלבושים רוחניים בג"ע וכשיגיעו עמו ל' אמות מן הקבר יעמדו עמו כל ד' אמות (וכ"ל כדי שיצמדו ז' פעמים נגד ז' מעמדות שהם נגד ז' הצלילים וז' מדורי גיהנם וז' דינים החולפים על המת וכן נכון לעשות) וביום שא"א תחנן א"צ להעמיד וישהו מעט שם שזה קצת כפרה למת (ד"מ נסס לאנ"י):

(ט) מעצימין עיניו של מת וכבר כתבתי ע"פ יוחזר שמי שיש לו בנים או בני הבכור יעצים עיניו כמש"כ ויוסף ישית ידו בו:

(י) ישראל שנפל מאליו ומת אם יש פצעים כגופו ויצא ממנו דם וא"כ יש לחוש שמא נבלע דם הנפש בבגדיו ובמנעליו ולכן אין מטהרין אותו וקוברין אותו בבגדיו ומנעליו רק למעלה מן בגדיו כורכין אותו בסדין שקורין סובב ונוהגין לחפור במרא וחצינא בקרקע שנמצא שם ההרוג וכן כל דמו שיצא ממנו במקום קרוב לו וקוברין אותו עפר שנבלע בו הדם ומ"מ ג"ל דוקא בגדים שהוא מלובש בו קוברין אבל אם נתו מן הדם על שאר בגדים שאינו מלובש בהן וכן אם הניחוהו על כרים וכסתות ועדיין הדם יוצא א"צ קבורה אלא יכבסם היטיב עד שלא ישאר בהם רושם דם והמים ישפכו אל קברו עיין ב"א ב. ואם לא יצא ממנו דם פושטין בגדיו ומטהרין אותו ומלבישין אותו תכריכין כשאר מתים וכן מי שנמבע בסיים פושטין בגדיו ודינו כשאר מתים (ס"ך נסס כס"ל ונ"ס ס"י טע"ה) והט"ו כ' דהמנהג לקבור הנשבעים בכגדים הנמצאים והיכא דנהוג נהוג ובמקום שאין מנהג נ"ל דיש לעשות כמש"כ הש"ך. ואפי' אם יצא ממנו דם

הכמת הלכות אבילות כלל קני"ח קני"ח שער השמחה אדם

אלא שכבר מסק ופשוטו בגדיו וחי אח"כ איזה ימים ומת מטהרין אותו ועושין לו תכריכים. ונ"ל דאע"ג שהוא מלוכלך מדם שיצא ממנו אפ"ה מטהרין אותו דבוראי אין לחוש לקבור דם שיוצא מן האדם בחייו דרוקא כשיצא ממנו דם בשעת מיתה דהיישין שמא הוא דם הנפש או נתערב בו אכל לא מה שיצא ממנו קודם מיתה בודאי:

(יא) וכן יולדת שמתה מחמת לידה דינה ממש כהרוג דאם ידוע שיוצאין ממנה דמים מרובים אין מטהרין אותה אבל אם כבר כלו הדמים לצאת ומתה דאין לספק בדם הנפש עושין לה כשאר מתים ומ"מ הרבה קהליות נוהגין לטהר כל יולדת ולהלבישה תכריכין ולהלבישה בגדיה למעלה מהתכריכין ולמעלה מהן הסדין (ס"ד) ויש מקומות שמלבישין לכל יולדת שמתה תוך ל' ללידתה בגדי ומנעלי (ט"ז) ויש מקומות שמלבישין בגדים נאים (ח"ח) ונהרא נהרא כו':
(יב) והנהרג ע"י עכו"ם אפילו לא יצא ממנו דם כלל כגון שנחנק קוברין אותו באשר הוא נמצא כדי להעלות חמה (ס"ד סס):

כלל קני"ח. דין הקבורה וקברות ומצבה (מ"י סס"ג עד סס"ט):

(א) קבורה האמורה בתורה הוא שיתן המת בקרקע ממש ואם נתן מתו בארון ולא קברו בקרקע לא נקרא קבורה ועובר משום לא תלין ומצוה מן המובחר שיניח המת ע"ג קרקע ממש בקבר ולא יניח דף תחתיו ומ"מ אם הניחו בארון וקברו בקרקע אינו עובר עליו (סס"ג) ויש מקומות שמניחים כהנים ובכורים בארון לחשיבות והוא מנהג רע דאע"ג דהאחרונים לסדר זכות ע"ז כיון דא"א שלא יהיה בארון נקבים מן הצד ובנקב סני מ"מ עדיין לא פלטו ממה שהחמיר בזהר מאד שלא להניח שום אדם בארון אלא שידוע ששמר ברית הקדש כיוסף הצדיק שנאמר ויושם בארון אלא יותר טוב לקברו בקרקע:

(ב) נוהגין המת על גביו ופניו למעלה כאדם שהוא ישן אבל אם ישכיבו אותו באופן אחר או מעומד או מיושב ה"ל דרך גנאי (סס) ונוהגין להעמיד דפים מן הצד ומניחים עליהם דף כדי שלא יפול עפר על פניו וגופו שהוא בזיון לו ומ"מ מי שיש לו עפר אה"ק מפזרין על גופו והעיקר על ברית הקדש ואין בזה משום בזיון דכל דבר שעושין לתועלת המת אין בו בזיון (כדנ"ז ח"א ס"י ספ"ד):

(ג) אין קוברין את המתים זה בצד זה א"כ היה דופן הקבר שיכול לעמוד בפני עצמו מפסיק ביניהם והוא לפחות שיהיה בין ארונו של זה לארונו של זה ששה אצבעות דהיינו ג' אצבעות לכל מת וי"א ששה טפחים דהיינו ג"ט לכ"א ועכ"פ הקוברים בפחות מו' אצבעות הם עתידים ליתן הדין כי גזולים המתים ועיין מצבת משה י שהארכתיו בזה (ונודאי לנו ידעו מזה הרצני מו"ל סלפנינו ומכ"ס הגר"א ודאי היה מומה צידס) ולא המת בצד עצמות ולא עצמות בצד המת אבל נקבר האיש או האשה עם בנם ובתם או עם בן או בת בנם או בתם זה הכלל כל קמן שישן עמו בחייו נקבר עמו במותו אבל בן גדול עם אביו או בת גדולה עם אמה אסור (סס"ג) ואפי" בקטנים דוקא לקבור שניהם בפעם א' אבל אם כבר נקבר א' אסור לקברו אח"כ עמו (דו"פ ס"י סס"ד):

(ד) אין נוהגין ב' ארונות זה על זה ואם נתן כופין העליון שיפנה זאם יש ביניהם עפר ו"ט מותר ואם א"א בענין אחר מותר (סס):

(ה) אין קוברין רשע אצל צדיק אפי" רשע חמור אצל רשע קל וכן אין קוברין צדיק וכ"ש בינוני וכשר אצל חסיד מופלג ולכן שלא כדין עושין הח"ק שקוברין עשיר שנותן ממון הרבה אף שלא היה אדם כשר אצל צדיק מפורסם. אבל קוברין בעל תשובה אצל צדיק גמור אבל לא אצל חסיד. שנים שהיו שונאין זה לזה אין לקברם יחד שאף במותם אין להם מנוחה יחד (סס):

(ו) אין מפנין המת והעצמות אפי" מקבר מכובד למכובד ואפי" מבזוי למכובד ואצ"ל מבזוי לבזוי או ממכובד לבזוי דהבלבול קשה למת שמתייראים מיום הדין וזכר לדבר ישנתי אז ינוה לי ואפילו בשמאל הנביא כתיב שאמר לשאול למה הרגותני לעלות אבל אם רוצה לפנותו לקברו אצל אבותיו או להוליכו לקברו בא"י מותר שערב לאדם שיהא נה אצל אבותיו וכן בא"י שעפר א"י מכפר שנאמר וכפר אדמתו

אדמתו עמו אבל משום שאר כבוד אסור. ואם נתנהו שם על מנת לפנותו מוח בבל ענין: ואם אינו משתמר בזה הקבר שיש להושי שמה יוציאוהו או שיכנסו בו מים או שהוא קבר הנמצא מצוה לפנותו (ס"ג):

(ז) אין מוליכין מת מעיר לעיר שיש בה קברות אחרות משום כבוד המתים הקבורים באותו עיר שמבזה אותם שלא להניח אצלם את זה אא"כ מח"ל לארץ או שמוליכין אותו לקברות אבותיו. ואם צוה להוליכו ממקום למקום או שצוה לקברו בביתו ולא בבה"ק שומעין לו. ומותר ליתן סיד עליו כדי לעכל הבשר מהר בכדי להוליכו למקום אשר צוה (ס"ד) ועיין לעיל כלל קנ"ה בענין צוואת המת:

(ח) אין מלקטין עצמות לא מתוך הארון ולא מתוך הקבר לצד זה לקבור שם מת אחר או לצורך המקום (ס"ה):

(ט) מקום שנוהגין לקבור בנוסות עמוקות בלא ארון עד שיתעכל הבשר ואח"כ מלקטין העצמות וקוברין אותו בארון מותר (ס"ו):

(י) ארון שפינוהו אסור בהנאה אם הוא של אבן ושל חרס ישבר ושל עץ ישרף ולכן המוצא נסרים בבה"ק לא יזום ממקומן דשמה הן של ארון:

(יא) אסור לפתוח הקבר אחר שנסתם הנולל אפי' אם עוררים היורשים לפתחו כגון שמכר או נתן ורוצים לבדקו אם הביא ב' שערות אסור (ס"ז) ובס"ח סי' תנ"א ובס"ח תש"ל כ' הנשיש דבר בעיר מותר לפתוח הקבר לחפש על המתים שמה יש מהם שבלע בנר והוא סכנה או ידיו אין פשוטות דכ"ד שהוא משום פ"נ יכול לעשות למת וג"ל דל"ד כשיש דבר אלא אם ידעו שלא פשמו ידיו ואצבעותיו כהוגן מותר לפתוח הקבר. וג"ל עוד דדוקא משנסתם הנולל דהיינו שכבר נתנו עפר על הכסוי של ארון (כדליתא נס"י טע"ה נס"ז סק"ח) אבל כ"ז שלא נתנו עפר עליו מותר לפתחו אף משום שאר דברים דלא כמש"כ בס' ת"ח:

(יב) קבר של בנין אסור בהנאה אבל קרקע עולם של קבר אינו נאסר מדכתיב יישלך עפרה אל קבר בני העם מקיש קבר לע"ז מה ע"ז אינו נאסר במחובר אף קבר אינו נאסר במחובר אבל קבר של בנין הוי תלוש ולבסוף חברו דסקרי תלוש ואסור כמו בע"ז לעיל כלל פ"ד וי"א דהקרקע שלקחו מן הקבר וחזרו ונתנו עליו הוי ג"כ כתלוש ולבסוף חיברו ואסור בהנאה ולא נקרא קבר של קרקע עולם אלא כגון התוסף כוך בסלע שהוא קרקע עולם שלא נתלש וכ"ש צדדי הקבר ותחתיתו שכ"ז לא היה תלוש מעולם ויש אוסרין עוד לישב על האבן שנותנין על הקבר למצבה וכן אסור למכור מצבה שנשברה ואסור להשען על מצבה ואע"ג דיש מתירין במצבה כיון שאין זה מנוף הקבר אלא שנעשה לסימן אלא שכבר נהנו איסור בכל העולם ונס' יש אוסרין להעמיד מצבה שהיה על הקבר על קבר אחר אע"ג דאין זה הנאה להי' (ועיין נד"מ סוף ט' מה סכתא נס"ח ול"ע גס' מס"ג סעיף ג' ונחשו' דנ"ז סי' תשמ"ח) וכן אסור לדרוך על גבי קברים משום דאסור בהנאה ומ"מ אם צריך לאיזה קבר ואין לו דרך אא"כ ידרוך ע"ג קברים מותר (סי' ס"ד נס"ז סק"ח) אבל הכלים שהופרין וקוברין בהם מותרין בהנאה מ"מ אין להשתמש אלא מדעת הנכאי כמו בשאר צדקה:

(יג) והא דקבר של בנין אסור לעולם דוקא שבנאו לשם מת ונתנו בו אפילו על דעת לפנותו ואפי' לא נתן בו אלא גפיל אבל אם בנאו לשמו ולא נתנו בו מותר וכן אם נתנו בו אדעתא לפנותו ולא הזמינו מתחלה מותר לאהר שפנוהו אפי' לא בנאו לשמו ואם לא בנאו לשמו ונתנהו בתוכו והוסיף בו דימוס (פי' כדנך ופול שוכת צנין המונח) לשמו כולו אסור אפי' לאהר שפינוהו ואפי' שקברו שם על דעת לפנותו ואם מכיר הדימוס שהוסיף לשמו מסירו והוא לבדו אסור ושאר הקבר מותר (ס"ט סעיף א'):

(יד) קבר הנמצא מותר לפנותו ולא היישינן שמה מת מצוה הוא דמת מצוה קלא אית ליה. פינוהו מקומו מהור ואפילו היה קבר של בנין מותר בהנאה דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אבל קבר ידוע שנקבר שם מדעת בעל זשדה אסור לפנותו ואפילו פינוהו מקומו טמא ואסור בהנאה ואפי' בקבר של קרקע עולם גזרו רבנן שומאה עולמית כדי שלא יפנוהו אבל לרמב"ם קבר הנמצא דהיינו שלא היינו יודעים שהיה שם קבר מותר לפנותו דמסתמא נכבר שם שלא ברשות בעל

409 חכמת הלכות אבילות כלל קני"ח שער השמחה אדם

השדה פינודו מקומו ממא כלומר השדה סביבותיו היכא דאינא למיחש לקברים ואסור בהנאה קבר הידוע ר"ל שאין שם אלא הוא לבדו ונקבר שם שלא מדעת בעל השדה אסור לפנותו (כל"ל כס"ך סק"ט וגם כנ"י) פינודו מקומו מהור ומותר בהנאה כיון שידוע שאין שם קברים אחרים (סס סעיף ג' ועיין כנ"י):

(טו) מת מצוה שמצא אדם בשדה וקברו שם אפילו שלא מדעת בעל השדה אסור לפנותו דמ"מ קונה מקומו וכל המוצאו צריך לקברו במקום שמוצאו וא"צ להוליכו לקברות (ט"ך סק"י והלשון אינו מדויקדק טהרי אסור להוליכו לקברות) ואם מצאו על המצר שצריך לפנותו משם מפני הרבים שלא יאהילו עליו אם מצאו בין שדה בור (פ"י שאינה מרוסס וזרועה) לשדה ניר (פ"י ניר נכרס ולא נזרע) מפנהו לשדה בור. בין שדה ניר לשדה זרע מפנהו לשדה ניר. בין שדה זרע לשדה אילן מפנהו לשדה זרע. ובין שדה אילן לשדה כרם מפנהו לשדה אילן. ואם שתיהן שוות מפנהו לקרוב שבהם ואם שתיהן שוות בקירוב מפנהו לאיזה מהם שירצה. בד"א במצאו חוץ לתחום אבל אם מצאו בתוך התחום מביאו לבית הקברות ואינו נקרא מת מצוה אלא א"כ מצא ראשו ורובו (סס סעיף ג') וכ"ש אם נמצא כולו שלם (ועיק עוד מדיני נתי מלוס כלל ק"ס ס"י ס' ט') ומה שאין נוהגין עכשיו בדיני מת מצוה האלו לפי שאין הארץ שלנו ואין לנו רשות בכל מקום ואף אם נקבר אותו לשם יש לחוש שהעכו"ם יחזרו ויוציאו אותו כדי לפשוט בגדיו מעליו או משום זלוול ע"כ מוליכין אותו לבה"ק המיוחד (ט"ז וע"ך כסס כס"ל):

(טז) קבר המזיק את הרבים כגון שהוא סמוך לדרך אפילו נקבר שם מדעת בעל השדה מותר לפנותו ומקומו מהור ואסור בהנאה אם הוא קבר של בנין כדלעיל אם קדם הקבר אבל אם קדם הדרך מקומו מותר בהנאה שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. קבר שפינודו היכא דמותר בהנאה לא יעשנו בית התבן ולא בית העצים ולא בית האוצרות דגנאי הוא למת לעשות כן (סס):

(יז) ההוצב קבר לאביו וקברו במקום אחר לא יקבר בו הוא עולמית משום כבוד אביו אפי' בקרקע עולם אבל אחר מותר ליקבר בו (סס):

(יח) מדהיקין הקברות מהעיר חמשים אמה מפני ריה רע (סס"ה) ודין החוסר קבר דפסור מכל המצות נתבאר לעיל כלל קני"ח:

(יט) המוכר קברו ודרך קברו מקום מעמדו ומקום הספרו באים בני המשפחה וקוברין אותו בעל כרחו של לוקח ומחזירין את דמיו (ס"י סס"ו סעיף א') שגנאי להם שבני המשפחה לא יהיו קבורים במקום אחד כמנהגם ואע"ג דמי שצויה שאל יספרוהו שומעין לו שאני התם דאמר כן בשעת מיתה אבל הכא זוזי אנסוהו ועוד התם לדידיה לחוד אבל הכא מקום הספרו יורשיו ובני משפחתו נספדים שם ואיכא פגם שלהם (סס"ו):

(כ) אשה שירשה קבר ממשפחת נקברת בתוכו היא אבל לא יוצאי יריכה אלא א"כ ראתה אותם בהייה מפני שכניה מתייחסים על שם משפחת אביהם ונגנאי לבני משפחתם ליקבר אצלם (סס סעיף ג'):

(כא) אביה אומר תקבר אצלי ובעלה אומר תקבר אצלי בעלה ויש גורסין תקבר אצל אביה ואם יש לה בנים ואומרת אצל בני קוברין אותה אצל בניה. אביה אומר לא תקבר אצלי ובעלה אומר לא תקבר אצלי קוברין אותה אצל בעלה מפני שהי"ב בקבורתה (סס):

(כב) משתדלין בקבורת מת נכרי כמו בקבורת מת ישראל ומנחמין אבילותם מפני דרכי השלום (סס"ז):

(כג) לא ילך בבה"ק או בתוך ד' אמות של מת ותפילין בראשו משום לועג לרש ואם הם סבוסים מותר: לא ילך בבה"ק או בתוך ד' אמות של מת או של קבר וס"ת בזרועו ויקרא בו או יתפלל וה"ה ע"פ אסור לקרות אא"כ לכבוד המת וה"ה בפדיש צדיך להרחיק ד' אמות מן המת שאין זה לכבוד המת (סס):

(כד) מותר ליכנס לבית הקברות או לתוך ד' אמות של מת או של קבר והוא לבוש ציצית והוא שלא יהא נגרר על הקבר אבל אם נגרר אסור משום לועג

410 חכמת הלכות אבילות כלל קנ"ח שער השמחה אדם

ל'ש. בדיא בימים שהיו משילים ציצית במלבוש שלובשים לצורך עצמם אבל האידנא שאין לנו לובשים אותו אלא לשם מצוה אסור אפילו אינם נגדרים: והג"ם כשהציצית מגולים אבל אם מכוסים מותר ולכן נהגו היתר במלית קטן משום שהציצית מכוסין (סס סעיף ד' ונ"ד) יש נוהגין לקשור שני ציצית שבשני כנפים זה עם זה כשנכנסים לבה"ק ולא הועילו בתקנתם (סס סעיף ע'): (כה)

(כה) כיון שהרהיק ד' אמות קורא ומתפלל ואפילו רואה הקבר או בה"ק ואם יש שם מחיצה מותר אחר המחיצה סמוך לו אפי' תוך ד' אמות לקבר (סס): (כו) בה"ק אין נוהגין בהם קלות ראש מפני כבודן של מתים כגון לפנות שם או לאכול ולשתות שם ואין קורין ואין שונים שם ואין מהשבין שם השבונות אפי' של רבים ואין מרעין בהם בהמות ואין מוליכין בו אמת המים ולא יטייל בהם לקבנדריא (פי' למיענז מלך זה ללד זה) ולא ילקט מהם עשבים ואם ליקט או שצריך ללקטם לצורך בה"ק שורפם במקומם ואין זה מפני כבוד של מתים אלא קנסא או משום שלא יחשדוהו שמוליכם לבהמתו וכן אין ליקח מקרקע עולם של קבר אע"ג דמותר בהנאה וכ"ז אינו אלא משום כבוד המתים ולכן אם צריך אותו לרפואה שדי וכן מותר ליהנות מהעשבים שעל הקברות או פירות אילנות שעליהם אע"פ שהם זרועים ונשועים על הקברים לצורך הקברות כגון שהמושל נכרי מרעה בהמות על הקברים ואי אפשר למחות בידו כי אם בהוצאה מרובה ואין יד הקהל משגת מוכרים דברים אלו כדי להציל הקברות מיד נכרי שזהו כבוד המתים ואם אין דברים על הקברות למכור לצורך ההוצאה אם יד הקהל משגת ושבידם למחות בהוצאה מועטת צריכים למהות אם אין חשש בדבר שהמושל יתגרה בהם ע"י זה אבל בלא"ה א"צ למהות (סס"ח):

(כז) אבל אילנות שנוטעין בבה"ק שאינם על הקברים עצמם מותר ללקט פירותיהן. ולכן מה שנוהגין הנבאים ללקוט הפירות למכרם והדמים לצדקה ומקצתם נותנים אותם לנכרי שומר בה"ק והנכרי יעשה לו גן ג"כ בבה"ק צריך לזהר שלא יהא אילן נטוע ולא הגן זרוע אלא במקום שאין בו ספק קבר (סס): (כח) קבר חדש נמדד ונמכר ונהלק והישן אינו נמדד ולא נמכר ולא נחלק (סס):

(כט) עכשיו נוהגין שאחר שנגמר סתימת הקבר מעפר או לאחר שהסך האבל פניו מן המת הולצין מנעל וסנדל ומרחיקין מעט מן ביה"ק כדי לומר קדיש לפחות ד' אמות שהמת תופס ד"א במש"כ לעיל ואם נקבר בלילה אין אומרים לא צדוק הדין ולא קדיש בבה"ק ואומרים קדיש שהוא עתיד לחדתא עלמא ואח"כ תולשין עפר ותולשין עשבים ומשליכין אחרי גיזם ורוחצין ידיהם במים ואומרים זכור כי עפר אנחנו וגם הוא רמו לתהיית המתים שיהיו מעפרם ע"ד ויציצו מעיר בעשב הארץ. וכדי לומר שאין טומאה זו נטהרת אלא בג' דברים אלו מים ואפר פרה ואזוב רמב"ן. והכלבו ב' תולשין עשבים בצדור עפרם וזורקין על ראשו דרך צער ע"ד וזרקו עפר על ראשיהם השמימה. וי"א שיושבין ז"פ מפני שהרוחות מלוות אותו וכ"ז שיושבין בורחין ממנו ובמדינות אלו לא נהגו לישב רק ג"פ אחר שרחצו הידים ואומרים בכל פעם ויהי נועם ונומר יושב בסתר וגומר ועיין בלבוש שכתב דיש לישב ז"פ בפסוק דכי מלאכיו יצוה לך והיינו בפעם ראשון יאמר עד כי וכי בכלל ובשני כי מלאכיו ובג' כי מלאכיו יצוה ובד' עד לך ובה' עד לשמך ובו' עד בכל ובז' עד דרכך ובסופי תיבות מרומי שני מלאכי שמירה הידועים ויאמר אתה גבור וכו' ויש בזה סוד הקבלה להבריה כוהות הטומאה וכ"כ בפרישה בשם מהרש"ל וכשנקבר המת ב"ש יכולין לישב כך ג"פ כמו בהול וה"ה אם נקבר סמוך לשבת עושין כן בשבת ונוהגין להקפיד אם יכנס אדם לבית אחר קודם שירחץ וישב ג"פ ומנהג אבותינו תורה (סע"ו סעיף ד' ונ"ד) ועיין בטור סי' שע"ו דמשמע דדוקא כשהזרין מבה"ק עושין כן אבל כשמלוה והזר ומכ"ש כשלא היה בתוך ד"א של מת א"צ:

(ל) המנהג להקפיד שלא ליקח מרא או הצינא מיד חבירו כשקוברין המת אלא זורקין מידם ואח"כ לוקחין אותו וכן בשעת הנטילה אין ליקח הכלי מיד מי שרהץ (מענה לטון):

411 חכמת הלכות אבילות כלל קנ"ט שער השמחה אדם

(לא) לאחר שהגיהו המת בקבר מהפכין המטה ג"פ כי מטה גימטריי דין לרמו שיתהפך הדין לרחמים והספד למחול זכר לדבר הפכת מספדי למחול לי (סס):
(לב) הקוברים המת יכוונו שכל אותו הזוהמא שנתערב במת זה יתעכל בקרקע וישאר נקי (הלכ"י):

(לג) צריכין לזהר בשלא ראה הקברות ל' יום שיברך ברכת אישר יצר אתכם בדין כו' ויברך תיבה בשבא לבה"ק (כדליתא צגמי' הכולס קצרי יסחאל).-דין קבורת מת ב"ש וחוה"מ יתבאר לקמן בכלל קס"ט ודין יא"צ וקדיש בכלל קע"ב:

כלל קנ"ט. דין על איזה טומאה מוזהר הבהן וכל דיני טומאת בהן (נסי' סס"ט עד ס"י טע"ג):

(א) הבהן מוזהר שלא ליטמא במת שנאמר לנפש לא יטמא ומרבינן מלנפש דלאו דוקא למת בלבד אלא לכל טומאה הפורשת ממנו וכל טומאה מן המת שהנזיר מגלה עליו הבהן מוזהר עליו ולוקה כגון כזית מן המת ועל כזית נצל ר"ל ליהה היוצאת מן המת לאחר שנתעפש או מלא תרוד רקב ועל השדרה ועל הגולגולת ועל אבר מן המת ועל אבר מן החי שיש עליו בשר כראוי (סיוכל לחזור ולחיות מע"פ שאין זו כזית) ועל חצי קב עצמות ועל חצי לוג דם על מגען ועל משאן ועל אהלן ועל עצם כשעורה על מגעו ועל משאו על אלו הנזיר מגלה ואם נשמא בהם כהן ה"ז לוקה מה"ת אבל הטומאות שאין הנזיר מגלה עליהן כגון הסככות (דהיינו חילין המיסך על הארץ ויש טומאה תחת ענף א' וא"י חיה הוה) והפרעות (כ"ל חכמים יולאים מגדר וטומאה תחת א' מהן וא"י חיו) ובית הפרס (דהיינו טהרה שזו קצר) וגולל ודופק (גולל רס"י ורמז"ס מפרשים טהור מה שנוהגין על הקצר לכסותו יהיה חיו דצר סיהים אפילו צעלי חיים או חכמים ולכ"ס גולל הוא מה שמעמידן על הקצר לציון סאנו קודין מלצה) ודופק (הוא מה שסומכין בהם הגולל) ורביעית דם והנוגע באהל המת או האהיל על רובע קב עצמות. וכלים הנוגעים במת. על אלו אין הנזיר מגלה ואין הבהן לוקה עליו ומ"מ איסורא איכא ולפ"ז היה אסור לכהן ליגע בכלים שנוגעים במת וכ"ש בכל סתבת דקיי"ל מדבתיב בחלל הרב וקבלו חז"ל דהרב ה"ה בחלל והוי אבי אבות הטומאה במת עצמו ומ"מ כבר נהגו בכל מקום כאותן הפוסקים דס"ל דאין הבהן מוזהר כלל על הכלים ואין להזהר אחר המנהג שנתפשט בכ"מ ובזמן שהיה א"י במה"ה היה אסור לכהן לילך מא"י לארץ העמים שהיא ח"ל (סס"ג):

(ב) ונ"ל דאם לקחו מצבה מן הקבר אין הבהן מוזהר עליו: יא
(ג) מי שנשברה מפרקתו ורוב בשר עמה וכזקן אפילו בלא בשר או שנעשה גימטרא שנחתך לרחבו בצואר כולה או בשרה עד הללה או שנתלק לשנים או שנקרע מגבו כדג (ללפוקי אס נקרע מלפניו דל"ל) כל אלו אפי' הוא עדיין חי חשוב כמת ומטמא באהל. אבל גוסס ומי שנישחמו בו ב' סימנים או פצוע פצועים הרבה אינם מטמאין עד שתצא נפשה ומ"מ אסור ליכנס לבית שיש בו גוסס דאע"ג דאינו מטמא מ"מ עובר הבהן על לא יחלל שהוא מוזהר שישמור בכהונתו שלא יתחלל ושמא ימות זה תיבה ואעפ"י שיש מתירין טוב להחמיד וכבר מבואר לעיל כלל קנ"א ס"י י"ג הל דיני גוסס:

(ד) קודם שנכתוב דין אהלים מוכרח אני להקדים כללים בכדי שלא לטעות בהם ולעמוד על אמיתת הדברים: (א) כלל גדול בטומאת מת שכל דבר הטמא באהל מן המת שאין לו חלל טפה כגון כזית או רביעית דם מן המת מונח בגל של אבנים או בקרקע נקרא טומאה רצוצה ובוקעת ועולה ובוקעת וזרדת ואינה מטמאה מצדדין כלל ואם כלים מונחים בצד הטומאה ואין נוגעין בטומאה טהורים וכן הבהן מותר ליגע בצד הטומאה רק שלא יגע בטומאה והן מת שנתנו בארון וקברו אותו בקבר אם אין בין המת ובין הארון טפה מותר לעמוד בצד הקבר רק שלא יגע בקבר: (ב) אבל אם יש חלל טפה על טפה בדום בין המת ובין הארון הוי כקבר טהור ומטמא מכל סביבו ואפילו הנוגע מכהוץ טמא. ואם יש חור טפה ע"ט פחות למעלה לאויר שיש לטומאה מקום לבאת כיון שיש חלל טפה

ע"ט בין השומאה ובין הארון קי"ל דאהל טפח הוציץ מה"ת ומה"ת מותר הכהן לילך אפי' ע"ג אותו קבר ומ"ט מדרבנן אסור. ובזמנינו שאין פותח טפח לאויר נמצא כל הקברות הוא טמא שבוקעת ועולה ומ"ט בשומאה דרבנן כגון בית הפרס וכיוצא בו אם צריך לילך לשם ללמוד תורה ואין לו דרך אחרת יכול לעבור בה אפילו אם מוצא ללמוד במקום אחר וכן אם האבל עובר דרך שם יכול לילך לנחמו וכן לישא אשה ולדון עם עכו"ם ולערער עמהם מפני שהוא כמציל מידם וכן כל כיוצא בו (ועיין צ"צ ס"י ס"ב דק"י ודף ק' נחום' ס"ט): (ג') בית ששומאה בתוכו אם אין בו פתח או שהיה בו פתח ופרץ את פצימיו וסתמו דינו כקבר סתום והנוגע בו מאחוריו או מגנו טמא כדן קבר סתום שיש בו הלל טפח כפימין כ"ג ואם מלאוהו בעפר עד שלא נשאר הלל טע"ט אפי' לא פרץ פצימיו ה"ו במל הבית ודינו כשומאה רצוצה בס"א (רמז"ס ס"ט הל' ו') ובית סתום ולא פרץ פצימיו או שנפתח בו פתח או אפי' לא פתח עדיין אלא שחשב להוציאו בפתח א' הרי יצא מדין קבר סתום ולכן הנוגע בו מאחוריו ומגנו טהור ואין טמא אלא כנגד הפתח (רמז"ס ס"ט) ובוה בית עדיף מקבר דאפי' אין חור שתצא משם השומאה אפי' מאחוריו טהור (וכן מוכח ממשפט דהר"ש דמכתף שהציץ ה"ו ונש"ך ס"ק ט"ו וס"ק י"ט שלא הזכירו סיהיה חור טע"ט): (ד') שיעור פתח להוצאת המת אפי' הוא שלם שיהיה ד' טפחים על ד"ט (ס"ט) וכזית מן המת פתחו בטפח וגדול מכזית ה"ה כמת שלם ופתחו בד': (ה') שיעור שתכנס בהם השומאה הוא טפח ע"ט (ס"ט). ואחר שידעת אלו הכללים נבאר בפרטות א"ה:

(ה') אסור לכהן ליכנס תחת אהל שהמת תחתיו אפילו הוא גדול הרבה ואפילו לבית אחר או לעליה האחרת הפתוחים לאותו בית בנקב שיש בו טפח על טפח ובית לאותו בית עד עולם ואם נכנס לוקה (כדאי' להדיא ברמז"ס פ"ג מהל' חבל הל' ג' הציחו צ"י ודלא כמסנע צ"ד ס"י טע"ג סק"ג דנשנע מדצניו דדוקא אוחו צית שהמת מונח בתוכו אסור מה"ת חבל צמיס שפתוחין לתוכו הוא מדרבנן דליחא כדאי' להדיא ברמז"ס פ"ג ובהרבה משניות וכבר השיגו המ"א צס"י ס"א ס"ק י"ד וצס"י סמ"ג וגם דצני הש"ך יש ליישב דכוונתו דאם הצית שהמת בתוכו סתום מכל לה דאז אין צמיס הסמוכים חלא טומאה דרבנן הוהיל וסוף טומאה ללחא דוק צדצניו חע"ג דהלסון חינו מדוקדק מוטב לומר כן משנאמר שנגזר זה צדצני דליחא להדיא חלא דגם ז"א כדלקמן ס"י ה') ואם סתם הנקב כולו בדבר שאינו מקבל שומאה מותר ליכנס לבית האחר או בעליה שהסתימה הוצצת בפני השומאה דמה"ת אהל שיש בו הלל טפח על טפח טהור דדוקא שומאה רצוצה ר"ל שאין בין המת ובין מה שעל גביו ובצדדין טפח אור הוא בוקעת ועולה אבל אם יש טע"ט אור טהור על גביו. ואם סתם כל הנקב אע"פ שלא ביטל אותו דבר להיות שם עולמית אלא דכוונתו דלאחר שיוציאו המת יטלנו מי"ש אפי' הוציץ אבל אם לא סתם כל הנקב רק שמיעטו שלא יהיה בהור ובהלון טפח אם נתנו להיות שם עולמית ממעט והוציץ בפני השומאה אבל אם דעתו ליטול משם הסתימה לא מהני המיעוט ואינו הוציץ ודוקא אם סתם בדבר שאינו מקבל שומאה כגון באבנים או פשוטי כלי עץ כקסמים וכיוצא בו אבל אם הוא כלי או אפי' דף הרחב קצת שיכול להניח עליו דבר דהוי כבית קבול (עיין מ"א ס"י תרכ"ט ס"ק י"א) כיון שהוא מקבל שומאה אינו הוציץ בפני השומאה (ול"ע דכיון דאינו מקבל טומאה חלא מדרבנן אפטר דחולץ עיין במל"מ פ"ג מהל' ט"מ הל' ב' סתפק צזה) ולא טיקרי סתימה אפי' יכול לעמוד בלא סתימה דאם צריך סתימה לא מקרי אלא סתימה ארעי ואם מניח באותו חלון או חור עצים ואבנים כ"כ הרבה עד שכותלי החלון מהזיקים אותם זה ודאי מהני והוציץ ומותר לכהן להיות בבית הסמוך לו אבל אם סתם בפשוטי כלי מתכת אע"פ שאינם כלים אלא חתי' לא הוי סתימה כיון דמקבלין שומאה אבל גולמי מתכות כגון חתי' ברזל שקורין שטאנעס אינו מקבל שומאה (ועיין רמז"ס ונחולין כ"ה) ואפילו סתם באבנים וכיוצא בו אלא שסמך אותם בכלים כדי שלא יפלו לא הוי סתימה:

(ו) בד"א בדבר שאינו מחובר לקרקע אבל אם סתם בדלת אע"פ שהדלת חלוי

בצירים

הכמת הלכות אבילות כלל קנ"ט שער השמחה אדם 413

בצירים של מתכות ומנעול ואלולי הצירים לא היה יכול לעמוד אפי"ה מהני סתימה דכל שנעשה מתחלה לשמש את הקרקע וקבע בקרקע ה"ו בקרקע ומחובר אינו מקבל טומאה וכן אם יש הלון בין ב' בתים והטומאה בא' מהם והיו בהלון סריגים שקורין גראטע (ונל"א גגאטער) אפי"ה היו של מתכות אע"פ שיש ביניהם אויר אם אין באחד פותח טפה חוצץ בפני הטומאה ולא יצטרפו נקבי הסריגות לפ"ש (עי' ז"א ס"י ג' דזה לא שייך צמלונות שלנו שהם נעשים לאלה דשיעורו רק כפונדיון והוא קטן מאלד) (ט"ד ס"ק ז' וט"ס ונ"ל צפ"ח דלהלכות מ"ד וכ"כ רש"י להדיא חולין קכ"ה ע"ב ד"ס חנילי ונטה ודלא כט"ז צפ"ק ג' וע"ש צנקה"כ שהלריך בזה ג' ועיין לקמן ס"י ח' צדין סוף עומאס לנל"א):

(ז) פעמים שיש מת בבית ומוחר לכהן לבוא לתוך הבית שהמת בתוכו ואסור לו לבוא לעליה שעל הבית שאין המת בתוכו כיצד ארובה (ל"ל חור) שבין בית לעליה ואין בה פותח טפה וכזית מן המת למטה בבית כנגד החור נמצא שאין כאן דבר שמאהיל על החור אלא גג של עליה ולכן העליה טמאה שהטומאה בוקעת ועולה לעליה דרך הארובה אע"פ שאין בחור טפה כיון שהטומאה תחתיו מטש וכיון שיש לטומאה לעלות לעליה אינה מתפשטת לצדדי הבית ואינה יורדת עוד מעליה לבית כיון שאין בחור טפה אבל אם יש בחור טפה א"כ נהשב הבית והעליה כמו חדר א' שהוזרת ויורדת למטה:

(ח) הלמ"מ (כ"כ להדיא רש"י זילא ל"ח וכ"מ ט"ס צננ"ו וצ"פ הד"כ וכ"כ לצ"ש וכ"כ מע"מ וסלריך בזה ומט"כ הט"ך ס"ק ט' וצ"פ ט"ז סק"ז שהוא מדלנן כז"ל הסינו המ"א צ"פ ט"ג) על הפתח שיוציאו משם המת אפי"ה אם הדלת נעול אסור לכהן לעמוד מבהוץ תחת המשקוף הואיל וסוף הטומאה לצאת בזה ולכן ג' הדרים זה בצד זה ושנים החיצונים יש לכל א' פתח פתוח להאמצעי ודרך האמצעי נכנסים לאותן שבצד ובשנים החיצונים מונח בב"א הצי זית מהמת כל זמן שהדלתות נעולות מותר לכהן לעמוד בחדרים שהחצי זית בתוכם שאין הצי זית מטמא וא"כ שני החדרים החיצונים טהורים אבל אסור לו לעמוד בחדר האמצעי דכיון דסוף הטומאה לצאת דרך האמצעי רואה אני כאלו הם מונחים בבית האמצעי ואע"פ"כ החיצונים טהורים ול"א שהטומאה הוזרת ונכנסת כיון שהדלתות נעולות ולכן אם נפתחו הדלתות א"כ חזרה הטומאה מן הבית לחדרים החיצונים והכל טמא (צ"ז ס"ק ט') כיון שדלמותיהם נעולים הכל סוף הדבור ומט"כ ט"ס דל"א לצ"ל על דנכי דמ"א סקעי' ד' ונדפס צטעוס):

(ט) וכן הצד שיש בו בתים סביב לצד החצר ויש לכל בית פתח לחצר ופתח אחורי החצר לצאת מן החצר לר"ה וזיוין ואכסדראות מקיפין את החצר ומאהילים על הפתחים אך לאחורי החצר שם אינו טוקף בזיוין ולכן אם מת בבית א' שבחצר וכל פתחים והלונות של אותו בית נעול בין אותו שלצד החצר ובין אותו שלאחורי החצר וא"כ כיון דאין מקום לטומאה לצאת וע"כ סופו לצאת דרך פתח א' וכיון שאינו ידוע דרך איזה פתח יצא וא"כ כיון דסוף טומאה לצאת ולכן הטומאה יוצאת לתחת הזיוין עכ"פ ואם יש שם בית שיש בו חור טפה על טפה או פתח פתוח הטומאה נכנס לשם מן הזיוין ואם כל פתחי הבתים נעולים הבתים טהורים ומ"מ אסור לכהן לעמוד תחת הזיוין. ואם נפתח הלון או פתח או חור שיש בו ד' על ד' אחורי החצר ואותן שלצד החצר כולן נעולים אין הטומאה נכנסת תחת הזיוין כיון שיש לטומאה מקום לצאת אחורי החצר ושם אין זיוין ומ"מ אם נפתח ג"כ פתח לצד החצר הטומאה יוצאת ג"כ תחת הזיוין ונכנס לבית:

(י) וכן נגים הכוללים למעלה לחוץ על פתחי הבתים וטומאה בא' מהבתים כל הבתים שפתחיהם פתוחים או שיש חור טפה ע"ש טמא אבל אם הם סתומים טהורים ולכן כהן שהוא בבית או בחדר שהטומאה נוגע עליו והוא נעול בדלת וחלונות ונודע לו שהגיע הטומאה אליו אסור לצאת מן החדר עד אחר הוצאת המת שהרי כל זמן שלא נפתח החדר לא נכנסת הטומאה לתוכו וכשיפתח תכנס (ט"ד ס"ק ט"ו) וכן אם יש ב' הדרים זה לפניו מזה והמת בחדר החיצון יכול לכהן ליכנס לחדר הפנימי ולנעול כל פתחים וחלונות אבל כשהמת בפנימי אסור לכהן להיות בחיצון אע"פ שינעול הדלת של הפנימי כיון שסוף טומאה לצאת לדרך חדר זה אבל

414 חכמת הלכות אבילות כלל קנ"ט שער השמחה אדם

אבל אם יש לכל חדר פתח לר"ה ודעתו להוציאו דרך אותו פתח מותר גם בזה ובלבד שלא יעדים דאל"כ נשמא למפרע (עיין רמב"ם בפ"ז הל' ז' מט"ו) וכן אם יש שם מרתף ויש למרתף פתח להוציאו לר"ה מותר להניח המת במרתף אבל אם אין למרתף פתח לר"ה אלא דרך הבית או שדעתו להוציאו דרך הבית א"כ סוף טומאה לצאת ואסור ואין היתר עד שיהיה ג' תנאים (א') שיהיה למרתף פתח או הלון לפחות ד' טפחים על ד' שזה הוא שיעור פתח להוצאת המת לצד חוץ (דל"כ הבית טמא מחמת סוף טומאה לנחת) (ב') שלא יהיה שום גג או אהל רחב טפח על אותו החור והדלת של המרתף דאל"כ הטומאה יוצאת מן החור וכן מן הדלת כיון שסוף טומאה לצאת משם ונכנס לתחת האהל ומשם לבית (כ"ז ממלא ט"ז ס"ק י' ונ"ט ס"ק ס"ג וט"ו) וכן אם המת בעליה ויש שם פתח להוציא משם המת ויוציאו משם ואין אהל על מקום אותו פתח בענין שלא תוכל לצאת וליכנס מן הצד תחת האהל מותר לכהנים להיות בבית שתהתיו:

(יא) כשיש קורה או בנין מונחת על המבוי כמו שעושין לעירוב והקורה רחבה טפח ואפי' אינו רק מצד א' של הקורה והצד הב' אינו רחבה טפח מ"מ מביא הטומאה גם לצד השני (אסלות פי"ג מ"ו וע"ס צמ"ו ט) וראשי הקורה או הבנין נכנסין תחת הגגין והגגין מאהיל עליו טפח מכאן ומכאן נמצא כשהטומאה בא' מן הבתים שבצד זה נכנס תחת הגגין ומשם תחת הקורה (כ"ל דהיינו מטעם סנוט למי) ומן הקורה נכנס לתחת הגגין שבצד השני וא"כ אסור לכהנים ליכנס בבתים שבצד השני ואם הכנין בנוי באופן זה שאין עליו רעפים מן הצדדין וגם משני הצדדין יש בנין מלמטה לארץ עד המשקוף שקורין פולירעש והבנין שלמטה סתם יותר ממה שהגגין של הבתים בולטין מע"פ שבאמצע יש רעפים על המשקוף א"א לטומאה ליכנס לשם שהרי מע"פ שהטומאה הוא תחת הגגין ומאהיל על הבנין כיון שמגיע לפולירעש שמן הצד שאין שם גג א"א ליכנס יותר (עט"ז סק"ט) וכן אם יש חומה באמצע ב' בתים מתחלה ועד סוף ואין עליו רעפים והחומה גבוהה יותר מן הגגים (סקורין סוט) באופן שאין אהל טפח על הגגין בשום צד וכן ב' הצרות ואויר ביניהם אלא שיש חומה בצד א' המהבר אותם יחד והחומה מכוסה ברעפים ונגות הבתים מב' צדדים מאהילים על חומה זו יש תקנה ליקח רעפים א' מן החומה באמצע וגם יראה שהגגים לא יהיה בולט שם טפח וא"כ כיון שיש אויר הפסק אין מקום לטומאה ליכנס מזו לזו וכן ב' גגין שאינן נוגעין זה לזה מע"פ שאין ביניהם רק פחות מנ"ט דק"ל בכל התורה דכלבוד דמי אבל לענין טומאה הלמ"ט דל"א לבוד לא להקל ולא להחמיר (ט"ז סק"ד טייך כ"א):

(יב) ודוקא לבוד ל"א בטומאה אבל הכוש רמי אומר' כגון ב' גגין זה למעלה מזה אפי' למעלה מנ"ט שאינן נוגעין אומרים הכוש ר"ל כאלו העליון נחבט ונוגע בתחתון ודוקא כשיש בנגו טפח אומר' הכוש אבל לא בפחות מטפח דבך הוא הלמ"ט: (יג) כיון דאמר' סוף טומאה לצאת הוי כאלו יצאה ולכן יש מהמרים לכהנים לילך דרך שער העיר שסוף המת לצאת משם אלא ימתינו עד שיוציאו המת משם ויש מתירין דס"ל דל"א סוף טומאה אלא באותו פתח שמוציאין תחלה מתוך האהל כיון דע"י אותו הוציאה נטהר האהל אבל לא בשאר פתחים ובמקום שאין מנהג להחמיר המיקל לא הפסיד:

(יד) אסור לקרב בתוך ד' אמות של מת או של קבר דהמת תופס ד"א מדורבנן שמא יגע במת בד"א שאין הקבר מסויים במחיצות גבוהות " טפחים אבל אם הוא מסויים במחיצות גבוהות י"ט או בתריץ עמוק י"ט א"צ להרחיק ממנו אלא ד' טפחים אבל הקבר מע"פ שהוא בנוי באבנים כיון שאין שם מחיצה גבוה י"ט לא מקרי מסיימי מחיצות (עיין צ"י) ולכן מותר לכהן לעמוד אצל בית שיש בו מת ומותר ליגע בכותליו ובלבד שלא יהיה שום דבר מאהיל עליו ואין חילוק אם הוא סתום או פתוח אם לא יפרץ פצ"מו דאז דינו כקבר כדלעיל סי' ד' עיין ש"ך ס"ק י"ט (סעי' ה') ודוקא כשמינה במקום קביעתו אסור לקרב לתוך ד"א אבל כשהוא במטה המוציאין אותו ובעת צדוק הדין אף כשמעמידין אותו אינו תופס דאין שם קביעתו (ט"ך ס"ק י"ח):

(טו) מת המונח בספינה אם היתה קמנה שמחננדת כשדורבין בה אסור לכהן ליכנס

הכמת הלכות אבילות כלל קנ"ט ק"ס שער השמה אדם 415

ליכנס בה ואפי' הוי' לד' אמות של מת דהוי' כמזנה בבית שהוא מקום קביעתו כיון שא"א שלא יסי' הטומאה אבל בספינה גדולה שאינה מתנדנדת כשדורכים בה מותר הוי' לד' אמות של מת:

(טז) הבהנים אין יכולים לכוף לקרובי המת שיוציאו המת ממקומו כדי שיהיו רשאים ליכנס לבתיהם אם לא שהכהן הולה או בנפל וכבר מבואר לעיל כלל קנ"א סי' כ"א:

(יז) כהן שישן והוא באהל שהטומאה נכנסת בו ע"פ האופנים המבוארים לעיל אע"פ שאינו עם מת בחדר א' (ללא כס"ך נס"ק ז' ג' כדלעיל סי' ס') ולא ידע צריך להקיצו דמ"ט עובר בשונג על איסור דאורייתא ומהויבין להפרישו ואם הוא שוכב ערום אע"ג דיש כאן טומאה דאורייתא מ"מ אין להגיד לו אלא יקראו לו סתם שיצא כדי שילביש עצמו תהלה אע"ג שאנו רואין שהוא עושה איסור בשונג נדהה מפני כבוד הבריות אבל אם כבר הגידו לו איסור להמתין עד שילבוש דמשום כבוד הבריות לא דחינן איסור תורה במזיד אבל בטומאה דרבנן נדהה מפני כבוד הבריות כדלעיל סי' ד' (טע"ג) ואם הוא ישן א"צ להקיצו:

° (יח) קבר עכו"ם נכון להזהר הבהן מליך עליהם שהרי מאהיל עליהם אע"ג דיש מקילין וס"ל דדוקא ישראל מטמא באהל ולא עכו"ם אבל במגע ובמשא דעת רוב הפוסקים דגם עכו"ם מטמא אבל מומר לכ"ע מטמא באהל כישראל (סס) וא"כ אפי' לפי המקילין יש לזהר מליך על קברי עכו"ם שהרי כמה מומרים נקברים שם ומכ"ש כשידוע שנקבר שם מומר א' ה"ל קבוע וכמחצה על מחצה כדלקמן כלל ק"ס סי' ט':

כלל ק"ס. דין איזה כהן מזהר ולאיזה מתים מיטמא ועד מתי מיטמא
(טע"ג):

(א) בשם שהכהן מזהר שלא ליטמאות כך מזהרים הגדולים על הקטנים שנא' אמור אל הבהנים ואמרת. ודוקא לטמאותם בידים אבל אם הקטנים מיטמאין מעצמם אין צריך להפרישן כדאי' בא"ח סי' שמ"ג ובחבורי ה"א בדין חינוך קטן כלל ס"ז. מיהו י"א דהיינו דוקא שלא הגיע לחינוך וקטנים הישנים באהל המת אין מהויבין להקיצו ולהוציאן אך מפני חינוך טוב הוא (סי' טע"ג סע"י ח' ונס"ך) ואשת כהן מעוברת מותרת ליכנס באהל המת דהוי' ספק ספיקא שמא נפל ואת"ל בן קיימא שמא נקבה (סי' טע"ח ס"ך סק"א ולפינו יודעת צודאי' שכלו ע' סדסיס מומל דהוי' סהרה זלוועס) (נ"ח סי' טע"ג):

(ב) אפילו בעל מום מזהר מליטמאות אבל חלל וכהנת מותרים ליטמא ודוקא חלל דאורייתא אבל של דבריהם כגון שנוולד מחלוצה אסור ליטמא ואם הוא נוולד מספק חלוצה הוי' כהן גמור לכל דבר (סס סע"י ז' ונס"ך):

(ג) כל המתים האמורים בפרשה שהכהן מיטמא להם מצוה שיטמא להם ואם לא רצה מטמאין אותו בעל כרחו אחד האיש ואחד האשה שהיתה כהנת מצוה לה ליטמאות (סס סע"י ג' ונס"ך) אבל אין איסור לכהנת ליטמאות אפי' לכל המתים אלא דבקרובים יש מצוה לה ליטמא:

(ד) אלו הם הקרובים שמיטמא להם אשתו נשואה שהיא כשרה. אבל פכולה או גרושה ואפי' יש לו בנים ממנה או ארוסה לא אונן ולא מיטמא לה וכן היא לא אוננת ואינה מהויבת ליטמא לו ומיטמא לאמו אפי' נתחללה כגון אחר שנוולד כהן זה ממנה נישאת לכהן כשהיא גרושה. ולבנו ולבתו דקים ליה שכלו לו חדשיו או שהם משלשים יום ואילך אפילו הם פסולים לאפוקי ספק נפל דאין מיטמאין לו הוי' מבנו ובתו משפחה או כותית שולדה כמותה ולא נקרא בנו כלל. והיה לאחיו ולאחותו הקטנים שהם ספק נפלים אין מיטמא להם. ולאחיו ואחותו מאביו אפילו הם פסולים א"כ הם בני שפחה או כותית. אבל לאחיו ולאחותו מאמו אינו מיטמא וכן אינו מיטמא לאחותו ארוסה אפילו היא ארוסה לכהן ולא לאנוסה ומפחה. אבל מיטמא לאחותו ארוסה שנתגרשה מן האירוסין ובוגרת ומוכת עין ומיטמא לשומרת